

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період із 01.11.2021 по 31.12.2021

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1. Господарська юрисдикція	4
1.2. Кримінальна юрисдикція	14
1.3. Цивільна юрисдикція	18
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду України	39
2.1. Адміністративна юрисдикція	39
2.2. Цивільна юрисдикція	43
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду	51
3.1. Адміністративна юрисдикція	51
3.2. Господарська юрисдикція	54
3.3. Цивільна юрисдикція	73
4. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції	90
4.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства	90
4.2. Справи, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства	94
5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду	100
6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	122
7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	129

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Господарська юрисдикція

Платник податків має право відшкодувати у складі шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб, витрати на юридичний супровід, не пов'язаний із захистом, наданим адвокатом, зокрема в межах процедури адміністративного оскарження податкового повідомлення-рішення. Водночас сума таких витрат, пов'язаних з адміністративним оскарженням, у якому ухвалюється відповідне рішення про визнання рішень, дій чи бездіяльності незаконними, не повинна перевищувати 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року.

При визначенні суми відшкодування витрат на юридичний супровід, наданий адвокатом, у межах граничного розміру, передбаченого для відшкодування, в кожній конкретній справі має значення та підлягає дослідженню також реальність таких витрат (встановлення їх дійсності та необхідності), а також розумність розміру витрат і їх співмірність та пропорційність податковому правопорушенню контролюючого органу

16 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Гудвеллі Україна» (далі – ТОВ «Гудвеллі Україна», Товариство, позивач) на постанову Північного апеляційного господарського суду від 1 квітня 2021 року у справі за позовом ТОВ «Гудвеллі Україна» до Західного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків (далі – Західне міжрегіональне управління ДПС), Головного управління Державної казначейської служби України у м. Києві (далі – ГУ ДКСУ у м. Києві) про стягнення 806 366,42 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7 березня 2018 року Офіс великих платників податків Державної податкової служби України, правонаступником якого є Західне міжрегіональне управління ДПС, відносно ТОВ «Гудвеллі Україна» виніс ППР про донарахування ПДВ в сумі 79 359 369,78 грн та 39 679 684,89 грн штрафних санкцій.

17 березня 2018 року Товариство (замовник) уклало з адвокатом (виконавець) договір про надання юридичних послуг № 1/18 (далі – Договір).

На підставі цього Договору, адвокат здійснював аналіз доказів, підготовку документів для оскарження ППР та представництво підприємства у Державній фіскальній службі України і, зокрема, у відповідно до умов Договору підготував скаргу на ППР.

За результатами розгляду скарги ТОВ «Гудвеллі Україна» від 26 березня 2018 року Державна фіскальна служба України прийняла рішення від 25 травня

2018 року, відповідно до якого скасувала ППР в частині донарахувань по реалізації товарно-матеріальних цінностей невстановленим особам та у відповідній частині застосованих штрафних санкцій в сумі 80 636 642,00 грн.

За результатом наданих послуг щодо здійснення підготовки адміністративної скарги для адміністративного оскарження ППР, здійснення представництва замовника у Державній фіскальній службі України, ТОВ «Гудвеллі Україна» та адвокат склали акт наданих послуг від 19 червня 2018 року на суму 806 366,42 грн, який був оплачений позивачем.

Позивач вважав, що витрати на оплату юридичних послуг, наданих у зв'язку з оскарженням в адміністративному порядку ППР, є збитками підприємства, завданими незаконним рішенням органу державної влади, що було скасоване за наслідками процедури його адміністративного оскарження, а тому підлягають відшкодуванню з державного бюджету.

ОЦІНКА СУДУ

Права платника податків регламентує стаття 17 ПК України, підпункт 17.1.7 пункту 17.1 якої надає право оскаржувати в порядку, встановленому цим Кодексом, рішення, дії (бездіяльність) контролюючих органів (посадових осіб), а підпункт 17.1.11 цього ж пункту надає право на повне відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями (бездіяльністю) контролюючих органів (їх посадових осіб), у встановленому законом порядку.

Положення ПК України відповідають умовам та підставам відповідальності посадових осіб та органів державної влади за заподіяну шкоду за приписами статей 1173, 1174 ЦК України.

Шкода, заподіяна платнику податків внаслідок податкового правопорушення контролюючого органу, відшкодовується за рішенням суду (пункт 114.4 статті 114 ПК України).

Аналізуючи положення пунктів 114.1, 114.2 статті 114 та пункту 128.2 статті 128 ПК України, можна дійти висновку, що обмеження шкоди, яка підлягає стягненню, розміром однієї мінімальної заробітної плати станом на дату визнання рішень, дій чи бездіяльності незаконною, стосується тих випадків, коли платник податків за власним бажанням скористався правом, передбаченим абзацом другим пункту 114.2 статті 114 ПК України.

Проте, у разі якщо платник податків не скористався цим правом (не заявив відповідної вимоги), то при тих самих обставинах, визначених у пункті 128.2 статті 128 ПК України, він може претендувати на повне відшкодування шкоди (понад розмір однієї мінімальної заробітної плати), довівши при цьому увесь необхідний склад цивільного правопорушення: протиправність дій держави, факт порушення прав чи законних інтересів, наявність шкоди, а також причиново-наслідковий зв'язок між шкодою та протиправними діями.

За пунктом 114.3 статті 114 ПК України шкода, заподіяна протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб, може включати, зокрема, документально підтверджені витрати, пов'язані з адміністративним та/або судовим оскарженням (крім сум, що підлягають

відшкодуванню в порядку розподілу судових витрат згідно із процесуальним законодавством) незаконних (протиправних) рішень, дій або бездіяльності контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб (юридичний супровід, не пов'язаний із захистом, наданим адвокатом, відрядження працівників або представників платника податку, залучення експертів, отримання необхідних доказів, виготовлення копій документів тощо). Сума такого відшкодування не повинна перевищувати 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року, в якому приймається відповідне судове рішення або рішення іншого органу, у передбачених законом випадках.

Вдаючись до тлумачення поняття «юридичний супровід, що не пов'язаний із захистом адвоката», слід зазначити, що положення підпункту 114.3.3 пункту 114.3 статті 114 ПК України про заборону включення до складу шкоди витрат на юридичний супровід пов'язаний із захистом адвоката, не стосується таких видів правової допомоги, як складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру в межах процедури адміністративного оскарження, а також представництва інтересів юридичних осіб в державних органах.

У спірному випадку витрати на юридичний супровід є витратами на відновлення майнового стану та умов діяльності управленої особи, що є ширшим за визначення збитків як витрат для відновлення свого порушеного права у контексті визначення збитків, що міститься у статті 22 ЦК України, і законодавче обмеження розміру таких витрат, відповідальність за відшкодування яких перед платником взяла на себе держава, також не суперечить загальному принципу повного відшкодування шкоди за правилами статей 1173, 1174 ЦК України, статей 17 та 21 ПК України.

Отже, платник податків має право відшкодувати у складі шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб, витрати на юридичний супровід, що не пов'язаний із захистом, наданим адвокатом, при цьому, сума таких витрат, пов'язаних з оскарженням, не повинна перевищувати 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року, в якому приймається відповідне рішення про визнання рішень, дій чи бездіяльності незаконною.

При визначенні суми відшкодування витрат на юридичний супровід, наданий адвокатом, в межах граничного розміру, передбаченого для відшкодування, в кожній конкретній справі має значення та підлягає дослідженню також реальність таких витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також розумність розміру витрат і їх співмірність та пропорційність податковому правопорушенню контролюючого органу.

Позивач посилався на приписи статей 16, 22, 1166, 1173 ЦК України, та просив суд відшкодувати збитки, заподіяні незаконним рішенням органу державної влади, у вигляді витрат, що поніс позивач на оплату отриманих юридичних послуг.

Рішення податкового органу, скасоване в результаті його оскарження в адміністративному порядку як незаконне, є першопричиною, наслідком якої є вимушені витрати позивача, які виражаються, в тому числі, у вартості юридичних послуг. При цьому згідно з статтями 1166, 1173, 1174 ЦК України існування

незаконного рішення дає право на відшкодування збитків, не залежно від наявності вини податкового органу, який виніс таке рішення.

З огляду на викладене, суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що позивач не довів належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами відповідно до норм статей 76, 77, 78 ГПК України наявність усіх елементів складу правопорушення для застосування такої міри деліктної відповідальності, як відшкодування шкоди.

Разом з тим, ураховуючи обмеження, встановлені підпунктом 114.3.3 пункту 114.3 статті 114 ПК України, суд першої інстанції дійшов помилкового висновку про задоволення позовних вимог ТОВ «Гудвеллі Україна» у повному обсязі.

Ураховуючи, що ППР у частині донарахувань по реалізації товарно-матеріальних цінностей невстановленим особам та у відповідній частині штрафних санкцій було скасоване рішенням Державної фіскальної служби України від 25 травня 2018 року, а мінімальний розмір заробітної плати станом на 1 січня 2018 року становив 3 723 грн, з Державного бюджету України на користь ТОВ «Гудвеллі Україна» підлягає стягненню 186 150 грн.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 листопада 2021 року у справі № 910/11820/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829998>.

Якщо тлумачити приписи статті 1212 ЦК України телеологічно, тобто згідно з їхніми цілями, то до випадків безпідставного набуття та збереження майна належить також збереження особою без достатніх правових підстав у себе виплати, яку вона відповідно до закону мала віддати (перерахувати) іншій особі з огляду на покладений на неї за законом обов'язок (зменшення обов'язку).

МТСБУ, яке виплатило потерпілому в ДТП відшкодування, вважаючи на момент такої виплати, що винуватець ДТП не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, але згодом дізналося про протилежне, має право на стягнення зі страховика винуватця ДТП суми відповідного відшкодування згідно зі статтею 1212 ЦК України.

МТСБУ не позбавлене можливості звернутися з такою вимогою в судовому порядку безвідносно до наявності відповідного (досудового) звернення.

На підставі статті 1212 Цивільного кодексу України МТСБУ може стягнути визначену в договорі суму франшизи з винуватця ДТП, який безпідставно зберіг ці кошти в себе

12 жовтня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Моторного (транспортного) страхового бюро України (далі – позивач; МТСБУ) до Товариства з додатковою відповідальністю Страхова Компанія «Альфа-Гарант» (далі – відповідач) про стягнення коштів за касаційною скаргою позивача на рішення Господарського суду міста Києва від 10 березня 2020 року та постанову

Північного апеляційного господарського суду від 16 червня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Згідно з постановою Краматорського міського суду від 8 червня 2018 року у справі № 234/5446/18 15 квітня 2018 року о 10 год 40 хв трапилась ДТП – зіткнення транспортного засобу «Опель», яким керував ОСОБА_2, з транспортним засобом «УАЗ», яким керував ОСОБА_1. У вказаній постанові суд встановив, що ДТП сталася через порушення водієм транспортного засобу «УАЗ» Правил дорожнього руху України. Тому визнав його винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вартість ремонтно-відновних робіт автомобіля «Опель» з урахуванням коефіцієнту фізичного зносу згідно зі звітом від 27 березня 2018 року № 89/18 експертного автотоварознавчого дослідження становила 14 994,62 грн.

У довідці про ДТП від 18 квітня 2018 року Управління патрульної поліції в містах Краматорську та Слов'янську зазначило про відсутність полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності наземних транспортних засобів щодо автомобіля «УАЗ».

Оскільки водій пошкодженого транспортного засобу «Опель» вважав, що станом на момент ДТП цивільно-правова відповідальність власника транспортного засобу «УАЗ» не була застрахованою, він звернувся до МТСБУ з повідомленням про ДТП та заявою про виплату страхового відшкодування.

На підставі підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон № 1961-IV) за заявою власника пошкодженого транспортного засобу МТСБУ здійснило регламентну виплату у розмірі 13 849,21 грн.

МТСБУ звернулось до особи, винної у заподіянні шкоди власнику транспортного засобу «Опель», з претензією. У відповідь отримало копію полісу, за яким забезпеченим є транспортний засіб «УАЗ», а страховиком – відповідач.

З огляду на те, що позивач довідався про наявність у винуватця ДТП полісу, він звернувся з позовом до відповідача про стягнення з останнього всієї суми виплаченого потерпілому відшкодування.

ОЦІНКА СУДУ

МТСБУ звернулося до суду з позовом до відповідача, вважаючи, що має таке право на підставі підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 та підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV. Воно здійснило регламентну виплату потерпілому у ДТП замість відповідача. Вважало, що цивільно-правова відповідальність винуватця ДТП не була застрахованою. Проте, як згодом дізнався позивач, цю відповідальність винуватець застрахував у відповідача. Крім того, транспортний засіб винуватця ДТП був відомим до того, як позивач здійснив регламентну виплату.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що за такої ситуації на вимогу МТСБУ до страховика винуватця ДТП положення підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 та підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV не поширюються.

МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду на умовах, визначених Законом № 1961-IV, у разі її заподіяння, зокрема, транспортним засобом, власник якого не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, крім шкоди, заподіяної транспортному засобу, який не відповідає вимогам пункту 1.7 статті 1 цього Закону, та майну, яке знаходилося в такому транспортному засобі (підпункт «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV); невстановленим транспортним засобом, крім шкоди, яка заподіяна майну та навколишньому природному середовищу (підпункт «б» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV).

МТСБУ після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов, зокрема, до власника, водія транспортного засобу, який спричинив ДТП і не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, крім осіб, зазначених у пункті 13.1 статті 13 цього Закону (підпункт 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV); до страховика, якщо забезпечений транспортний засіб, що заподіяв шкоду, було встановлено та страховик був зобов'язаний, але не виплатив страхове відшкодування у порядку, встановленому цим Законом (підпункт 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV).

ВП ВС зауважує, що для цілей регресного позову МТСБУ приписи статті 38 Закону № 1961-IV застосовуються у поєднанні з відповідними приписами статті 41 цього Закону.

Суб'єкт, до якого МТСБУ може заявити регресний позов на підставі підпункту 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV, є чітко визначеним. Коли МТСБУ виплатило відшкодування через те, що шкоду заподіяв транспортний засіб, власник (водій) якого не застрахував свою цивільно-правову відповідальність (тобто, коли зробило виплату на підставі підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV), воно набуває право на регресний позов на підставі підпункту 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV до власника чи водія транспортного засобу, який спричинив ДТП, бо саме він відповідальний за невиконання обов'язку зі страхування своєї цивільно-правової відповідальності. Можливість застосування цієї підстави для регресного позову до страховика у ситуації, коли після виплати відшкодування з'ясувалося, що цивільно-правова відповідальність винуватця ДТП застрахована, не передбачена.

До страховика МТСБУ може звернутися з регресним позовом тільки на підставі підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV. Таке звернення можливе за декількох умов: 1) на час виплати МТСБУ відшкодування транспортний засіб, яким завдана шкода, не був встановлений (підпункт «б» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV; 2) надалі встановили як такий транспортний засіб, так і те, що він є забезпеченим; 3) страховик був зобов'язаний, але не виплатив страхове відшкодування у порядку, встановленому цим Законом.

МТСБУ виплатило потерпілому відшкодування не через те, що транспортний засіб, який заподіяв шкоду, до моменту виплати не був встановлений, а через добросовісну помилку щодо відсутності у власника транспортного засобу, який заподіяв шкоду, полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Приписи пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV не передбачають можливість звернення з регресним позовом до страховика тоді, коли МТСБУ виплатило страхове відшкодування потерпілому, помилково вважаючи, що власник/водій транспортного засобу, який заподіяв шкоду, не застрахував цивільно-правову відповідальність, а згодом з'ясувало протилежне.

З моменту, коли позивачеві стало відомо про протилежне, означена юридична підстава для виплати перестала існувати. Позивач зрозумів, що за його рахунок страховик винуватця ДТП зберіг у себе страхове відшкодування, яке був зобов'язаний виплатити. Тому до спірних правовідносин слід застосувати приписи статті 1212 ЦК України.

Якщо тлумачити приписи статті 1212 ЦК України телеологічно, тобто згідно з їхніми цілями, то до випадків безпідставного набуття та збереження майна належить також збереження особою без достатніх правових підстав у себе виплати, яку вона відповідно до закону мала віддати (перерахувати) іншій особі згідно з покладеним на неї за законом обов'язком (зменшення обов'язку).

Доводи відповідача про те, що немає підтвердження факту звернення позивача до страховика із заявою про виплату страхового відшкодування, а тому відсутні підстави для задоволення позову, є необґрунтованими. У кондикційних спірних правовідносинах, які врегульовані главою 83 ЦК України, позивач не був позбавлений можливості звернутися з вимогою про стягнення з відповідача відшкодування у судовому порядку безвідносно наявності відповідного (досудового) звернення.

Окрім того, позивач звернувся з вимогою стягнути з відповідача на його користь суму франшизи. Задовольняючи позов частково, суд першої інстанції вважав, що на користь позивача слід стягнути суму виплаченого відшкодування за вирахуванням франшизи. Велика Палата Верховного Суду вважає висновок суду першої інстанції правильним.

Франшиза – це частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування (частина вісімнадцята статті 9 Закону України «Про страхування»).

Страхувальником або особою, відповідальною за завдані збитки, має бути компенсована сума франшизи, якщо вона була передбачена договором страхування (пункт 36.6 статті 36 Закону № 1961-IV).

З огляду на зміст цих приписів у разі настання страхового випадку страховик зобов'язаний виплатити суму страхового відшкодування за вирахуванням франшизи, якщо сторони її передбачили у відповідному договорі. Суму франшизи потерпілому має компенсувати страхувальник або інша особа, відповідальна за завдані збитки.

МТСБУ замість відповідача у повному обсязі виконало обов'язок з виплати потерпілому відшкодування, оскільки на час виплати не мало інформації про наявність полісу, а відповідно і про передбачену ним франшизу.

Оскільки визначену у договорі франшизу не можна стягнути зі страховика винуватця ДТП, суд першої інстанції обґрунтовано задовольнив позов частково, зменшивши суму стягнення суму на розмір франшизи. На підставі статті 1212 ЦК України позивач може стягнути суму франшизи з винуватця ДТП, який безпідставно зберіг ці кошти у себе.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 жовтня 2021 року у справі № 910/17324/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101424481>.

Рішення про демонтаж рекламних конструкцій на підставі локальних нормативно-правових актів ухвалюють виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, а в разі невиконання такого рішення особами, винними в порушенні норм рекламного законодавства, демонтаж протиправно розміщених рекламних засобів здійснюють відповідні комунальні підприємства й установи, підпорядковані виконавчим органам

2 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Комунальної установи «Одесреклама» Одеської міської ради (далі – КУ «Одесреклама») на рішення Господарського суду Одеської області від 11 грудня 2020 року та постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 6 квітня 2021 року у справі за позовом КУ «Одесреклама» до Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «Шестая жемчужина» (далі – ОСББ) про зобов'язання вчинити певні дії та за зустрічним позовом ОСББ до КУ «Одесреклама» про стягнення 44 292 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСББ є юридичною особою, створеною власниками квартир та/або приміщень багатоквартирного житлового будинку 5-Б (далі – житловий комплекс) на вулиці Гагарінське плато Приморського району міста Одеси відповідно до Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

8 грудня 2014 року ОСББ відповідно до акта приймання-передачі житлового комплексу або його частини з балансу на баланс прийняло житловий комплекс на баланс та обслуговування. Разом із житловим комплексом на баланс об'єднання перейшли і металево-пластикові конструкції з написом «KADORR желает всем счастья и добра», які розташовані на даху та на фасаді, над в'їздом у паркінг житлового комплексу.

29 травня 2019 року Управління реклами Одеської міської ради видало направлення на проведення демонтажу, зокрема, за адресою: м. Одеса, Гагарінське плато, 5-Б, найменування фізичної або юридичної особи не встановлено.

Посадові особи КУ «Одесреклама» 31 травня 2019 року здійснили демонтаж конструкції розміром 11,2м x 0,6м x 1ст, розташованої на фасаді будівлі за адресою: м. Одеса, Гагаринське плато, 5-Б, стан якої посадові особи КУ «Одесреклама» визнали незадовільним, про що йдеться в акті проведення демонтажу від 31 травня 2019 року.

Оскільки своїми діями працівники КУ «Одесреклама» при здійсненні демонтажу привели конструкцію до незадовільного стану, ОСББ не повернуло собі зіпсовану конструкцію.

Відповідно до додатку № 1 до договору № 15/07/1-И від 15 липня 2019 року фізична особа - підприємець Житомирська А.В. взяла на себе перед ОСББ зобов'язання з проведення робіт, а саме виготовлення та встановлення конструкції (паркінг «Шестая жемчужина»). Вартість послуги складає 44 292,00 грн.

ОСББ вказало, що посадові особи КУ «Одесреклама», здійснюючи заходи державного контролю, перевищили свої повноваження та безпідставно перейняли на себе функції спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства України про рекламу, яким є Головне управління Держпродспоживслужби в Одеській області.

ОЦІНКА СУДУ

За частинами першою та другою статті 16 Закону України «Про рекламу» розміщення зовнішньої реклами у населених пунктах проводиться на підставі дозволів, що надаються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, у порядку, встановленому цими органами на підставі типових правил, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. Під час видачі дозволів на розміщення зовнішньої реклами втручання у форму та зміст зовнішньої реклами забороняється.

Для регулювання діяльності з розміщення зовнішньої реклами сільська, селищна, міська рада може утворювати відділ, управління, інший виконавчий орган або покласти відповідні функції на існуючий відділ, управління (далі -робочий орган) (пункт 5 Типових правил).

Згідно з пунктом 6.1 Правила розміщення зовнішньої реклами в місті Одесі, затверджені рішенням Виконавчого комітету Одеської міської ради від 22 квітня 2008 року № 434 (далі – Правила № 434) розміщення зовнішньої реклами в межах міста провадиться на підставі дозволів, які видаються робочим органом на підставі відповідного рішення Виконавчого комітету Одеської міської ради.

Відповідно до підпункту 3.1 пункту 3 Правил № 434 робочий орган, зокрема, надає фізичним та юридичним особам обов'язкові до виконання приписи про усунення порушень порядку розміщення зовнішньої реклами, а також Правил благоустрою території міста Одеси в частині утримання і забезпечення належного технічного стану та зовнішнього вигляду рекламних засобів; контролює виконання цих приписів; видає направлення на здійснення їх демонтажу.

Згідно з підпунктом 4.1 пункту 4 Правил № 434 КУ «Одесреклама», зокрема, на підставі направлення робочого органу організовує та/або здійснює власними

силами у встановленому порядку демонтаж протиправно розміщених рекламних засобів. Положеннями пункту 13 цих Правил також закріплено, що демонтаж рекламних засобів здійснюється КУ «Одесреклама» за направленням робочого органу.

З аналізу наведених норм убачається, що рішення про демонтаж рекламних конструкцій на підставі локальних нормативно-правових актів приймається виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, а у випадку невиконання такого рішення особами, винними в порушенні норм рекламного законодавства, демонтаж протиправно розміщених рекламних засобів здійснюється відповідними комунальними підприємствами та установами, підпорядкованими виконавчим органам.

Приймаючи рішення про задоволення позову та стягнення матеріальної шкоди, суди дійшли висновку, що Управління реклами Одеської міської ради та КУ «Одесреклама» вийшли за межі визначених законом повноважень, оскільки питання демонтажу незаконно встановлених рекламних конструкцій має вирішуватись саме спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, яким в Одеській області є Головне управління Держпродспоживслужби в Одеській області.

Дійсно, у абзаці другому пункту 46 Типових правил розміщення зовнішньої реклами, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2003 року № 2067, зазначено, що в разі невиконання вимоги усунути порушення у визначений строк орган, який здійснює контроль, подає інформацію спеціально уповноваженому органу виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

З аналізу Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 667, убачається, що вирішення питання щодо демонтажу рекламних конструкцій, встановлених з порушенням передбаченого законодавством порядку розміщення реклами, до повноважень, наданих законодавством Держпродспоживслужбі та відповідно її територіальному органу – Головному управлінню Держпродспоживслужби в Одеській області, не віднесено.

З аналізу вказаних вище законодавчих приписів убачається, що Правилами № 434 чітко передбачені повноваження робочих органів (до яких належить відповідач) здійснювати контроль за додержанням цих Правил (у тому числі контроль щодо самовільного розміщення реклами) та звертатися до розповсюджувача зовнішньої реклами з вимогою усунення порушень у визначений строк, а видача відповідних приписів про демонтаж самовільно розміщених конструкцій є формою реалізації повноважень з контролю за дотриманням законодавства щодо порядку розміщення реклами, які належать до компетенції місцевого самоврядування.

Висновки господарських судів попередніх інстанцій про те, що примусовий демонтаж самовільно розміщених конструкцій належить до сфери виключної компетенції та функцій спеціально уповноваженого центрального органу

виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства України про рекламу, не ґрунтуються на чинному законодавстві.

Щодо відповідності демонтованої конструкції ознакам рекламної конструкції, то за визначенням, наданим у статті 1 Закону України «Про рекламу», рекламою є інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару; зовнішня реклама – реклама, що розміщується на спеціальних тимчасових і стаціонарних конструкціях – рекламоносіях, розташованих на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд, на елементах вуличного обладнання, над проїжджою частиною вулиць і доріг.

Суди з'ясували (і це не заперечувалося жодною зі сторін), що спірна конструкція розміщувалася над в'їздом у паркінг житлового комплексу, в якому створено ОСББ.

Однак доводів про те, що спірна конструкція є вивіскою або ж невід'ємною складовою, конструктивним елементом будівлі, на якій вона розміщена, позивач не навів, а суд таких обставин не встановив.

Висновок про те, що за відсутності індивідуалізації, закликів до придбання конкретного товару чи отримання послуг така конструкція не містить інформації, яка б формувала та підтримувала обізнаність споживачів реклами та їх інтересу щодо юридичної особи чи конкретного товару (послуг), суперечить визначенню реклами, наведеному вище.

З огляду на викладене, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що позивач не довів відповідно до норм статей 76, 77, 78 ГПК України наявність усіх елементів складу правопорушення для застосування такої відповідальності, як відшкодування шкоди, а тому позовні вимоги не підлягають задоволенню. Висновки судів попередніх інстанцій про протиправність поведінки КУ «Одесреклама» є помилковими, не ґрунтуються на правових приписах та суперечать установленим обставинам справи.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 листопада 2021 року у справі № 916/214/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101634683>.

1.2. Кримінальна юрисдикція

Зміна за результатами розгляду апеляційної, касаційної скарги покарання у виді позбавлення чи обмеження волі, від відбування якого особу було звільнено з випробуванням на підставі статті 75 КК України, на штраф не є погіршенням правового становища обвинуваченого, засудженого.

Призначення апеляційним судом покарання у виді штрафу замість призначеного судом першої інстанції покарання у виді обмеження чи позбавлення волі зі звільненням від його відбування з випробуванням на підставі статті 75 КК

України з огляду на приписи статті 420 КПК України не вимагає скасування у відповідній частині вироку суду першої інстанції і постановлення нового вироку. Таке рішення суд апеляційної інстанції постановляє у формі ухвали

7 грудня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула кримінальне провадження за касаційною скаргою засудженого ОСОБА_1 на вирок Вовчанського районного суду Харківської області від 21 січня 2021 року та ухвалу Харківського апеляційного суду від 11 березня 2021 року у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12020220260000262, за обвинуваченням ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця та жителя АДРЕСА_1, не судимого, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Вироком Вовчанського районного суду Харківської області від 21 січня 2021 року ОСОБА_1 засуджено за вчинення кримінального проступку, передбаченого частиною третьою статті 15, частиною першою статті 185 Кримінального кодексу України (далі – КК), на 1 рік обмеження волі із застосуванням статті 75 КК, на підставі якої звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік та покладенням обов'язків, передбачених пунктами 1, 2 частини першої, пунктом другим частини третьої статті 76 цього Кодексу.

Харківський апеляційний суд ухвалою від 11 березня 2021 року вирок районного суду залишив без зміни.

У касаційній скарзі засуджений ОСОБА_1, вважаючи призначене йому покарання суворим, порушує питання про зміну судових рішень і пом'якшення покарання на штраф.

Ухвалою колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 червня 2021 року кримінальне провадження передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду, оскільки справа містить виключну правову проблему, а саме: вирішення питання про те, чи є погіршенням правого становища зміна судом призначеного обвинуваченому, засудженому покарання у виді обмеження чи позбавлення волі, від якого його було звільнено з випробуванням, на штраф за результатами розгляду апеляційної, касаційної скарги сторони захисту.

ОЦІНКА СУДУ

Аналіз норм кримінального права

З аналізу статей 75, 76 КК вбачається, що звільнення від відбування покарання з випробуванням має умовний характер: призначений захід примусу хоча й не застосовується, однак у перспективі особа звільняється від його відбування за умови виконання встановлених судом обов'язків протягом іспитового строку. Упродовж цього строку засуджений піддається заходам системного контролю за його поведінкою, які становлять втручання держави у сферу приватного життя людини і передбачають низку обмежень її особистих прав. Правовим наслідком невиконання відповідних обов'язків згідно із частиною другою статті 78 КК є направлення особи судом для відбування призначеного покарання.

Натомість покарання у виді штрафу вичерпується необхідністю сплати грошового стягнення і не передбачає покладення на засудженого будь-яких додаткових обов'язків, заборон чи обмежень. Та обставина, що виконання стягнення шляхом одноразового платежу в окремих випадках може становити для особи значний матеріальний тягар, компенсується нормативно закріпленим обов'язком суду дослідити майновий стан винного та можливістю розстрочення виплати штрафу (частина четверта статті 53 КК).

Особа, засуджена за вчинення кримінального проступку, відповідно до пункту двадцять першого частини першої статті 89 КК вважається такою, що не має судимості, одразу після виконання будь-якого з призначених їй покарань, у тому числі у виді штрафу. Натомість у разі звільнення від відбування більш суворих заходів примусу з випробуванням судимість згідно з пунктом першим цієї норми погашається лише після закінчення іспитового строку, якщо впродовж цього терміну особа не вчинить нового кримінального правопорушення і рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших передбачених законом підстав.

У разі вчинення злочину строки погашення судимості диференційовано законодавцем залежно від його тяжкості, проте й у цих випадках, покарання у виді штрафу в разі його повного та своєчасного виконання має більш сприятливі для особи правові наслідки, оскільки погашення судимості, на відміну від випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням, не пов'язується з виконанням засудженим будь-яких додаткових умов, невиконання яких або ж вчинення нового кримінального правопорушення може мати наслідком реальне відбування особою призначеного судом покарання.

Ураховуючи викладене, Велика Палата вважає, що зміна за результатами розгляду апеляційної, касаційної скарги покарання у виді позбавлення чи обмеження волі, від відбування якого особу було звільнено з випробуванням на підставі статті 75 КК, на штраф не є погіршенням правового становища обвинуваченого, засудженого.

Аналіз норм кримінального процесуального права

Згідно із частиною першою статті 421 КПК обвинувальний вирок, ухвалений судом першої інстанції, може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення від відбування покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню, або в інших випадках, коли це погіршує становище обвинуваченого, лише в разі, якщо з цих підстав апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник.

За змістом статті 420 КПК рішення про погіршення правового становища обвинуваченого апеляційний суд ухвалює у формі вироку.

Що стосується погіршення правового становища обвинуваченого, у частині обрання заходу примусу та порядку його відбування, то встановленою частиною першою статті 421 КПК заборонаю охоплюються два способи: застосування

суворішого покарання і скасування неправильного звільнення від відбування покарання.

Виходячи зі змісту частини першої статті 75 КК неправильне звільнення від відбування покарання на підставі цієї статті має місце у випадках помилкового застосування судом її положень – якщо суд прийняв відповідне рішення всупереч прямій законодавчій забороні (в разі засудження особи за корупційний злочин чи обрання їй заходу примусу, вид та/або розмір яких виходить за встановлені цією правовою нормою межі), або ж належним чином не обґрунтував своїх висновків про можливість виправлення обвинуваченого без відбування покарання.

Водночас у разі пом'якшення в апеляційному чи касаційному порядку заходу примусу, від відбування якого особу було звільнено на підставі статті 75 КК, підставою для прийняття такого рішення є надмірна суворість призначеного покарання, а не помилкове звільнення обвинуваченого від його відбування. У такому випадку суд апеляційної, касаційної інстанції не констатує незаконності чи необґрунтованості висновків суду нижчого рівня в частині застосування статті 75 КК. Отже, за результатами перегляду судових рішень положення зазначеної статті не застосовуються виключно у зв'язку з переходом до іншого, більш м'якого за видом покарання, можливості звільнення від відбування якого закон не передбачає.

У частині першій статті 421 КПК встановлено перелік випадків погіршення правового становища обвинуваченого, після якого зазначено: «в інших випадках, коли це погіршує становище обвинуваченого». Отже, апеляційний суд, виходячи з обставин конкретного кримінального провадження має дискрецію щодо вирішення питання про погіршення/покращення правового становища обвинуваченого. У цій же нормі КПК як про погіршення становища обвинуваченого йдеться про скасування неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання. Однак скасування неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання може розглядатися як «поворот до гіршого» в тому випадку, коли воно стосується покарання, від відбування якого особу було звільнено.

Ураховуючи викладене, Велика Палата дійшла висновку, що призначення апеляційним судом покарання у виді штрафу замість призначеного судом першої інстанції покарання у виді обмеження чи позбавлення волі зі звільненням від його відбування з випробуванням на підставі статті 75 КК не є ані «застосуванням більш суворого покарання» в розумінні пункту другого частини першої статті 420 КПК, ані «неправильним звільненням від відбування покарання» в розумінні пункту четвертого частини першої статті 420 КПК, «іншим погіршенням становища обвинуваченого» в розумінні частини другої статті 404 і частини першої статті 421 цього Кодексу, у зв'язку із чим задоволення відповідних апеляційних вимог сторони захисту з огляду на приписи статті 420 КПК не вимагає скасування у відповідній частині вироку суду першої інстанції і постановлення нового вироку. Таке рішення суд апеляційної інстанції постановляє у формі ухвали.

Відмовляючи в задоволенні відповідних апеляційних вимог ОСОБА_1, суд апеляційної інстанції виходив із позиції про відсутність у нього повноважень змінювати судові рішення у відповідний спосіб за апеляційною скаргою сторони захисту. Проте цей підхід не ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального і процесуального права.

Застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, статті 75 КК не може бути перепорою для індивідуалізації покарання, зокрема шляхом призначення більш м'якого покарання, передбаченого санкцією частини першої статті 185 КК.

Так, беручи до уваги обставини вчинення діяння, його наслідки, всі дані про особу засудженого, який до кримінальної відповідальності притягується вперше, за місцем проживання характеризується позитивно, має міцні сімейні зв'язки, на спеціальних обліках не перебуває, проходить військову службу за контрактом у ЗСУ, а також обставини, що пом'якшують покарання (визнання вини, щире каяття), Велика Палата вважає за можливе застосувати до засудженого покарання у виді штрафу. Водночас враховуючи обставину, що обтяжує покарання, а саме вчинення злочину у стані сп'яніння, це покарання слід призначити у максимальних межах, визначених санкцією частини першої статті 185 КК в редакції Закону 1449-VI від 04 червня 2009 року, за якою його було засуджено.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 7 грудня 2021 року у справі № 617/775/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102010758>.

1.3. Цивільна юрисдикція

Належним та ефективним способом захисту прав споживача природного газу, який вважає, що нарахований йому борг відсутній, є вимога про визнання боргу безпідставним та зобов'язання постачальника списати з особового рахунку донараховану заборгованість, а не вимога про скасування боргу. Такі вимоги можна заявити як разом із вимогою про визнання боргу безпідставним, так і окремо.

Якщо постачальнику природного газу завдано шкоду внаслідок ухвалення Кабінетом Міністрів України нормативно-правового акта, який суд визнав протиправним (незаконним) і нечинним, то її не мають відшкодовувати особи, які є адресатами цього акта (споживачі)

Велика Палата Верховного Суду розглянула розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивачка) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Херсонрегіонгаз» (далі – відповідач) про визнання боргу безпідставним, його скасування та зобов'язання списати заборгованість за касаційною скаргою відповідача на постанову Херсонського апеляційного суду від 28 березня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У червні 2018 року позивачка отримала від відповідача рахунок на сплату послуг із газопостачання за червень 2018 року із зазначенням боргу на початок цього розрахункового місяця (з урахуванням перерахунку) у сумі 285,93 грн.

Кабінет Міністрів України затвердив норми споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників згідно з постановою від 8 червня 1996 року № 619 «Про затвердження норм споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників» (далі – постанова № 619). Починаючи з другої половини 2014 року, уряд неодноразово вносив до цих норм зміни здебільшого у бік їхнього зменшення. Одним із таких рішень про внесення змін до постанови № 619 була постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 237 «Про внесення змін до норм споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників» (далі – постанова № 237).

Окружний адміністративний суд міста Києва визнав незаконною та нечинною постанову № 237, і постачальник у червні 2018 року донарахував позивачці обсяги спожитого природного газу за період з 6 травня 2015 року до 31 січня 2016 року включно на підставі норм споживання, які передбачала постанова № 619 у редакції постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування» від 6 серпня 2014 року № 409 (далі – постанова № 409), які були вищими, ніж визначені згідно з постановою № 237. Тому у позивачки виник борг, не погодившись з яким позивачка звернулася до суду.

ОЦІНКА СУДУ

Позивачка просила суд відновити її права шляхом визнання безпідставним і скасування нарахованого їй боргу та зобов'язання відповідача такий борг списати. Апеляційний суд зробив висновок, що неналежним способом захисту є вимога скасувати борг, бо достатньо визнати його таким, який відповідач нарахував безпідставно, та зобов'язати відповідача цей борг списати.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що суд апеляційної інстанції правильно визначив, що належним та ефективним способом захисту прав позивачки є визнання боргу безпідставним і зобов'язання його списати з особового рахунку.

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути визнання права, примусове виконання обов'язку в натурі та припинення правовідношення (пункти 1, 5 і 7 частини другої статті 16 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду вважає, що вимога про визнання боргу безпідставним є вимогою про визнання відсутності права відповідача донарахувати обсяг спожитого природного газу та відсутності обов'язку позивачки, який кореспондує вказаному праву, з оплати боргу, що виник унаслідок донарахування. Така вимога є ефективним способом захисту інтересу позивачки в юридичній визначеності у спірних правовідносинах.

Крім того, ефективним способом захисту прав позивачки є і вимога зобов'язати відповідача списати з її особового рахунку донараховану

заборгованість за спожитий природний газ. Така вимога є вимогою про примусове виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України). Її можна заявити як разом із вимогою про визнання боргу безпідставним, так і окремо.

Задоволення вимоги зобов'язати постачальника природного газу списати з особового рахунку споживача донараховану заборгованість унеможливить виставлення цим постачальником рахунків на суму боргу. Тоді як списання постачальником суми боргу з особового рахунку споживача на письмову вимогу останнього (у позасудовому порядку) не позбавляє постачальника права звернутися до суду з вимогою про стягнення боргу, якщо суд не визнав цей борг безпідставним.

Вимога про скасування боргу по суті є вимогою про припинення правовідношення (пункт 7 частини другої статті 16 ЦК України): якщо особа вважає, що її борг існує (тобто існує і правовідношення, змістом якого є право кредитора вимагати сплати боргу та кореспондуючий обов'язок боржника), вона може просити суд цей борг скасувати (тобто припинити зазначене правовідношення) з підстав, передбачених законом. Водночас у цій справі позивачка вважає, що борг відсутній. З огляду на вказане суд апеляційної інстанції правильно виснував про відмову у задоволенні вимоги про скасування боргу, донарахованого позивачці.

Також суд апеляційної інстанції констатував, що відповідач у спірних правовідносинах діяв усупереч принципу юридичної визначеності. Велика Палата Верховного Суду з цим висновком погоджується.

Одним із елементів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, зокрема, передбачає, що закон, як і будь-який інший акт держави, повинен характеризуватися якістю, щоб виключити ризик свавілля.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що правове регулювання у спірних правовідносинах щодо споживання природного газу населенням у разі відсутності газового лічильника не відповідає критерію якості закону. Таке регулювання не є передбачуваним і доступним через визнання за судовими рішеннями урядових змін до норм споживання природного газу населенням (у разі відсутності газового лічильника) повністю чи частково протиправними (незаконними) та нечинними або визнання судом протиправними дій уряду із запровадження цих змін.

Виконавець, тобто суб'єкт господарювання, предметом діяльності якого є надання житлово-комунальної послуги споживачу відповідно до умов договору, зобов'язаний надавати в установленому законодавством порядку необхідну інформацію про перелік житлово-комунальних послуг, їх вартість, загальну вартість місячного платежу, структуру цін/тарифів, норми споживання, режим надання житлово-комунальних послуг, їх споживчі властивості тощо (абзац 5 частини першої статті 1, пункт 4 частини другої статті 21 Закону № 1875-IV).

З огляду на вказані приписи споживач має право знати, які норми споживання природного газу населенням у разі відсутності газового лічильника існують станом на час надання йому послуги з постачання природного газу.

Таке право постачальник (виконавець) забезпечує, зокрема, вказуючи відповідну норму у платіжному документі.

Відповідно до абзацу п'ятого підпункту «а» пункту 1 частини першої статті 6 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» у разі невстановлення населенню у строки, зазначені у цьому підпункті, лічильників газу з вини суб'єктів господарювання, що здійснюють розподіл природного газу на відповідній території, припинення розподілу природного газу таким споживачам забороняється, а його облік до моменту встановлення лічильників газу здійснюється за нормами споживання, встановленими Кабінетом Міністрів України.

29 квітня 2015 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 237 про внесення нових змін до постанови № 619. Згідно з цими змінами уряд зменшив норми споживання природного газу населенням у разі відсутності газового лічильника порівняно з тими, які були запроваджені згідно з постановою № 409.

21 вересня 2015 року Окружний адміністративний суд міста Києва визнав незаконною та нечинною постанову № 237 з моменту її прийняття. Вищий адміністративний суд України постановив ухвалу, згідно з якою залишив без змін постанову Окружного адміністративного суду міста Києва як у мотивувальній, так і в резолютивній частинах.

З моменту ухвалення остаточного судового рішення адміністративним судом у відносинах постачальника природного газу з його споживачем, який не має лічильника, досі існує юридична невизначеність, яку повноважний суб'єкт не зміг усунути.

30 січня 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 63, якою, зокрема, затвердив норми споживання природного газу його побутовими споживачами у разі відсутності лічильників.

27 лютого 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 143, яка за змістом фактично дублює положення постанови № 63.

14 серпня 2019 року Окружний адміністративний суд міста Києва у справі ухвалив рішення про часткове задоволення позову та визнання протиправними дій Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо прийняття деяких пунктів постанови № 63, а 13 лютого 2020 року ухвалив рішення про задоволення позову та визнання протиправними дій Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо прийняття деяких пунктів постанови № 143.

З огляду на означені зміни у регулюванні норм споживання природного газу, встановлених для людей, які не мають відповідних лічильників, відсутні підстави вважати, що таке регулювання відповідає принципу юридичної визначеності як складової верховенства права. Це, зокрема, стосується неможливості спрогнозувати застосування відповідних актів Кабінету Міністрів України до визначення обсягу природного газу, за який люди, маючи очікування правомірності та дійсності таких актів, щомісячно повинні сплачувати кошти. За такої ситуації недопустимо покладати тягар негативних наслідків на побутового споживача природного газу.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що односторонній перегляд у сторону збільшення вартості поставленого у період з 6 травня 2015 року до 31 січня 2016 року включно й оплаченого позивачкою природного газу через перерахунок його обсягу на підставі більших норм споживання, визначених до того періоду, ставить під сумнів передбачуваність дій кожної зі сторін договору та добросовісність поведінки відповідача. Так, останній поставив позивачці природний газ і розраховував на отримання доходу відповідно до тих норм споживання природного газу населенням, які на момент надання відповідних послуг були визначені у постанові № 237, а не на більший дохід, який би він міг отримати у разі визнання цієї постанови протиправною (незаконною) та нечинною з моменту прийняття. Позивачка ж планувала видатки за спожитий обсяг природного газу на рівні тих самих норм споживання, передбачених у постанові № 237, оскільки інших норм споживання на час отримання нею послуг відповідача не було.

Покладення тягаря відповідальності за негативні наслідки застосування нормативно-правового акта для одного адресата (відповідача) на іншого адресата (позивачку) є непропорційним. Тому Велика Палата Верховного Суду погоджується із доводами позивачки про те, що, якщо відповідачеві завдано шкоду внаслідок прийняття Кабінетом Міністрів України нормативно-правового акта, який суд визнав протиправним (незаконним) і нечинним, то її не мають відшкодовувати особи, які є адресатами цього акта (споживачі).

Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованою вимогу позивачки про безпідставність донарахованого їй боргу за період з 6 травня 2015 року до 31 січня 2016 року включно.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2021 року у справі № 766/20797/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829988>.

Вкладники та інші кредитори банку не мають права вимоги до боржників банку й не можуть розглядатися як особи, яким заподіяно збитки боржниками банку, що не сплатили заборгованість банку, у тому числі за вимогами із заподіяння банку шкоди (зокрема, збитків). Право вимоги до боржників банку, в тому числі про повернення кредитів, стягнення процентів, відшкодування шкоди, завданої банку (зокрема, збитків), належить банку, а не кредиторам банку. Несплата банку коштів боржниками банку не може розцінюватися як завдання шкоди кредиторам банку.

Після запровадження тимчасової адміністрації на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та уповноважену особу Фонду законом покладені повноваження органів та посадових осіб неплатоспроможного банку, включно з повноваженнями заявляти від імені банку будь-які позови до суду, зокрема й позови про відшкодування шкоди. Фонд та уповноважена особа Фонду, дізнавшись про заподіяння банку шкоди та встановивши її розмір, не тільки уповноважені, а й зобов'язані звернутися до суду від імені банку про відшкодування шкоди.

Кредитори банку мають право оскаржити до господарського суду дії (бездіяльність) Фонду, зокрема через уповноважену особу Фонду, щодо формування ліквідаційної маси банку, у тому числі щодо трансформації майна банку у грошову форму

28 вересня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_4, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Публічне акціонерне товариство «Банк «Фінанси та Кредит», про стягнення коштів за касаційною скаргою ОСОБА_4 на заочне рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 13 травня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 03 грудня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

25 червня 2014 року між ОСОБА_6 та ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» було укладено договір-заяву про банківський строковий вклад (депозит) «Класік», за умовами якого ОСОБА_6 вніс грошові кошти в національній валюті на вкладний рахунок у сумі 800 000 грн на строк з 25 червня до 25 вересня 2014 року під 24,50 % річних. Строк дії договору було пролонговано до 25 вересня 2015 року.

ОСОБА_6 помер.

20 березня 2015 року приватним нотаріусом Стрийського районного нотаріального округу було видано свідоцтво про право на спадщину за законом, згідно з яким ОСОБА_1 отримано у спадщину грошові вклади з належними на них відсотками, нарахуваннями, компенсаціями, індексаціями, що знаходяться в ПАТ «Банк «Фінанси та кредит» на депозитному вкладі від 25 червня 2014 року.

Відповідно до довідки банку від 11 квітня 2016 року станом на 18 грудня 2015 року залишок на рахунку, на який було перераховано суму депозиту та нараховано відсотки у зв'язку із закінченням строку, становив 910 823,04 грн.

28 січня 2016 року ОСОБА_1 отримала гарантовану суму відшкодування в розмірі 200 000 грн, однак невиплаченою залишилась сума вкладу з нарахованими процентами в розмірі 710 823,04 грн.

На підставі постанови Правління НБУ від 17 вересня 2015 року № 612 «Про віднесення Публічного акціонерного товариства «Банк «Фінанси та кредит» до категорії неплатоспроможних» виконавчою дирекцією Фонду прийнято рішення від 17 вересня 2015 року № 171 «Про запровадження тимчасової адміністрації в ПАТ «Банк «Фінанси та кредит» та делегування повноважень тимчасового адміністратора банку».

Відповідно до постанови Правління НБУ від 17 грудня 2015 року № 898 «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «Банк «Фінанси та Кредит» виконавчою дирекцією Фонду прийнято рішення від 18 грудня 2015 року № 230 «Про початок процедури ліквідації АТ «Банк «Фінанси та Кредит» та делегування повноважень ліквідатора банку».

Після отримання свідоцтва про право на спадщину позивачка ОСОБА_1 в усній та письмовій формі зверталась до Банку щодо отримання вкладу у зв'язку

із закінченням строку його розміщення 27 березня 2015 року, однак грошові кошти не повернуто.

Згідно з інформацією, розміщеною на сайті НБУ, структура власності ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» виглядає таким чином, що єдиним опосередкованим власником істотної участі Банку є ОСОБА_4.

Звертаючись до суду з позовом про відшкодування збитків у вигляді неповернутої суми вкладу та нарахованих відсотків, позивачка обґрунтувала позов тим, що пов'язана з Банком особа за порушення вимог законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України (далі – НБУ), здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів Банку, або доведення Банку до неплатоспроможності несе цивільно-правову відповідальність, зокрема своїм майном.

ОЦІНКА СУДУ

Частиною четвертою статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що власники істотної участі зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку, а частиною п'ятою цієї статті – що пов'язана з банком особа за порушення вимог законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, або доведення банку до неплатоспроможності несе цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Отже, власники істотної участі, контролери, інші пов'язані особи можуть своїми діями чи бездіяльністю завдати шкоди банку, у тому числі шляхом здійснення неналежної кадрової політики, шляхом неналежного впливу на керівників банку, шляхом порушення вимог законодавства, зокрема нормативно-правових актів Національного банку України, тощо.

Водночас неправомірні дії та бездіяльність з боку посадових осіб банку, його контролерів, інших пов'язаних осіб можуть завдати шкоди саме банку. Саме банк зазнає збитків у вигляді неотриманих доходів або зменшення ринкової вартості його майна (у тому числі внаслідок втрати ділової репутації, внаслідок чого страждає ділова практика, втрачаються нормальні ділові зв'язки з вкладниками, позичальниками та іншими кредиторами і боржниками, та внаслідок неможливості використання майна як єдиного майнового комплексу).

Шкода, завдана боржнику третьою особою, не може одночасно вважатися шкодою, завданою кредитору, навіть якщо така шкода призводить до недостатності активів боржника в ліквідній формі. Саме потерпілий вправі вимагати від порушника відшкодування збитків. Натомість стягнення на користь кредитора збитків, які кредитор нібито також поніс внаслідок заподіяння збитків боржнику (так звані віддзеркалені збитки), не допускається, бо призведе до подвійної відповідальності порушника: як перед потерпілим, якому завдані збитки, так і перед кредитором потерпілого.

Велика Палата Верховного Суду також звертає увагу, що відповідно до частини шостої статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність»

пов'язана з банком особа, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку шкоди з її вини, несе відповідальність своїм майном; якщо внаслідок дій або бездіяльності пов'язаної з банком особи банку завдано шкоди, а інша пов'язана з банком особа внаслідок таких дій або бездіяльності прямо або опосередковано отримала майнову вигоду, такі особи несуть солідарну відповідальність за завдану банку шкоду. Зазначена норма встановлює солідарну відповідальність пов'язаних з банком осіб перед банком за завдану йому шкоду. Натомість ані солідарна, ані субсидіарна відповідальність пов'язаних з банком осіб за вимогами вкладників та інших кредиторів до банку законом не встановлена.

Згідно з підпунктами 1, 2 частини п'ятої статті 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» під час тимчасової адміністрації не здійснюється задоволення вимог вкладників та інших кредиторів банку, примусове стягнення коштів та майна банку, звернення стягнення на майно банку, накладення арешту на кошти та майно банку.

З факту неплатоспроможності банку випливає, що майна банку може не вистачити для розрахунку зі всіма кредиторами. За таких умов відповідно до частини першої статті 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» держава гарантує окремій категорії кредиторів (вкладників, визначення яких наведено у пункті 4 статті 2 цього Закону) відшкодування коштів за їхніми вкладами. Сума граничного розміру гарантованого державою відшкодування коштів вкладникам становить 200 тисяч гривень. Таке відшкодування спрямоване на захист найбільш вразливої частини кредиторів.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 29 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд набуває прав кредитора банку, зокрема, на загальну суму, що підлягає відшкодуванню вкладникам банку.

Стосовно ж решти вимог кредиторів (включаючи вимоги вкладників у сумі понад розмір гарантованого державою відшкодування), з огляду на можливу недостатність коштів неплатоспроможного банку, законодавець вирішує, які саме категорії кредиторів потребують переважного захисту. Для цього встановлюється черговість їх задоволення.

Відповідно до пункту 4 статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» задоволення вимог вкладників – фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб - підприємців), які не є пов'язаними особами банку, у частині, що перевищує суму, виплачену Фондом, здійснюється в четверту чергу.

Отже, введення у банку тимчасової адміністрації унеможливорює задоволення вимог вкладників у будь-який інший спосіб, ніж це передбачено Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Відповідно до пунктів 1, 5 частини другої статті 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд безпосередньо або уповноважена особа Фонду у разі делегування їй повноважень має право вчиняти будь-які дії та приймати рішення, що належали до повноважень органів управління і органів контролю банку; заявляти від імені банку позови майнового

та немайнового характеру до суду, у тому числі позови про винесення рішення, відповідно до якого боржник банку має надати інформацію про свої активи.

Отже, на Фонд та уповноважену особу Фонду законом покладені повноваження органів та посадових осіб неплатоспроможного банку, включаючи повноваження заявляти від імені банку будь-які позови до суду, зокрема і позови про відшкодування шкоди.

Фонд зобов'язаний у розумний строк забезпечити виявлення шкоди, завданої банку, та її заподіювачів. Такий обов'язок не обмежується перевіркою правочинів (у тому числі договорів), вчинених (укладених) банком протягом одного року до дня запровадження тимчасової адміністрації банку, що передбачено частиною другою статті 38 зазначеного Закону, оскільки вона регулює перевірку правочинів лише для цілей виявлення правочинів, що є нікчемними з підстав, визначених частиною третьою цієї статті.

За частиною третьою статті 92 ЦК України орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. Отже, Фонд та уповноважена особа Фонду, дізнавшись про заподіяння банку шкоди та встановивши її розмір, не тільки уповноважені, а й зобов'язані звернутися до суду від імені банку про відшкодування шкоди.

Вчинення Фондом та уповноваженою особою Фонду дій, спрямованих на одержання задоволення вимог банку до боржників банку, зокрема щодо повернення кредитів, стягнення процентів, відшкодування збитків тощо, реалізує і похідний інтерес вкладників та інших кредиторів банку у трансформації майна банку у вигляді прав вимоги у більш ліквідну (грошову) форму з метою подальшого задоволення вимог кредиторів у черговості, встановленій статтею 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Натомість вкладники та інші кредитори банку не мають права вимоги до боржників банку і не можуть розглядатися як особи, яким заподіяно збитки боржниками банку, які не сплатили заборгованість банку, у тому числі за вимогами із заподіяння банку шкоди (зокрема, збитків). Право вимоги до боржників банку, в тому числі про повернення кредитів, стягнення процентів, про відшкодування шкоди, завданої банку (зокрема, збитків), належить банку, а не кредиторам банку, а несплата банку коштів боржниками банку не може розцінюватися як завдання шкоди кредиторам банку.

У зв'язку із цим постає питання про способи задоволення інтересу кредиторів банку у належному формуванні ліквідаційної маси банку. Вирішуючи це питання, Велика Палата Верховного Суду виходить з таких міркувань.

Порядок оскарження дій та бездіяльності Фонду та уповноваженої особи Фонду в процесі здійснення ними повноважень органу управління банком, зокрема, щодо виявлення майна банку, включаючи права вимоги банку до його боржників, у тому числі щодо відшкодування шкоди, завданої

банку, дії та бездіяльності щодо здійснення прав банку стосовно його прав вимоги, стягнення коштів з боржників банку або продажу майна банку, включаючи продаж його вимог, законом не встановлено.

Оскільки неналежне здійснення Фондом та уповноваженою особою Фонду таких повноважень впливає на похідний інтерес вкладників та інших кредиторів у формуванні ліквідного майна банку, його ліквідаційної маси у грошовій формі, в тому числі у трансформації прав вимоги у грошові активи, які підлягають подальшому розподілу між кредиторами, Велика Палата Верховного Суду констатує наявність прогалини в законодавстві і вважає, що вона підлягає заповненню за аналогією закону (частина перша статті 8 ЦК України), а саме за аналогією частини шостої статті 61 Кодексу України з процедур банкрутства: дії (бездіяльність) Фонду, зокрема в особі уповноваженої особи Фонду, щодо формування ліквідаційної маси банку, у тому числі щодо трансформації майна банку у грошову форму, можуть бути оскаржені до господарського суду кредиторами банку.

Позов у цій справі пред'явлено спадкоємцем вкладника, а ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» віднесено до категорій неплатоспроможних.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що з урахуванням отриманої суми відшкодування в розмірі 200 000 грн загальний розмір заборгованості за вкладом склав 710 823,04 грн.

У цій справі позивачка звернулася до суду з позовом про стягнення на її користь коштів як збитків, завданих, на думку позивачки, неправомірними діями відповідача по відношенню до банку. Водночас такими діями збитки можуть бути завдані саме банку, а не позивачці.

Отже, позивачка не довела порушення її права чи безпосереднього інтересу, а тому вона є неналежним позивачем у цій справі. Це є самостійною підставою для відмови в позові.

Суди попередніх інстанцій не врахували наведеного і дійшли помилкових висновків про задоволення позову. Тому судові рішення слід скасувати, а в позові відмовити.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 28 вересня 2021 року у справі № 761/45721/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101473371>.

Підставою для перегляду розміру (ставки) орендної плати за земельну ділянку комунальної власності має бути саме законодавча зміна граничного (мінімального чи максимального) розміру такої плати або зміна розміру земельного податку, а не рішення органів місцевого самоврядування.

Такі рішення можуть бути підставою для внесення змін до договору оренди землі, якщо сторони договору оренди безпосередньо в самому договорі передбачили

таку підставу для зміни розміру орендної плати, що узгоджується з принципом свободи договору

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу представника ОСОБА_1 – адвоката на постанову Харківського апеляційного суду від 06 лютого 2020 року у цивільній справі за позовом Покотилівської селищної ради Харківського району Харківської області до ОСОБА_1, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Головне управління державної податкової служби у Харківській області, про внесення змін до договору оренди земельної ділянки, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

25 грудня 2007 року між Покотилівською селищною радою та ОСОБА_1 укладено договір оренди земельної ділянки загальною площею 0,0668 га, за умовами якого земельна ділянка житлової та громадської забудови передається ОСОБА_1 у строкове, платне користування для обслуговування будівлі адміністративного управління, майстерні з ремонту автомобілів, які знаходяться в АДРЕСА_1.

Згідно з пунктом 5 вказаного договору нормативна грошова оцінка земельної ділянки становить 48 309,76 грн.

Пунктом 9 цього договору встановлено, що орендна плата вноситься орендарем у грошовій формі на рахунок Покотилівської селищної ради в розмірі 5 % від грошової оцінки земельної ділянки, у сумі 2 415,49 грн на рік.

13 грудня 2013 року рішенням XXVI сесії VI скликання Покотилівської селищної ради затверджено додаток № 1 «Розмір орендної плати за земельні ділянки, що надаються в оренду на території сел. Покотилівка» та встановлено розміри орендної плати на рік у відсотках від нормативної грошової оцінки землі в залежності від виду цільового використання земельної ділянки.

З додатку № 2 до цього рішення селищної ради вбачається, що встановлена для ОСОБА_1 ставка орендної плати становить 10 % від нормативної грошової оцінки земельної ділянки.

18 лютого 2016 року рішенням IV сесії VII скликання Покотилівської селищної ради встановлено розмір орендної плати за землю в розмірі 10 % від нормативної грошової оцінки землі для фізичних та юридичних осіб (без винятку), а також зобов'язано орендарів у строк до 01 травня 2016 року надати до Покотилівської селищної ради витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку земельної ділянки для укладення додаткових угод.

18 квітня 2019 року ОСОБА_1 направлено лист-вимогу з пропозицією укласти додаткову угоду від 18 квітня 2019 року.

Додаткова угода відповідачем підписана не була, що спонукало позивача звернутися з позовом до суду з посиланням на наявність підстав для усунення порушень його прав та інтересів шляхом внесення змін до договору оренди в частині визначення нової грошової оцінки земельної ділянки та нового розміру (ставки) орендної плати.

ОЦІНКА СУДУ

У частині першій статті 30 Закону України «Про оренду землі» (далі – Закон № 161-XIV) передбачено, що зміна умов договору оренди землі здійснюється за взаємною згодою сторін. У разі недосягнення згоди щодо зміни умов договору оренди землі спір вирішується в судовому порядку.

Згідно з підпунктом 14.1.136 пункту 14.1 статті 14 ПК України орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності – обов'язковий платіж, що його орендар вносить орендодавцю за користування земельною ділянкою.

Відповідно до підпункту 14.1.147 пункту 14.1 статті 14 ПК України плата за землю – це загальнодержавний податок, який справляється у формі земельного податку й орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності.

Отже, орендна плата за користування землею комунальної власності за своїм правовим статусом є обов'язковим платежем, який орендар вносить орендодавцю, а також це і загальнодержавний податок, який справляється у формі земельного податку.

За правилами частини п'ятої статті 5 Закону України «Про оцінку земель» (далі – Закон № 1378-IV) нормативна грошова оцінка земельних ділянок використовується, зокрема, для визначення розміру земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності.

Частинами першою, другою статті 20 цього Закону визначено, що за результатами нормативної грошової оцінки земельних ділянок складається технічна документація; дані про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки оформляються як витяг з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.

Платником орендної плати є орендар земельної ділянки, об'єктом оподаткування – земельна ділянка, надана в оренду (пункт 288.2 статті 288 ПК України).

У підпункті 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 ПК України передбачено, що річна сума орендної плати не може перевищувати 12 відсотків нормативної грошової оцінки.

Проаналізувавши вказані норми права, можна зробити висновок, що при визначенні розміру орендної плати, у випадку передачі в оренду земель комунальної власності, має враховуватися нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до законодавства, а річна сума платежу не може бути меншою розміру земельного податку, встановленого для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території, однак і не може перевищувати 12 % нормативної грошової оцінки.

Отже, при розгляді справи необхідно враховувати як можливість зміни умов договору щодо визначення нормативної грошової оцінки земельної ділянки, так і розміру, ставки орендної плати щодо такої нормативної оцінки.

З огляду на те, що за змістом пункту 288.5 статті 288 ПК України та статті 21 Закону № 161-XIV орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної

власності є регульованою ціною, то з урахуванням умов договору оренди, укладеного сторонами спору, підставою для перегляду розміру (ставки) орендної плати має бути саме законодавча зміна граничного (мінімального чи максимального) розміру такої плати або зміна розміру земельного податку, а не рішення органів місцевого самоврядування.

У даному випадку рішення Покотилівської селищної ради від 13 грудня 2013 року та від 18 лютого 2016 року про встановлення ставки орендної плати для відповідача в розмірі 10 % від нормативної грошової оцінки земельної ділянки не є законодавчою зміною орендної плати.

Договором оренди землі від 25 грудня 2007 року не передбачено такої підстави для внесення змін до договору щодо розміру (ставки) орендної плати, як прийняття відповідного рішення орендодавцем, який є органом місцевого самоврядування.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що рішення органу місцевого самоврядування, у даному випадку селищної ради, не може вважатися законодавчою підставою для внесення змін до договору оренди землі в частині зміни розміру (ставки) орендної плати, оскільки орган місцевого самоврядування не наділений повноваженнями встановлювати граничні (мінімальний та максимальний) розмір орендної плати за земельні ділянки комунальної власності, бо такі ставки встановлюються, з урахуванням правової природи орендної плати як загальнодержавного податку, у ПК України.

Такі рішення селищної ради можуть бути підставою для внесення змін до договору оренди землі, якщо сторони договору оренди безпосередньо в самому договорі передбачили таку підставу для зміни розміру орендної плати, що узгоджується з принципом свободи договору.

Велика Палата Верховного Суду скасовує рішення апеляційного суду в частині задоволення позовної вимоги про внесення змін до пункту 9 договору оренди землі від 25 грудня 2007 року щодо визначення орендної плати в розмірі 10 % від нормативної грошової оцінки на рік

Що стосується висновку суду апеляційної інстанції про наявність підстав для внесення змін до пункту 5 договору оренди щодо зазначення нормативної грошової оцінки земельної ділянки станом на 01 січня 2018 року Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне зазначити таке.

З аналізу нормативно-правових норм ПК України, Закону № 1378-IV, Закону № 161-XIV вбачається, що нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати для земель державної і комунальної власності, а зміна нормативної грошової оцінки земельної ділянки є підставою для перегляду розміру орендної плати.

При цьому зміна нормативної грошової оцінки земельної ділянки є підставою для перегляду розміру орендної плати незалежно від домовленості сторін у договорі оренди землі про можливість такої зміни.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що для розрахунку нормативної грошової оцінки земельної ділянки застосовано коефіцієнт

функціонального використання земельної ділянки (Кф) 3,0 на підставі наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 27 березня 2018 року № 162, що в зазначеному випадку не відповідає положенням Порядку нормативної грошової оцінки земель населених пунктів, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 листопада 2016 року № 489, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 грудня 2016 року за № 1647/29777 (далі – Порядок № 489).

З урахуванням того, що нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати, а її зміна є безумовною підставою для перегляду розміру орендної плати незалежно від домовленості сторін договору оренди земель комунальної власності про можливість такої зміни, а також з огляду на те, що особі, яка звернулася до суду за захистом порушених, невизнаних чи оспорюваних прав має бути гарантований ефективний судовий захист цих прав, Велика Палата Верховного Суду вважає за можливе самостійно визначити розмір нормативної грошової оцінки земельної ділянки, оскільки для визначення розміру нормативної грошової оцінки відсутня необхідність встановлювати факти, досліджувати докази та надавати їм правову оцінку.

Велика Палата Верховного Суду як суд касаційної інстанції, у межах статті 400 ЦПК України, визначаючи розмір нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки, вважає, що в цьому випадку застосуванню підлягає коефіцієнт функціонального використання земельної ділянки (Кф) 2,5, вказаний у додатку 1 до Порядку № 489 для земель за цільовим призначенням - 03.10 - секція В - землі громадської забудови для будівництва та обслуговування будівель ринкової інфраструктури (адміністративних будинків, офісних приміщень та інших будівель громадської забудови, які використовуються для здійснення підприємницької та іншої діяльності, пов'язаної з отриманням прибутку).

З урахуванням наведених даних нормативна грошова оцінка вказаної земельної ділянки станом на 01 січня 2018 року становила 221 677, 82 грн.

Велика Палата Верховного Суду скасовує рішення апеляційного суду в частині задоволення позовної вимоги про внесення змін до пункту 5 договору оренди землі щодо визначення нормативної грошової оцінки земельної ділянки станом на 01 січня 2018 року в розмірі 266 013,38 грн.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 листопада 2021 року у справі № 635/4233/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424462>.

На відміну від виконання судових рішень, які безпосередньо передбачають звернення стягнення на конкретно визначене житлове приміщення в конкретно визначений спосіб, для інших судових рішень, які передбачають загальне право стягнення боргу (зокрема, солідарне) з боржника (його поручителя) на визначену суму зобов'язань, отримання державним чи приватним виконавцем відповідного дозволу органу опіки та піклування на реалізацію житлової нерухомості є обов'язковим у силу самого факту наявності права власності або права

користування неповнолітньої дитини щодо нерухомого майна, яке реалізується в межах виконавчого провадження.

У разі реєстрації боржником у спірній квартирі малолітніх / неповнолітніх дітей під час виконавчого провадження житлові права на квартиру в таких дітей не виникають, а отже в такому разі державний (приватний) виконавець не повинен отримувати дозвіл органу опіки та піклування на примусову реалізацію житлової нерухомості

26 жовтня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу, відкриту за скаргою ОСОБА_1 на дії державного виконавця Дніпровського районного відділу державної виконавчої служби міста Києва Головного територіального управління юстиції у місті Києві, стягувач – ОСОБА_2, за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Київського апеляційного суду від 15 вересня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою від 21 листопада 2013 року старший державний виконавець ВДВС Дніпровського РУЮ в м. Києві відкрив виконавче провадження з примусового виконання виконавчого листа, виданого 19 червня 2013 року Дніпровським районним судом міста Києва, про солідарне стягнення з ОСОБА_1 та ОСОБА_6 на користь ПАТ «Банк Форум» заборгованості за кредитним договором.

На підставі рішення суду про заміну сторони стягувача у виконавчому провадженні постановою від 27 листопада 2018 року у виконавчому провадженні Дніпровський РВ ДВС міста Києва здійснив заміну стягувача з ПАТ «Банк Форум» на ОСОБА_2.

Відповідно до договору купівлі-продажу від 25 лютого 2010 року ОСОБА_1 на праві власності належить квартира, загальною площею 44,10 кв. м.

08 липня 2019 року державний виконавець Дніпровського РВ ДВС міста Києва винесла постанову про опис та арешт майна (коштів) боржника та наклала арешт на квартиру.

Того ж дня державний виконавець Дніпровського РВ ДВС міста Києва винесла постанову про призначення суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання ТОВ «Приватна експертна служба» для участі у виконавчому провадженні про стягнення боргу 675 855,98 грн.

Згідно з Звітом від 09 липня 2019 року про оцінку квартири, складеного ТОВ «Приватна експертна служба», вартість об'єкта оцінки на дату оцінки становить 849 000,00 грн.

Відповідно до заявки на реалізацію арештованого майна Дніпровським РВ ДВС міста Києва 15 липня 2019 року були направлені до Київської філії ДП «Сетам» документи для проведення реалізації арештованого майна – спірної квартири за вартістю визначеної у зазначеному звіті від 09 липня 2019 року – 849 000,00 грн.

Оскаржуючи такі дії державного виконавця, позивач вважає, що об'єкт оцінки досліджено неповно, з порушенням норм законодавства, які регулюють оціночну діяльність, що призвело до суттєвого зниження ринкової вартості спірної квартири, визначеної суб'єктом оціночної діяльності. Крім того, в цій квартирі зареєстровані та проживають малолітні діти – ОСОБА_3 та ОСОБА_4. Цей факт Дніпровський РВ ДВС міста Києва не взяв до уваги і не отримав попередньої згоди органу опіки та піклування для вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право користування яким мають малолітні особи.

ОЦІНКА СУДУ

За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (частина перша статті 553 ЦК України).

Виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів щодо примусового виконання рішень, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії (частина перша статті 18 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» (в редакції, чинній на момент виникнення відповідних правовідносин, далі – Закон про виконавче провадження).

У разі передачі на реалізацію нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування, що надається відповідно до закону. Якщо такий дозвіл не надано, виконавець продовжує виконання рішення за рахунок іншого майна боржника, а в разі відсутності такого майна повертає виконавчий документ стягувачу з підстави, передбаченої пунктом 9 частини першої статті 37 Закону про виконавче провадження (пункт 28 розділу VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень). Це кореспондує пункту 3 розділу II цієї Інструкції.

Якщо суд приймає рішення про солідарне стягнення з боржника та його поручителя коштів у рахунок погашення їх зобов'язань перед кредитором, то суд не досліджує питання прав тих чи інших осіб, які пов'язані з можливими об'єктами жилої нерухомості, які вже сам державний виконавець відповідно до Закону про виконавче провадження визначає до реалізації, зокрема, на відкритих торгах для забезпечення виконання цього судового рішення. А відтак проведення такої реалізації майна, в тому числі спірної квартири, не контролюється судом допоки відповідні дії державного виконавця не оскаржуються кимось з учасників виконавчого провадження чи іншими особами відповідно до закону.

Разом з тим повноваження державного виконавця не мають того характеру та обсягів, які має суд, зокрема, в межах цивільного процесу. Обов'язки і права виконавців, закріплені у статті 18 Закону про виконавче провадження не відповідають широті повноважень та обов'язків суду, передбачених ЦПК України для вирішення судових спорів. Як приклад можна навести статтю 19 СК України, яка передбачає право суду не погодитись з висновками органу опіки та піклування. Тоді як законодавство України, зокрема Закон про виконавче провадження, такими повноваженнями державного виконавця не наділяє.

В зв'язку з цим, враховуючи вищезазначене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що на відміну від виконання судових рішень, які безпосередньо передбачають звернення стягнення на конкретно визначене житлове приміщення у конкретно визначений спосіб, для інших судових рішень, які передбачають загальне право стягнення боргу (в тому числі солідарного) з боржника (його поручителя) на визначену суму зобов'язань, отримання державним виконавцем відповідного дозволу органу опіки та піклування є обов'язковим в силу самого факту існування права власності або права користування неповнолітньої дитини щодо нерухомого майна, яке реалізується в рамках виконавчого провадження. Захист відповідних прав неповнолітньої дитини забезпечує орган опіки та піклування в межах своїх повноважень, приймаючи рішення про надання зазначеного дозволу або відмову у наданні зазначеного дозволу державному виконавцю, а також суд у випадку звернення до нього уповноваженої особи щодо дій державного виконавця та/або органу опіки та піклування. Зазначене стосується також і дій приватних виконавців.

Отже, на думку Великої Палати Верховного Суду державний чи приватний виконавець повинен звернутися за дозволом органу опіки та піклування для реалізації житлової нерухомості, право на користування яким мають діти.

Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом (частина друга статті 29 ЦК України).

Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає (частина четверта статті 29 ЦК України).

Суд апеляційної інстанції керувався частиною четвертою статті 29 ЦК України щодо обох зазначених дітей, визначаючи їх як малолітніх. Однак станом на 15 липня 2019 року (день подання документів Держвиконавцем на реалізацію спірної квартири через публічні торги) ОСОБА_3 справді була молодше 10 років і відповідно до абзацу першого частини другої статті 3 СК України є малолітньою дитиною, на яку розповсюджується дія частини четвертої статті 29 ЦК України. Однак ОСОБА_4 станом на 15 липня 2019 року була старша за 15 років і тому є неповнолітньою дитиною відповідно до абзацу другого частини другої статті 3 СК України, на яку розповсюджується дія частини другої статті 29 ЦК України, а не частини четвертої цієї статті ЦК України. Отже, і автоматичне визначення місця проживання на підставі місця проживання батьків для ОСОБА_4 є безпідставним, оскільки відповідно до частини третьої статті 160 СК України вона сама обирає місце проживання, якщо її батьки живуть окремо.

ОСОБА_3 та ОСОБА_4 є дочками ОСОБА_5, а отже на їх стосунки розповсюджується дія статей 29, 405 ЦК України, 156 ЖК УРСР, частини другої статті 11, частини другої статті 18 Закону про охорону дитинства. В зв'язку з цим у ОСОБА_3 та ОСОБА_4 виникає похідне від аналогічного права їх матері як дочки

заявниці користуватися спірною квартирою за умови, що місцем проживання їх матері є спірна квартира.

Враховуючи зміст частини шостої статті 29 ЦК України одного лише факту наявності права власності на квартиру недостатньо для встановлення цієї квартири місцем проживання, визначеним абзацом п'ятим статті 3 Закону про вільне пересування. Для офіційного встановлення місця проживання існує реєстрація такого місця, передбачена зокрема частиною десятою статті 6 Закону про вільне пересування та Правилами реєстрації місця проживання.

Разом з тим, не дивлячись на суперечливі висновки суду апеляційної інстанції щодо місця проживання дітей та їх матері, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про порушення заявницею вимог частини п'ятої статті 19 Закону про виконавче провадження шляхом реєстрації у спірній квартирі малолітньої та неповнолітньої дітей під час виконавчого провадження. На переконання Великої Палати Верховного Суду зазначені дії заявниці не можуть свідчити про виникнення у дітей житлових прав на спірну квартиру.

Відповідно до встановлених судами попередніх інстанцій обставин справи Держвиконавець подав документи до ДП «Сетам» 15 липня 2019 року. У цей же день у спірній квартирі було зареєстроване місце проживання ОСОБА_4. Місце проживання ОСОБА_3 було зареєстроване у спірній квартирі за 4 дні до передачі документів Держвиконавцем до ДП «Сетам» - 11 липня 2019 року.

Відповідно до правового висновку Верховного Суду, викладеного у його постанові від 20 березня 2019 року у справі № 1612/2343/12, сам по собі факт відсутності обов'язкового попереднього дозволу органу опіки та піклування на укладення оспорюваного правочину не є безумовною підставою для визнання його недійсним. Правочин щодо відчуження за договором купівлі-продажу квартири, яка належить на праві приватної власності бабі малолітньої дитини, в якій ця дитина проживала, не порушують прав цієї дитини, оскільки вона має право на проживання за місцем проживання кожного з її батьків.

Враховуючи зазначене, керуючись принципом розумності як однією з загальних засад цивільного законодавства (пункт б частини першої статті 3 ЦК України), враховуючи принцип верховенства права, виходячи із завдання цивільного судочинства та застосування принципу пропорційності при здійсненні судочинства Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що встановлених обставин справи достатньо для твердження про те, що Держвиконавцем не було допущено порушення відповідних прав ОСОБА_3 та ОСОБА_4 у спосіб, зазначений заявницею.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2021 року у справі № 755/12052/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101584602>.

У правовідносинах, які виникли до 7 листопада 2020 року, обов'язок оператора газорозподільних систем проводити розрахунки з вузлів обліку, не обладнаних корекцією тиску та температури, шляхом узгодження об'єму природного газу

зі стандартними умовами за показами лічильників у разі відсутності приладів для вимірювання температури та тиску газу, передбачений нормами Кодексу газорозподільних систем та положеннями Типового договору розподілу природного газу від 30 вересня 2015 року № 2498, які затверджені регулятором (НКРЕКП), застосовувався і до побутових споживачів, оскільки вказівок, що ці норми поширюються лише на комерційних споживачів, у законодавстві не було.

Лише з набранням чинності постанови НКРЕКП від 6 листопада 2020 року № 2033 «Про затвердження Методики визначення розмірів нормативних та виробничо-технологічних втрат/витрат природного газу при здійсненні розподілу природного газу та змін до деяких постанов НКРЕКП» (7 листопада 2020 року) визначено, що узгодження спожитого об'єму природного газу зі стандартними умовами здійснюється виключно в разі обліку природного газу, використаного непобутовим споживачем

23 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу представника ОСОБА_1 – ОСОБА_2 на рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21 жовтня 2019 року та постанову Волинського апеляційного суду від 27 грудня 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Оператор газорозподільної системи «Волиньгаз» (далі – АТ «ОГС «Волиньгаз») про захист прав споживачів шляхом визнання неправомірними дій постачальника природного газу виставляти рахунки та вимагати оплати за спожитий побутовим споживачем природний газ, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 одержує послуги з постачання природного газу на підставі договору № 8994, укладеного з Відкритим акціонерним товариством «Волиньгаз» на основі типового договору постачання природного газу побутовим споживачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 липня 2006 року № 938, чинного на момент укладення відповідного договору.

ОСОБА_1 посилалася на те, що за період із грудня 2018 року до квітня 2019 року відповідачем протиправно здійснено приведення об'ємів спожитого нею природного газу до стандартних умов та неправомірно донараховано 1 334,23 грн, у зв'язку із чим вона зверталася за роз'ясненнями до відповідача.

31 січня 2019 року листом ПАТ «Волиньгаз», правонаступником якого є АТ «ОГС «Волиньгаз», повідомлено ОСОБА_1 про те, що за місцем її проживання встановлений побутовий лічильник Октава G4 серія № 205191, який не вимірює тиск та/або температуру газу, відповідно його показники відображають об'єм спожитого газу в робочих умовах. У цьому листі також вказано, що приведення об'єму спожитого природного газу до стандартних умов здійснюється АТ «ОГС «Волиньгаз» відповідно до вимог чинних нормативно-правових актів.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частин першої, другої статті 12 Закону України від 09 квітня 2015 року № 329-VIII "Про ринок природного газу" постачання природного газу здійснюється відповідно до договору, за яким постачальник зобов'язується поставити споживачеві природний газ належної якості та кількості у порядку, передбаченому договором, а споживач зобов'язується оплатити вартість прийнятого природного газу в розмірі, строки та порядку, передбачених договором.

Постачання природного газу споживачам здійснюється за умови наявності вузла обліку природного газу. Побутові споживачі у разі відсутності приладів обліку природного газу споживають природний газ за нормами, встановленими законодавством, до термінів, передбачених у частині першій статті 2 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу».

Главою 4 розділу IX Кодексу газорозподільних систем, затвердженого постановою НКРЕКП від 30 вересня 2015 року № 2494 (далі – Кодекс ГРМ) врегульовано порядок комерційного обліку газу по об'єктах побутових споживачів (населення).

У пункті 1 цієї глави вказано, що визначення фактичного об'єму споживання (розподілу) природного газу по об'єкту побутового споживача здійснюється на межі балансової належності між оператором ГРМ і побутовим споживачем на підставі даних лічильника природного газу з урахуванням вимог цього Кодексу та договору.

Для визначення фактичного об'єму споживання (розподілу) природного газу приймаються дані лічильника газу оператора ГРМ.

У разі відсутності лічильника газу в оператора ГРМ приймаються дані лічильника газу побутового споживача. При цьому оператор ГРМ має право протягом експлуатації лічильника газу та відповідно до вимог цього Кодексу здійснювати контрольне зняття показань ЗВТ (лічильника газу) для контролю та перевірки його показань.

Відповідно до пункту 3 глави 4 розділу IX Кодексу ГРМ якщо побутовий споживач за договором розподілу природного газу не забезпечений лічильником газу, фактичний об'єм спожитого (розподіленого) природного газу по об'єкту побутового споживача за відповідний календарний місяць визначається за нормами споживання.

У розділі XV кодексу ГРМ закріплено порядок перерахунку об'єму природного газу в його обсяг, визначений в одиницях енергії, а в главі 1 – порядок розрахунку обсягу енергії.

У пункті 6 глави 1 розділу XV Кодексу ГРМ вказано, що за відсутності корекції тиску та температури у ЗВТ, виміряний об'єм газу має бути приведений до стандартних умов за визначеною в цьому пункті формулою.

Для проведення розрахунків по вузлах обліку, які не обладнані корекцією тиску та температури, коефіцієнт приведення до стандартних умов (k) необхідно визначати за відповідними додатками до Методики N 116).

Згідно з пунктами 1.1, 1.3 розділу I Типового договору № 2498 (тут і далі - в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) цей Типовий договір розподілу природного газу є публічним, регламентує порядок та умови переміщення природного газу з метою фізичної доставки оператором ГРМ обсягів природного газу, які належать споживачам (їх постачальникам), до об'єктів споживачів, а також правові засади санкціонованого відбору природного газу з газорозподільної системи.

У пункті 5.3 розділу V Типового договору № 2498 передбачено, що за розрахункову одиницю розподіленого та спожитого природного газу береться один кубічний метр (куб. м) природного газу, приведений до стандартних умов, визначених у Кодексі ГРМ.

У пункті 5.6 розділу V Типового договору № 2498 зазначено, що після визначення загального об'єму розподіленого споживачу (спожитого ним) природного газу, приведеного до стандартних умов, оператор ГРМ в установленому порядку здійснює переведення величини об'єму природного газу в обсяг розподіленої (спожитої) енергії, що має визначатись за трьома одиницями виміру: кВт·год, Гкал, МДж.

Оператор ГРМ зобов'язується в установленому порядку передавати інформацію про загальний об'єм та обсяг розподіленого споживачу (спожитого ним) природного газу за відповідний період оператору ГТС для можливості її використання суб'єктами ринку природного газу, у тому числі постачальником споживача.

У законодавстві, яке діяло на час виникнення спірних відносин, а саме у пункті 5.3 розділу V Типового договору № 2498, передбачалося, що за розрахункову одиницю розподіленого та спожитого природного газу береться один кубічний метр (куб. м) природного газу, приведений до стандартних умов, визначених у Кодексі ГРМ. Також у пункті 6 глави 1 розділу XV Кодексу ГРМ передбачалося, що за відсутності корекції тиску та температури у ЗВТ, виміряний об'єм газу має бути приведений до стандартних умов за визначеною в цьому пункті формулою.

Отже, нормами Кодексу ГРМ та положеннями Типового договору № 2498, які затверджені регулятором, встановлено обов'язок оператора ГРМ проводити розрахунки по вузлах обліку, які не обладнані корекцією тиску та температури, шляхом приведення об'єму природного газу до стандартних умов за показами побутових лічильників у разі відсутності приладів для вимірювання температури та тиску газу, оскільки прямих вказівок на те, що ці норми поширюються лише на комерційних споживачів, у законодавстві немає, а така можливість стосовно побутових споживачів прямо передбачена актами самого регулятора.

Тобто на час виникнення спірних правовідносин не було передбачено жодних виключень щодо приведення об'єму природного газу спожитого побутовим споживачем до стандартних умов.

Можна зробити висновок, що на час виникнення спірних правовідносин чинним законодавством не було належно врегульовано питання обчислення об'ємів спожитого природного газу побутовими споживачами, а регулятором

та відповідним міністерством не було вчинено дій з належного урегулювання спірних правовідносин.

Лише 06 листопада 2020 року НКРЕКП прийняло постанову № 2033 «Про затвердження Методики визначення розмірів нормативних та виробничо-технологічних втрат/витрат природного газу при здійсненні розподілу природного газу та змін до деяких постанов НКРЕКП» (далі – постанова НКРЕКП № 2033), яка набрала чинності 07 листопада 2020 року та у якій було прямо зазначено, що приведення об'єму природного газу в точках комерційного обліку до стандартних умов поширюється виключно на випадки обліку природного газу, використаного споживачем, що не є побутовим.

Також слід зазначити, що після ухвалення оскаржуваних судових рішень у цій справі постановою НКРЕКП № 2033, яка набрала чинності 07 листопада 2020 року, абзац другий пункту 3 глави 1 розділу IX Кодексу ГРМ та пункт 5.3 розділу V Типового договору № 2498 викладений в редакції постанови НКРЕКП № 2033.

Таким чином, лише з набранням постановою НКРЕКП № 2033 чинності визначено, що приведення спожитого об'єму природного газу до стандартних умов здійснюється виключно у випадку обліку природного газу, використаного споживачем, що не є побутовим.

Окрім того, з аналізу Закону України від 14 липня 2021 року № 1639-IX «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу» вбачається, що держава взяла на себе питання врегулювання заборгованості побутових споживачів у розмірі вартості обсягів приведення обсягів споживання до стандартних умов.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає правильним висновок судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для задоволення позову ОСОБА_1, проте вбачає підстави для зміни оскаржуваних судових рішень шляхом викладення їх мотивувальної частини у редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 161/11800/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424486>.

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду України

2.1. Адміністративна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо порядку обчислення одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби, визначивши, що щомісячна додаткова грошова винагорода входить до складу грошового забезпечення військовослужбовців, з

якого обчислюється одноразова грошова допомога при звільненні з військової служби

10 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Військової частини А1710 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 08 серпня 2017 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Старший солдат ОСОБА_1 проходила службу у Збройних Силах України, в тому числі на посаді механіка-радіотелеграфіста радіостанції групи інформаційно-телекомунікаційного зв'язку 8 командного пункту (армійської авіації) Сухопутних військ Збройних Сил України.

Наказом начальника 8 командного пункту (армійської авіації) Сухопутних військ Збройних Сил України (по особовому складу) від 23 травня 2017 року ОСОБА_1 звільнена з військової служби у запас за пунктом «і» частини восьмої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» (далі – Закон № 2232-XII).

Наказом командира Військової частини А1710 від 23 травня 2017 року позивачку було виключено зі списків особового складу частини, всіх видів забезпечення з 23 травня 2017 року. Відповідно до цього наказу ОСОБА_1 має вислугу років – 10 років 26 днів. Зазначеним наказом позивачці передбачено виплату одноразової грошової допомоги у разі звільнення з військової служби у розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за 10 (десять) повних календарних років служби.

14 червня 2017 року ОСОБА_1 звернулася до відповідача із заявою про проведення перерахунку грошової допомоги при звільненні з урахуванням щомісячної додаткової грошової винагороди, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2010 року № 889 «Питання грошового забезпечення окремих категорій військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби, Національної гвардії, Служби зовнішньої розвідки та осіб начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту Державної служби з надзвичайних ситуацій» (далі – постанова № 889), але отримала від відповідача відмову у зв'язку з відсутністю підстав для перерахування.

Згідно з листом Військової частини А1710 від 15 червня 2017 року до складових грошової допомоги при звільненні не входить щомісячна додаткова грошова винагорода, передбачена постановою № 889.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частин другої - четвертої статті 9 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011-XII; тут і далі – у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) до складу грошового забезпечення входять: посадовий оклад, оклад за військовим званням; щомісячні додаткові види

грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Частиною другою статті 15 Закону № 2011-XII встановлено, що військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються зі служби за станом здоров'я, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби.

Пунктом 1 постанови № 889 (тут і далі – у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) передбачено перелік військовослужбовців та інших осіб, яким установлено щомісячну додаткову грошову винагороду.

Пунктами 8, 9 Інструкції № 595, затвердженої наказом Міністра оборони України від 15 листопада 2010 року на виконання постанови № 889, встановлено, що винагорода не включається до складу грошового забезпечення, з якого здійснюється обчислення одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

Наказом Міністра оборони України від 24 жовтня 2016 року відповідно до постанови № 889 затверджено Інструкцію № 550 та визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністра оборони України від 15 листопада 2010 року № 595 «Про затвердження Інструкції про розміри і порядок виплати щомісячної додаткової грошової винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України».

Пунктами 8-10 Інструкції № 550 також встановлено, що грошова винагорода не включається до складу грошового забезпечення, з якого здійснюється обчислення одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

Порядок та умови виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України, ліцеїстам та вихованцям військових оркестрів, а також порядок виплати військовослужбовцям Збройних Сил України одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби визначено Інструкцією про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженої наказом Міністра оборони України від 11 червня 2008 року № 260 (тут і далі – у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин; далі – Інструкція № 260).

Згідно з абзацами першим - другим пункту 38.6 Інструкції № 260 військовослужбовцям, які звільняються з підстав, зазначених у пунктах 38.1 та 38.2 цієї Інструкції, до їх місячного грошового забезпечення, з якого нараховується одноразова грошова допомога, включаються звільненим з посад, на які вони були призначені, - оклад за штатною посадою, оклад за військовим званням і щомісячні додаткові види грошового забезпечення (крім винагород та морського грошового забезпечення).

Велика Палата Верховного Суду системно тлумачить викладені правові норми та звертає увагу на те, що структура грошового забезпечення військовослужбовців визначена законом, а тому не може бути звужена нормами підзаконних нормативно-правових актів.

Відповідно до висновків, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 06 лютого 2019 року у справі № 522/2738/17, до складу грошового забезпечення військовослужбовців входять чотири види складових: 1) посадовий оклад; 2) оклад за військовим званням; 3) щомісячні додаткові види грошового забезпечення; 4) одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Зі змісту постанови № 889 слідує, що щомісячна додаткова грошова винагорода відповідає ознакам щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, оскільки є щомісячною та має постійний характер.

Віднесення зазначеної винагороди до щомісячних видів грошового забезпечення також підтверджено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 06 лютого 2019 року у справі № 522/2738/17.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що встановлення підзаконним нормативно правовим актом порядку та умов виплати щомісячної додаткової грошової винагороди не може звужувати чи заперечувати права на отримання такої винагороди, встановленого актом вищої юридичної сили.

Ієрархічні колізії нормативно-правових актів долаються шляхом застосування норми, яка закріплена в нормативно-правовому акті, що має вищу юридичну силу.

Враховуючи правове регулювання спірних правовідносин, застосуванню підлягають норми Закону № 2011-XII та постанови № 889, а не інструкцій № 595 та 550.

Нормами Закону № 2011-XII також встановлено право військовослужбовців на виплату одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби.

З наведених вище мотивів до спірних правовідносин не підлягають застосуванню норми Інструкції № 260 в частині обмеження включення до грошового забезпечення, з якого нараховується одноразова грошова допомога, щомісячної додаткової грошової винагороди.

Відтак щомісячна додаткова грошова винагорода входить до складу грошового забезпечення військовослужбовців, з якого обчислюється одноразова грошова допомога при звільненні з військової служби.

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених Верховним Судом України в постановках від 04 листопада 2014 року у справі № 21-473а14, від 03 березня 2015 року у справі № 21-32а15 та від 19 травня 2015 року у справі № 21-466а15.

Як слідує з матеріалів справи, щомісячна додаткова грошова винагорода виплачувалась ОСОБА_1 постійно щомісяця з 01 червня 2015 року до дня звільнення її із військової служби.

Тому обґрунтованим є висновок суду першої інстанції про те, що розрахунок грошової допомоги при звільненні позивачки повинен був проводитися з урахуванням щомісячної додаткової грошової винагороди.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 10 листопада 2021 року у справі № 825/997/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101241002>.

2.2. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду частково відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо обсягу прав інвестора на об'єкт інвестування, визначивши, що інвестор після виконання умов інвестиційного договору набуває майнові права (тотожні праву власності) на цей об'єкт і після завершення будівництва об'єкта нерухомості набуває права власності на об'єкт інвестування як первісний власник шляхом проведення державної реєстрації речових прав на зазначений об'єкт за собою.

Забудовник позбавлений права відчужувати об'єкт інвестування на користь будь-якої іншої особи.

У разі порушення речових прав інвестора він має право на звернення до суду за їх захистом шляхом пред'явлення позову про визнання за ним його майнових прав та витребування своєї власності з незаконного володіння іншої особи (статті 392, 388 ЦК України). Водночас не вимагається визнання недійсними нікчемних правочинів, спрямованих на незаконне заволодіння майном інвестора іншими особами (стаття 228 ЦК України)

14 вересня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія з організації житлового будівництва», ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, Бориспільської районної державної адміністрації Київської області, треті особи: приватний нотаріус Мороз Олена Анатоліївна, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, про визнання недійсними договору про резервування об'єкта нерухомості та договору купівлі-продажу цінних паперів, актів про пред'явлення до погашення та погашення пакета облігацій, акта приймання-передачі майнових прав на квартиру та свідоцтва про право власності на нерухоме майно, скасування державної реєстрації права власності на квартиру, витребування її із чужого незаконного володіння та визнання майнових прав на квартиру, за касаційною скаргою ОСОБА_4 на рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 29 жовтня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 12 червня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

29 травня 2008 року ОСОБА_1 уклала із забудовником ТОВ «Компанія оргжитлобуд» договір про резервування об'єкта нерухомого майна та порядок погашення облігацій, згідно з яким ТОВ «Компанія оргжитлобуд» зобов'язалося закріпити (здійснити резервування) за ОСОБА_1 квартири АДРЕСА_1, що складається з двох кімнат загальною площею 82,83 кв. м, в обмін на погашення пакета облігацій, емітованих ТОВ «Компанія оргжитлобуд» в кількості 8283 облігації та придбаних позивачкою, що дорівнює метражу квартири.

На виконання умов договору позивачкою був укладений договір купівлі-продажу цінних паперів (облігацій) від 29 травня 2008 року, відповідно до умов

якого 29 травня 2008 року позивачка внесла грошові кошти у сумі 602 588,25 грн як оплату за іменні цінні папери.

У зв'язку із затримкою будівництва та строків здачі житлового будинку в експлуатацію у 2010 році між позивачкою та ТОВ «Компанія оргжитлобуд» було укладено додаткову угоду до договору про резервування об'єкта нерухомості та порядок погашення облігацій.

На виконання зобов'язань за укладеними сторонами договорами сторони підписали акт пред'явлення облігацій до погашення, акт погашення пакета облігацій та акт приймання-передачі майнових прав на спірну квартиру. Водночас для оформлення придбаної квартири відповідачем – ТОВ «Компанія оргжитлобуд» не надало позивачці необхідного пакета документів.

У січні 2013 року позивачка дізналася, що будинок був зданий в експлуатацію наприкінці грудня 2012 року, та почала вимагати оформлення права власності на квартиру.

05 червня 2013 року реєстраційною службою Бориспільського районного управління юстиції Київської області ОСОБА_3 було видано свідоцтво про право власності на спірну квартиру. Підставою для реєстрації права власності на відповідача ОСОБА_3 були такі документи: договір купівлі-продажу цінних паперів від 29 травня 2008 року, укладений між ТОВ «Компанія оргжитлобуд» та ОСОБА_3, договір про резервування об'єкта нерухомості – квартири АДРЕСА_1 та порядок погашення облігацій, укладений 29 травня 2008 року між ТОВ «Компанія оргжитлобуд» та ОСОБА_3; <>.

У подальшому спірна квартира була продана ОСОБА_3 відповідачу ОСОБА_4 згідно з договором купівлі-продажу від 29 листопада 2013 року, що підтверджується інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та реєстру прав власності на нерухоме майно.

ОЦІНКА СУДУ

Згідно із частиною першою статті 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

За правилом статті 527 ЦК України, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Відповідно до статті 530 ЦК України якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін).

Відповідно до практики Верховного Суду в разі невиконання забудовником належним чином взятих на себе зобов'язань, а також відсутності факту введення будинку в експлуатацію, з урахуванням повної та вчасної сплати пайових внесків, ефективним способом захисту порушених прав є визнання майнових прав на об'єкт інвестування.

Частиною першої статті 328 ЦК України передбачено, що право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів.

Відповідно до частини другої статті 331 ЦК України право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Відповідно до частини першої статті 331 ЦК України право власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі.

Зазначеними нормами встановлено первинний спосіб набуття права власності на річ, на яку раніше не було і не могло бути встановлене право власності інших осіб.

Таким чином саме інвестор, як особа за кошти якої і на підставі договору з яким був споруджений об'єкт інвестування, є особою, якою набувається первісне право власності на новостворений об'єкт інвестування.

Державній реєстрації підлягає право власності тільки на ті об'єкти нерухомого майна, будівництво яких закінчено та які прийнято в експлуатацію у встановленому порядку. В іншому випадку інвестор не зможе визнати право власності на квартиру до введення будинку в експлуатацію. Згідно із частиною четвертою статті 334 ЦК України права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

Отже, інвестор після виконання умов інвестування набуває майнові права (тотожні праву власності) на цей об'єкт і після завершення будівництва об'єкта нерухомості набуває права власності на об'єкт інвестування як первісний власник шляхом проведення державної реєстрації речових прав на зазначений об'єкт за собою.

Забудовник позбавлений права відчужувати об'єкт інвестування на користь будь-якої іншої особи.

Якщо майно було набуто безпідставно в особи, яка не мала права його відчужувати, власник має право витребувати його від добросовісного набувача у всіх випадках (частина третя статті 388 ЦК України).

Таким чином, інвестор наділений правом вимагати повернення належного йому об'єкта інвестування від будь-якої іншої особи.

Разом з тим, Велика Палата Верховного Суду вважає, що підвищений формалізм у позиції судів у питаннях виникнення прав власності на новостворений об'єкт нерухомості на підставі рішення суду є достатньо виправданим з огляду на характерні особливості інвестування в будівництво об'єктів нерухомості. Такі конкретні випадки поступово виробляються судовою практикою. Отже, ухвалюючи рішення у справі про набуття права власності на спірний об'єкт інвестування

та правові наслідки цього, доцільно ретельно досліджувати обставини набуття інвестором майнових прав та здійснення будівництва об'єкта нерухомості.

У постанові від 24 червня 2015 року в справі № 367/5136/13-ц Верховний Суд України дійшов висновку про необхідність позивача захищати свої майнові права, а не права власності, яке ще не виникло. Позивач звернувся до суду з позовом про визнання права власності на проінвестовані об'єкти нерухомості та зобов'язання забудовника передати позивачу технічну документацію (технічні паспорти) на об'єкти інвестування. За обставинами справи, позивач виконав свої грошові зобов'язання за договорами купівлі-продажу майнових прав, повністю сплативши вартість, установлену вказаними договорами, тобто вчинив дії, спрямовані на виникнення юридичних фактів, необхідних і достатніх для отримання права вимоги переходу права власності на об'єкт будівництва. Однак, на думку Верховного Суду України в позивача не виникло право власності на спірні квартири. За змістом договорів купівлі-продажу майнових прав позивач отримав лише право на набуття права власності, а не саме право власності на нерухоме майно. Відтак Верховний Суд України залишив в силі рішення суду першої інстанції про відмову у задоволенні позовних вимог.

Отже, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про необхідність частково відступити від вказаного висновку Верховного Суду України, оскільки у разі виконання інвестором власних інвестиційних зобов'язань після завершення будівництва об'єкта інвестування відповідно до вимог закону майнові права інвестора трансформуються у право власності, яке підлягає державній реєстрації за інвестором як первісним власником.

Оскільки слід вважати, що у ОСОБА_1 виникло право на об'єкт інвестування з моменту завершення будівництва, то вона має право на його витребування.

Судове рішення про задоволення позовної вимоги про витребування від (стягнення з) відповідача нерухомого майна є підставою для державної реєстрації права власності на нерухоме майно.

У постанові від 04 червня 2019 року у справі № 916/3156/17 (провадження № 12-304гс18, пункти 69, 70) Велика Палата Верховного Суду зазначила, що визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин недійсний у силу закону.

Як Велика Палата Верховного Суду нагадувала неодноразово, за загальним правилом якщо право власності на спірне нерухоме майно зареєстроване за іншою особою, то належному способу захисту права відповідає вимога про витребування від (стягнення з) цієї особи нерухомого майна. Задоволення віндикаційного позову, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; такий запис вноситься виключно у разі, якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване саме за відповідачем, а не за іншою особою. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника

про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективними.

Інвестор наділений правами, тотожними правам власника нерухомого майна, пов'язаними зі створенням об'єкту нерухомого майна, а тому в разі порушення його речових прав він має право на звернення до суду за їх захистом шляхом пред'явлення позову про визнання за ним його майнових прав та витребування своєї власності з незаконного володіння іншої особи (статті 392, 388 ЦК України). При цьому не вимагається визнання недійсними нікчемних правочинів, які спрямовані на незаконне заволодіння майном інвестора іншими особами (стаття 228 ЦК України).

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 вересня 2021 року у справі № 359/5719/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101584598>.

Велика Палата Верховного Суду частково відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо способів захисту прав покупця за договором купівлі-продажу майнових прав на нерухоме майно. ВП ВС визначила, що в тих випадках, коли об'єкт нерухомості вже збудований та прийнятий в експлуатацію, проте покупцем не отримані правовстановлювальні документи у зв'язку з порушенням продавцем за договором купівлі-продажу майнових прав на нерухоме майно взятих на себе договірних зобов'язань щодо передання всіх необхідних документів для оформлення права власності на квартиру, вартість якої сплачена покупцем у повному обсязі, та в разі невизнання продавцем права покупця на цю збудовану квартиру може мати місце звернення до суду з вимогою про визнання за покупцем права власності на проінвестоване (оплачене) ним майно відповідно до положень статті 392 ЦК України

14 грудня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Перко» на рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30 січня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Івано-Франківської області від 20 квітня 2017 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до Приватного підприємства «Екватор-ІФ» (далі – ПП «Екватор-ІФ»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Перко» (далі – ТОВ «Перко»), третя особа на стороні відповідачів, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Товариство з обмеженою відповідальністю «Інкомбуд» (далі – ТОВ «Інкомбуд»), про визнання права власності на нерухоме майно, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4 лютого 2014 року між ТОВ «Перко» як замовником та ПП «Екватор-ІФ» як інвестором укладено інвестиційний договір на капітальне будівництво багатоквартирного житлового будинку з приміщеннями громадського призначення (далі – інвестиційний договір).

13 травня 2014 року між ОСОБА_1 та ПП «Екватор-ІФ» укладено договір купівлі-продажу майнових прав № 2014-05-13 (далі – договір № 2014-05-13, договір купівлі-продажу майнових прав), за умовами якого ПП «Екватор-ІФ» передає ОСОБА_1 майнове право, яке полягає в її праві вимагати передачі їй у власність новозбудованої трикімнатної квартири АДРЕСА_1, а ОСОБА_1 зобов'язується сплатити ПП «Екватор-ІФ» вартість квартири відповідно до пункту 3.1 цього договору та прийняти новозбудовану квартиру на умовах цього договору (пункти 1.1, 1.2 договору № 2014-05-13).

Відповідно до пункту 3.1 договору № 2014-05-13 вартість квартири, зазначеної в пункті 1.2 договору, майнове право на яку передається за ним, складає 304 000 грн.

13 травня 2014 року ОСОБА_1 сплатила ПП «Екватор-ІФ» 117 000 грн, 06 серпня 2014 року – 123 000 грн, 21 серпня 2014 року – 67 740 грн, а отже, виконала зобов'язання, передбачені пунктом 3.2 договору купівлі-продажу майнових прав у повному обсязі, про що зазначено в рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій.

Будівництво багатоквартирного житлового будинку з вбудованими приміщеннями громадського призначення, що знаходиться на АДРЕСА_1, закінчено, що підтверджується декларацією про готовність об'єкта до експлуатації, зареєстрованою Інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю в Івано-Франківській області 02 березня 2014 року.

Проте жодних документів на квартиру позивачка не отримала.

ОЦІНКА СУДУ

У частині другій статті 331 ЦК України чітко вказано, що право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Відповідно до частини п'ятої статті 7 та статті 4 Закону України від 18 вересня 1991 року N 1560-XII "Про інвестиційну діяльність" інвестор має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктом і результатом інвестицій (об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, а також майнові права).

У статті 2 Закону України від 19 червня 2003 року N 978-IV "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" вказано, що об'єкт інвестування – квартира або приміщення соціально-побутового призначення (вбудовані в житлові будинки або окремо розташовані нежитлові приміщення, гаражний бокс, машиномісце тощо) в об'єкті будівництва, яке після завершення будівництва стає окремим майном.

Тобто після завершення будівництва та здачі будинку в експлуатацію квартира як окремий об'єкт цивільних правовідносин ще не існує і набуває

юридично статусу об'єкта цивільних правовідносин лише після державної реєстрації, здійсненої відповідно до чинного законодавства.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 вересня 2021 року у справі № 359/5719/17 (провадження № 14-8цс21) вказано, що нормами законодавства встановлено первинний спосіб набуття права власності на річ, на яку раніше не було і не могло бути встановлене право власності інших осіб. Саме інвестор як особа, за кошти якої і на підставі договору з яким був споруджений об'єкт інвестування, є особою, якою набувається первісне право власності на новостворений об'єкт інвестування. Інвестор після виконання умов інвестування набуває майнові права (тотожні праву власності) на цей об'єкт і після завершення будівництва об'єкта нерухомості набуває права власності на об'єкт інвестування як первісний власник шляхом проведення державної реєстрації речових прав на зазначений об'єкт за собою (пункти 92, 93, 95 постанови).

При розгляді справи Велика Палата Верховного Суду керується тим, що, укладаючи договір купівлі-продажу майнових прав на новозбудоване майно, покупець отримує речове право, яке засвідчує правомочність його власника отримати право власності на нерухоме майно в майбутньому.

Право власності на нерухоме майно виникає з моменту прийняття його в експлуатацію, якщо таке передбачено законом чи договором, а повноцінним об'єктом у розумінні ЦК України такий об'єкт стає після його державної реєстрації, оскільки жодних виключень щодо необхідності державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухомі речі, як передбачено в частині першій статті 182 та частині другій статті 331 ЦК України для новоствореної речі, якою є квартира в новозбудованому будинку, цивільне законодавство не містить.

Захист прав на новостворене майно, прийняте в експлуатацію, в разі невизнання відповідачем прав позивача на спірне майно здійснюється в порядку, визначеному законодавством, а якщо такий спеціальний порядок не визначений, то захист здійснюється на загальних засадах цивільного законодавства.

У статті 392 ЦК України вказано, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Зазначений спосіб захисту як різновид загального способу захисту - визнання права може бути використаний не тільки в речово-правових відносинах, але й у зобов'язально-правових, так як сам по собі факт перебування осіб у тих чи інших відносинах, у тому числі договірних, не може перешкоджати застосуванню до цих відносин норм інститутів загальної частини цивільного права.

Способи захисту права, обрані позивачем та застосовані судом, повинні найбільш ефективно поновлювати порушені права, а специфіка інвестування в об'єкти будівництва та визначення новоствореного майна як об'єкта захисту права, відмінного від майнових прав на етапі укладення договорів про інвестування в будівництво, які мають різні назви, повинні тлумачитися на користь тієї особи, права якої порушено.

З огляду на те, що у випадку набуття права власності на новостворене нерухоме майно саме інвестор набуває первинне право власності, на яке раніше не було і не могло бути зареєстроване право власності інших осіб, віндикація не може бути застосована. У випадку оспорювання чи невизнання за інвестором, який виконав умови договору інвестування, первісного права власності на новостворений об'єкт інвестування, введений в експлуатацію, ефективним способом захисту такого права є визнання права власності на підставі статті 392 ЦК України.

ОСОБА_1 з посиланням на вимоги статті 392 ЦК України просила визнати за нею право власності на трикімнатну квартиру АДРЕСА_1 загальною проектною площею 81,84 кв. м. яка в повному обсязі нею проінвестована.

Тобто в цьому випадку вимога про визнання права власності заявлена на підтвердження реальності його існування.

Позивачка мала обґрунтовані та законні сподівання на реалізацію свого майнового права – отримання новозбудованої квартири у власність. Позов ОСОБА_1 спрямований на захист її права на новозбудовану квартиру, яке не визнається ПП «Екватор-ІФ» та ТОВ «Перко». Способом захисту позивачка обрала визнання за нею такого права, що відповідає положенням статті 16 ЦК України.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів про необхідність захисту майнового права ОСОБА_1 в судовому порядку в обраний нею спосіб, оскільки за обставинами справи позивачка набула майнове право на квартиру, проте позбавлена можливості в позасудовому порядку оформити право власності на себе, через те, що необхідних для реєстрації права власності документів ПП «Екватор-ІФ» не надало, а ТОВ «Перко», яке превентивно схвалило дії ПП «Екватор-ІФ» з укладення договорів з третіми особами та взяло на себе зобов'язання з їх виконання, її право не визнає.

Крім того, судами встановлено, що ОСОБА_1 вже зверталася до суду з позовом про зобов'язання виконати умови договору, у задоволенні якого було відмовлено.

ОСОБА_1 здійснено всі заходи щодо поновлення своїх прав у зобов'язальному правовідношенні, водночас такого захисту вона не отримала.

Позивачка позбавлена іншого способу реалізувати свої права на квартиру, ніж визнання цього права в судовому порядку, а тому обраний нею спосіб судового захисту у спірних правовідносинах є ефективним, універсальним і застосовним до спірних правовідносин. Спосіб захисту права власності, передбачений статтею 392 ЦК України, є таким, що найбільш повно відновлює порушені права позивачки.

У постанові Верховного Суду України від 18 листопада 2015 року у справі № 6-1858цс15 про визнання права власності на проінвестовані об'єкти нерухомості та зобов'язання забудовника передати позивачу технічну документацію (технічні паспорти) на об'єкти інвестування встановлено, що позивач виконав свої грошові зобов'язання за договорами купівлі-продажу

майнових прав, повністю сплативши вартість, установлену вказаними договорами, тобто вчинив дії, спрямовані на виникнення юридичних фактів, необхідних і достатніх для отримання права вимоги переходу права власності на об'єкт будівництва, який введено в експлуатацію. Верховний Суд України вказав, що за правилами статті 392 ЦК України позов про визнання права власності може бути пред'явлено, по-перше, якщо особа є власником майна, але її право оспорується або не визнається іншою особою; по-друге, якщо особа втратила документ, який засвідчує його право власності. Виснував, що в позивача право власності на спірні квартири не виникло, оскільки позивач отримав лише право на набуття права власності, а не саме право власності на нерухоме майно.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що правозастосовчу практику в подібних спорах необхідно консолідувати, а відтак частково відступити також від правового висновку, викладеного в постанові Верховного Суду України від 18 листопада 2015 року у справі № 6-1858цс15, оскільки в тих випадках, коли об'єкт нерухомості вже збудований та прийнятий в експлуатацію, проте покупцем не отримані правовстановлюючі документи у зв'язку із порушенням продавцем за договором купівлі-продажу майнових прав на нерухоме майно взятих на себе договірних зобов'язань щодо передання всіх необхідних документів для оформлення права власності на квартиру, вартість якої сплачена покупцем в повному обсязі, та у разі невизнання продавцем права покупця на цю збудовану квартиру може мати місце звернення до суду з вимогою про визнання за покупцем права власності на проінвестоване (оплачене) ним майно відповідно до положень статті 392 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 344/16879/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221949>.

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду

3.1. Адміністративна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо сплати судового збору споживачами фінансових послуг, визначивши, що дія частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів», яка передбачає звільнення від сплати судового збору споживачів фінансових послуг, не поширюється на спори, які виникають між вкладниками банку та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб під час здійснення Фондом владних управлінських функцій (виконання окремої владної функції Фонду, а саме

організації виплат відшкодувань за вкладками на підставі пункту 4 частини другої статті 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»)

8 вересня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) про визнання дій та бездіяльності протиправними, зобов'язання вчинити певні дії, стягнення коштів та моральної шкоди за касаційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу Третього апеляційного адміністративного суду від 19 лютого 2021 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Фонду, в якому просив, зокрема, визнати протиправними дії та бездіяльність відповідача щодо невнесення його до загального реєстру вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладками за рахунок Фонду, та такими, що порушують норми статті 24 (дискримінація) та статті 41 (гарантія права власності) Конституції України.

Ухвалою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 2 грудня 2020 року у задоволенні клопотання ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору відмовлено. Позовну заяву залишено без руху та встановлено позивачу десятиденний строк для усунення недоліків позовної заяви, а саме надати документ про сплату судового збору.

Оскільки позивачем вимоги ухвали суду не було виконано, то ухвалою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 11 грудня 2020 року позовну заяву повернуто особі, яка її подала.

Ухвалою Третього апеляційного адміністративного суду від 19 лютого 2021 року у задоволенні клопотання ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору відмовлено, апеляційну скаргу – повернуто, оскільки в установленій строк скажник не усунув недоліків апеляційної скарги, залишеної без руху з підстав того, що Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» не звільняє позивача від сплати судового збору.

На обґрунтування касаційної скарги ОСОБА_1 зазначає, що суд апеляційної інстанції незаконно повернув апеляційну скаргу, оскільки у спірних правовідносинах позивач є споживачем фінансових послуг, а отже, на підставі частини третьої статті 22 Закону України від 12 травня 1991 року № 1023-XII «Про захист прав споживачів» звільняється від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням його прав.

ОЦІНКА СУДУ

Сплата судового збору особами, які звертаються до суду, - це процесуальний обов'язок, який визначається нормами процесуального закону та Закону України «Про судовий збір». При цьому процесуальна норма частини другої статті 132 КАС є бланкетною і в частині визначення розміру судового збору, порядку його сплати, повернення і звільнення від сплати відсилає до окремого закону, зокрема Закону України «Про судовий збір». Об'єкти справляння судового збору, тобто

процесуальні дії, за які справляється судовий збір, встановлені у статті 3 зазначеного Закону.

Пільги щодо сплати судового збору визначені статтею 5 Закону України «Про судовий збір». При цьому передбачені в цій статті особи, які мають пільги щодо сплати судового збору, звільняються від його сплати під час розгляду справи в усіх судових інстанціях, про що прямо зазначено в абзаці першому частини першої цієї статті.

Одночасно частина третя статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

Згідно з преамбулою Закону України «Про захист прав споживачів» цей Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Стаття 22 Закону України «Про захист прав споживачів» підтверджує можливість судового захисту прав споживачів, передбачених законодавством, і встановлює певні особливості судового захисту їх прав, однією з яких є звільнення споживачів від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав. У регулюванні сплати судового збору положення зазначеної норми права є спеціальними щодо положень статті 5 Закону України «Про судовий збір», оскільки остання загалом урегульовує питання звільнення різних суб'єктів звернення до суду від сплати судового збору за різні процесуальні дії (об'єкти сплати судового збору) в судах усіх інстанцій.

Вкладник за договором депозиту є споживачем фінансових послуг, а банк – їх виконавцем, який несе відповідальність за неналежне надання цих послуг, а тому вкладник, звертаючись до суду з позовом, пов'язаним з порушенням його прав за договором банківського вкладу, звільняється від сплати судового збору на підставі частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів».

Разом з тим слід зазначити, що Фонд не є фінансовою установою, яка надає фінансові послуги, оскільки відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» він є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом. Крім того, відповідно до частини третьої статті 3 цього ж Закону Фонд є установою, що не має на меті отримання прибутку.

Таким чином, Фонд не підпадає під категорію фінансової установи, яка під час надання інформації клієнту зобов'язана дотримуватися вимог законодавства про захист прав споживачів. Отже, на фізичних осіб – вкладників комерційних банків під час дії тимчасової адміністрації не поширюється дія частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів», відповідно до якої споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

З наведеного убачається, що дія частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» не поширюється на спори, які виникають між вкладниками банку та Фондом під час здійснення останнім владних управлінських функцій (виконання окремої владної функції Фонду, а саме організації виплат відшкодувань за вкладами на підставі пункту 4 частини другої статті 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»).

Ураховуючи викладене вище, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що немає підстав для звільнення позивача від сплати судового збору в цій справі.

Тому Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про необхідність відступити від правового висновку, який викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2019 року в справі № 817/649/16, відповідно до якого дія частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» поширюється на спори, які виникають між вкладниками банку та Фондом під час здійснення останнім владних управлінських функцій, а саме організації виплат відшкодувань за вкладами на підставі пункту 4 частини другої статті 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», оскільки цей висновок протирічить висновку, викладеному у постанові Великої Палати Верховного Суду України від 15 травня 2019 року у справі № 817/777/16, і підстав для відступу від такого висновку не вбачається.

Детальніше з текстом постанови від 8 вересня 2021 року у справі № 160/15864/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/100704610>.

3.2. Господарська юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду та Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо порядку ухвалення рішення про відмову у прийнятті до товариства спадкоємця учасника товариства, визначивши, що таке рішення ухвалюють більш як 50 % загальної кількості голосів учасників товариства, включно з голосами, які припадають на частку учасника, який помер, хоча цей учасник (його представник) у голосуванні участі не бере. Єдиний учасник товариства, який володіє меншою часткою у статутному капіталі, не може скликати загальні збори та відмовити у прийнятті до товариства спадкоємців померлого учасника, котрий володів більшою часткою у статутному капіталі. Спадкоємці останнього, які виявили бажання брати участь у діяльності товариства, не можуть бути позбавлені права участі в ньому

2 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_3 (далі разом – позивачі) до Приватного підприємства Агрофірма «Славутич» (далі – ПП Агрофірма «Славутич»), ОСОБА_4, ОСОБА_2 за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо

предмета спору, на стороні позивачів ОСОБА_5 про визнання недійсними рішень загальних зборів, редакцій статуту підприємства та про визнання нікчемним договору купівлі-продажу за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Господарського суду Полтавської області від 11 лютого 2020 року та постанову Східного апеляційного господарського суду від 18 травня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_7 є батьком ОСОБА_1 та ОСОБА_5 і чоловіком ОСОБА_3.

Згідно з установчим договором про створення та діяльність Агрофірми «Славутич» ОСОБА_7 вніс до статутного капіталу 20 400 грн, що становить 60 % статутного капіталу підприємства; а ОСОБА_4 – 13 600 грн, що складає 40 % статутного капіталу підприємства.

ОСОБА_7 помер. Згідно зі свідоцтвом про право на спадщину за законом спадкоємцями частки у розмірі 20 400 грн в статутному капіталі ПП Агрофірма «Славутич» з правом участі в діяльності цього підприємства після померлого ОСОБА_7 є ОСОБА_1, ОСОБА_3 та ОСОБА_5 в рівних частках – по 1/3 на кожну особу, що відповідно складає 20 % статутного фонду ПП Агрофірма «Славутич» на кожного <...>.

2 січня 2018 року відбулися загальні збори учасників ПП Агрофірма «Славутич» за участі самого лише ОСОБА_4, на яких прийняли, зокрема такі рішення: <...> відмовити спадкоємцям померлого ОСОБА_7 у прийнятті їх в засновники (учасники) ПП Агрофірма «Славутич» і здійснити з ними розрахунок із спадкоємцями (правонаступниками) учасника згідно з приписами статті 148 ЦК України; провести перерозподіл часток в статутному капіталі ПП Агрофірма «Славутич», визначивши частку ОСОБА_4 в розмірі 100 % статутного капіталу, що становить 34 000 грн.

10 квітня 2018 року ОСОБА_4 і ОСОБА_2 уклали спірний договір купівлі-продажу, за яким ОСОБА_4 передав у власність ОСОБА_2 100 % статутного капіталу ПП Агрофірма «Славутич» у розмірі 34 000 грн.

На загальних зборах засновників, що відбулися 19 травня 2018 року за участю ОСОБА_4 та запрошеного ним ОСОБА_2, були прийняті, зокрема такі рішення: включити до складу засновників підприємства ОСОБА_2 з часткою у статутному капіталі 100 %, що у грошовому еквіваленті становить 34 000 грн; 2) виключити із складу засновників ПП Агрофірма «Славутич» ОСОБА_4.

Суди першої й апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову, оскільки вважали, що позивачки, успадкувавши частки у статутному капіталі, які належали їхньому члену сім'ї до його смерті, не набули статус учасників приватного підприємства.

ОЦІНКА СУДУ

Суд апеляційної інстанції вказав, що якщо підприємство засноване на приватній власності двох осіб (засновників), а статутний капітал підприємства поділений між учасниками на частки, правильним є застосування до спірних правовідносин приписів ЦК і ГК України, а також Закону України «Про господарські

товариства» (далі – Закон № 1576-XII), які регулюють правовідносини щодо порядку скликання та проведення загальних зборів товариства з обмеженою відповідальністю.

Велика Палата Верховного Суду загалом погоджується з тим, що стосовно ПП Агрофірма «Славутич» слід застосовувати приписи, які регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, але з інших причин. Станом на час створення Агрофірми «Славутич» (24 лютого 1998 року) ЦК і ГК України ще не набрали чинності. Тому помилковим є застосування приписів цих актів до визначення організаційно-правової форми вказаної юридичної особи.

На момент створення Агрофірми «Славутич» діяв Закон України «Про підприємства в Україні» (далі – Закон № 887-XII), який у частині четвертій статті 5 передбачав, що підприємство набуває прав юридичної особи від дня його державної реєстрації. Як встановили суди попередніх інстанцій, статут Агрофірми «Славутич» зареєстровано 24 лютого 1998 року. Тому з цього дня вона набула статусу юридичної особи.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що Агрофірму «Славутич» не створили як приватне підприємство. Його можна було заснувати тільки на власності однієї фізичної особи, тоді як Агрофірма «Славутич» на момент її створення мала трьох учасників, а станом на дату укладення установчого договору – двох.

Встановлені судами попередніх інстанцій положення установчих документів Агрофірми «Славутич» спростовують можливість застосування до спірних правовідносин приписів Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» та вказують на те, що Агрофірма «Славутич» була створена і діяла на час смерті одного із її засновників як господарське товариство, яке Закон № 887-XII в редакції, чинній з 28 лютого 1998 року визначав одним із різновидів підприємств.

Також положення установчого договору про розмір і порядок утворення статутного фонду, порядок розподілу прибутків вказують на те, що Агрофірма «Славутич» не є акціонерним товариством, товариством з додатковою відповідальністю, повним або командитним товариством. Велика Палата Верховного Суду вважає, що Агрофірма «Славутич» створювалася як товариство з обмеженою відповідальністю.

Оскільки Агрофірма «Славутич» створювалася як товариство з обмеженою відповідальністю, то спірні правовідносини регулюються нормами права, що регламентують діяльність саме цього виду господарських товариств.

Відмову у задоволенні позовних вимог про визнання недійсними оскаржених рішень зборів ПП Агрофірма «Славутич» суди першої й апеляційної інстанцій мотивували, зокрема, так, що, незважаючи на спадкування позивачками часток у статутному капіталі ПП Агрофірма «Славутич» після померлого ОСОБА_7, вони не набули статусу учасника цього підприємства. За обставин цієї справи Велика Палата Верховного Суду з такими висновками судів не погоджується.

Відповідно до статті 55 Закону № 1576-XII у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, у зв'язку зі смертю громадянина, учасника товариства, правонаступники (спадкоємці) мають переважне право вступу до цього товариства.

Згідно зі статтею 64 Закону № 1576-XII у вказаній редакції учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що за відсутності іншого правового регулювання, передбачені статтею 64 Закону № 1576-XII вичерпні підстави для відмови у включенні учасника до складу товариства є також підставами для відмови товариства у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця). Рішення про відмову у прийнятті до товариства правонаступника (спадкоємця) приймається більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства, включно з голосами, які припадають на частку учасника, який був реорганізований чи помер, хоча такий учасник (його представник) у голосуванні не бере участі.

Винятковість ситуації, у якій опинилися позивачки, полягає у тому, що померлий засновник підприємства володів більшою часткою у статутному капіталі підприємства – часткою, яка давала йому можливість вирішального голосу.

На думку судів першої й апеляційної інстанцій, під час встановлення повноважності загальних зборів учасників слід враховувати голоси інших учасників товариства, які без голосів, що припадають на частку померлого учасника, становлять у сукупності 100 % голосів, необхідних для визначення кворуму.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що таке тлумачення призводить до завідомо несправедливих і нерозумних наслідків для спадкоємців більшої частки у статутному капіталі, позбавляючи їх права участі у товаристві.

Подальші зміни українського законодавства, спрямовані на конкретизацію механізму оформлення спадкоємцями померлого учасника товариства права участі у ньому, також підтверджують, що, формулюючи приписи статті 55 Закону № 1576-XII, парламент не мав на меті позбавити спадкоємців учасника товариства права участі у ньому. Так, згідно з частиною першою статті 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства.

З аналізу статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» вбачається, що для державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю у зв'язку зі вступом до нього особи, яка набула

частку (частину частки) у статутному капіталі, надання згоди інших учасників на вступ до товариства не є необхідним.

Тому Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, сформульованого в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2018 року у справі № 740/2194/15-ц, а також постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 5 листопада 2019 року у справі № 927/242/19 (пункт 43) і від 8 серпня 2018 року у справі № 911/3215/17, відповідно до якого до вирішення питання про вступ (прийняття) правонаступників померлого учасника повноважність загальних зборів учасників визначається без урахування частки в статутному капіталі, яка належала померлому учаснику; у такому разі під час встановлення повноважності загальних зборів учасників слід враховувати голоси інших учасників товариства, які без голосів, що припадають на частку померлого учасника, становлять у сукупності 100 % голосів, які треба враховувати під час визначення кворуму.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що рішення про відмову у прийнятті до товариства спадкоємця приймають більш як 50 % загальної кількості голосів учасників товариства, включно з голосами, які припадають на частку учасника, який помер, хоча цей учасник (його представник) у голосуванні участі не бере.

Єдиний учасник товариства, котрий володіє меншою часткою у статутному капіталі, не може скликати загальні збори та відмовити у прийнятті до товариства спадкоємців померлого учасника, котрий володів більшою часткою у статутному капіталі. Спадкоємці останнього, які виявили бажання брати участь у діяльності товариства, не можуть бути позбавлені права участі в ньому.

Суди першої й апеляційної інстанцій вважали відсутніми підстави для визнання недійсними рішень від 2 січня 2018 року та від 19 травня 2018 року з огляду на те, що позивачки не набули статусу учасника ПП Агрофірма «Славутич». Велика Палата Верховного Суду з цим висновком не погоджується.

Враховуючи те, що ОСОБА_4, маючи частку у розмірі 40 % статутного капіталу, не міг скликати загальні збори та відмовити позивачкам у вступі до складу учасників ПП Агрофірма «Славутич», прийняті ним на цих зборах рішення від 2 січня 2018 року, оформлені протоколом № 1, слід визнати недійсними.

Як встановили суди попередніх інстанцій, на зборах засновників, що відбулися 19 травня 2018 року, за участі ОСОБА_4 були прийняті, зокрема такі рішення: 1) включити до складу засновників підприємства ОСОБА_2 з часткою у статутному капіталі 100 %, що у грошовому еквіваленті становить 34 000 грн; 2) виключити зі складу засновників ПП Агрофірма «Славутич» ОСОБА_4.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що дії ОСОБА_4 з привласнення частки ОСОБА_7 у статутному капіталі ПП Агрофірма «Славутич», а також подальше відчуження цієї частки на користь ОСОБА_2 без урахування майнових інтересів позивачок є недобросовісними. Тому рішення від 2 січня 2018 року та від 19 травня 2018 року слід визнати недійсними через порушення порядку проведення зборів учасників ПП Агрофірма «Славутич» (розпорядження одним

із учасників підприємства часткою в статутному капіталі, що йому не належала та проведення зборів за відсутності кворуму).

У задоволенні вимоги про визнання нікчемним спірного договору купівлі-продажу суди відмовили. Велика Палата Верховного Суду з таким висновком судів загалом погоджується, але з інших мотивів.

Вимога про визнання нікчемним спірного договору купівлі-продажу пов'язана з підставою звернення з вимогою про визнання недійсними рішень зборів від 19 травня 2018 року, прийнятих фактично на підставі вказаного договору.

Оскільки договір купівлі-продажу укладений без урахування інтересів спадкоємців померлого ОСОБА_7, спрямований на незаконне заволодіння часткою останнього у статутному капіталі ПП Агрофірма «Славутич», цей договір в частині умов про розпорядження ОСОБА_4 часткою у статутному капіталі підприємства, яку успадкували зокрема позивачки (60% статутного капіталу), згідно з частинами першою та другою статті 228 ЦК України є нікчемним. ОСОБА_2 не позбавлений можливості відновити своє право, зокрема, пред'явивши вимогу до ОСОБА_4, в якого придбав 100 % статутного капіталу ПП Агрофірма «Славутич», замість можливих 40 %. Визнання ОСОБА_4 позовної вимоги про визнання нікчемним спірного договору купівлі-продажу не впливає на вказані висновки Великої Палати Верховного Суду.

Враховуючи те, що Велика Палата Верховного Суду висувала про недійсність рішень від 19 травня 2018 року з інших мотивів, ніж нікчемність спірного договору купівлі-продажу, відсутні підстави вирішувати питання законності цих самих рішень ще й з огляду на висновок про таку нікчемність, зроблений у цій постанові.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 листопад 2021 року у справі № 917/1338/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829986>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо належних доказів на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки. ВП ВС визначила, що для цілей сплати орендної плати чи повернення безпідставно збережених грошових коштів фактичним землекористувачем без оформлення орендного договору належними доказами на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки можуть бути такі документи: технічна документація на спірну земельну ділянку, виготовлена компетентним органом для оформлення договору оренди; довідка з Державного земельного кадастру; витяг з Державного земельного кадастру, а також висновок судової експертизи про встановлення нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки, наданий відповідно до статей 98–103 ГПК України, які містять інформацію щодо предмета спору

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Маріупольської міської ради Донецької області на постанову Східного апеляційного господарського суду від 17 травня 2021 року у справі за позовом

Маріупольської міської ради Донецької області до Товариства з обмеженою відповідальністю «Азовблок» про стягнення 259 913 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Земельна ділянка площею 0,4414 га за адресою: АДРЕСА_1 на підставі договору оренди землі від 20 червня 2006 року була передана в користування ТОВ «Азовблок» на строк до 23 травня 2016 року.

Рішенням Маріупольської міськради від 22 вересня 2016 року № 7/11-705 ТОВ «Азовблок» було подовжено на 10 років строк оренди земельної ділянки площею 0,4414 га з розміром орендної плати на рівні 3 % від її грошової оцінки для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд підприємств переробної, машинобудівної та іншої промисловості (функціонування виробничої бази).

Рішенням Маріупольської міськради від 26 лютого 2020 року № 7/50-5001 затверджено технічну документацію із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) та поновлено ТОВ «Азовблок» на один рік строк оренди земельної ділянки площею 0,4414 га для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд будівельних організацій та підприємств (функціонування виробничої бази) на вулиці Кільцевій, 1 в Лівобережному районі міста Маріуполя.

Відповідач, набувши право власності на об'єкти нерухомості, розташовані на земельній ділянці, яка перебуває у власності територіальної громади, не оформив та не зареєстрував право землекористування на період 2017 – 2019 років, не сплачував за користування земельною ділянкою плату за землю у встановленому законодавчими актами розмірі, внаслідок чого зберіг у себе грошові кошти в розмірі орендної плати.

31 січня 2020 року актом № 8 про визначення обсягу збитків встановлено, що відповідачем використовується земельна ділянка площею 0,4414 АДРЕСА_1 без виникнення права власності/користування, у зв'язку із чим позивач здійснив розрахунок розміру безпідставно збережених відповідачем коштів з урахуванням листа Відділу у місті Маріуполі Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області від 20 грудня 2019 року на суму 259 913 грн. Рішенням Маріупольської міськради від 14 квітня 2020 року № 108 затверджено, зокрема, акт № 8 про визначення обсягу збитків (безпідставно збережених коштів) від 31 січня 2020 року.

У досудовому порядку врегулювання спору позивач відмовився сплачувати зазначену суму, а відповідач відмовився її зменшувати, мотивуючи обґрунтованістю проведеного розрахунку, виходячи з нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки, яка змінювалася в різні періоди 2017 – 2019 років.

ОЦІНКА СУДУ

Особи, які отримують земельну ділянку комунальної власності в користування за договором оренди (договором купівлі-продажу права оренди), зобов'язані сплачувати за неї орендну плату. Орендна плата за землю – це платіж,

який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою згідно з договором оренди, як це передбачено частиною першою статті 21 Закону України «Про оренду землі».

Відповідно до частини другої статті 152 ЗК України власник земельної ділянки може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, відшкодування завданих збитків.

Статтею 1212 ЦК України визначено, що особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Положення глави 83 ЦК України застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідків події.

Отже, у випадку використання землекористувачем сформованої земельної ділянки комунальної власності, якій присвоєно окремий кадастровий номер, без оформлення договору оренди власник такої земельної ділянки (орган місцевого самоврядування, який представляє інтереси територіальної громади) може захистити своє право на компенсацію йому вартості неотриманої орендної плати в порядку статті 1212 ЦК України.

Відповідно до пункту 289.1 статті 289 ПК України (у редакції на час виникнення спірних правовідносин) для визначення розміру податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок.

Нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати для земель державної і комунальної власності, а зміна нормативної грошової оцінки земельної ділянки є підставою для перегляду розміру орендної плати, який у будь-якому разі не може бути меншим, ніж встановлено положеннями підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288 ПК України.

Частиною другою статті 20 Закону України «Про оцінку земель» передбачено, що дані про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки оформляються як витяг з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.

Нормативна грошова оцінка земельної ділянки, якій присвоєно кадастровий номер, проводиться вперше відповідно до Методики нормативної грошової оцінки земель населених пунктів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року № 213 (зі змінами). За результатами нормативної грошової оцінки земель складається технічна документація. Дані про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки оформляються за заявою зацікавленої особи як витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку земельної ділянки (пункт 1 розділу III Порядку № 489). Порядком затверджена форма заяви (додаток 8) на витяг та сама форма витягу (додаток 9), у якій, зокрема, вказано: «Витяг сформовано» із зазначенням дати його формування.

Отже, результатом нормативної грошової оцінки конкретної земельної ділянки є технічна документація на неї, а надання витягу з технічної документації є послугою компетентного органу (Держгеокадастру та його територіальних органів), який веде відповідний облік згідно з Порядком ведення Державного земельного кадастру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1051 (далі – Порядок № 1051), про що зазначено в пункті 2 розділу III Порядку № 489.

Пунктом 162 Порядку № 1051 визначено відомості, які можуть надаватися державними кадастровими реєстраторами у такій формі: 1) витягу з Державного земельного кадастру про об'єкт Державного земельного кадастру; 2) довідки, що містить узагальнену інформацію про землі (території), за формою згідно з додатком 41; 3) вкопювання з картографічної основи Державного земельного кадастру, кадастрової карти (плану); 4) копій документів, що створюються під час ведення Державного земельного кадастру.

Згідно з додатком 41 передбачена форма довідки з Державного земельного кадастру, яка ідентифікує земельну ділянку за її кадастровим номером, місцем знаходження, площею, а також поряд з іншими даними містить відомості про економічну та нормативну грошову оцінку земель.

Отже, така довідка, поряд з витягом про нормативну грошову оцінку земельної ділянки, може бути належним доказом на обґрунтування її нормативної грошової оцінки.

Технічна документація на конкретну земельну ділянку, яка виготовляється на замовлення землекористувача (власника), відповідно до статті 20 Закону України «Про оцінку земель», також є джерелом інформації про нормативну грошову оцінку певної земельної ділянки.

Отже, власник (землекористувач) може використати технічну документацію на обґрунтування нормативної грошової оцінки, надавши суду її оригінал або належно засвідчену копію. Відтак технічна документація, виготовлена на конкретну земельну ділянку уповноваженим органом, може бути належним доказом на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки, яка набула статусу об'єкта цивільних прав.

З огляду на те, що земельним законодавством та ПК України не обмежується можливість подання доказів щодо нормативної грошової оцінки земельної ділянки державної (комунальної) власності для цілей сплати орендної плати виключно витягом з Державного земельного кадастру, належними доказами на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки можуть бути: технічна документація на спірну земельну ділянку, виготовлена компетентним органом для оформлення договору оренди, довідка з Державного земельного кадастру, витяг з Державного земельного кадастру, а також висновок судової експертизи про встановлення нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки, наданий відповідно до статей 98 - 103 ГПК України, які містять інформацію щодо предмета спору в цій справі.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, викладеного в постанові від 29 травня 2020 року у справі № 922/2843/19, а саме: «при стягненні безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати нарахування мають здійснюватися позивачем не самостійно ..., а виключно на підставі витягу з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель» (абзац другий пункту 37 постанови).

Позивачем надано суду розрахунок безпідставно збережених коштів за користування ТОВ «Азовблок» земельною ділянкою площею 0,4414 га за період з 01 січня 2017 року по 31 грудня 2019 року на суму 259 913 грн орендної плати, виходячи з даних про нормативну грошову оцінку спірної земельної ділянки з урахуванням змін нормативної грошової оцінки, які мали місце в цей період, з посиланням на те, що до спірної ділянки в цей період застосовувалися різні коефіцієнти функціональності для її нормативної грошової оцінки.

Наявність різної нормативної грошової оцінки земельної ділянки площею 0,4414 га позивач підтверджував листом Відділу у місті Маріуполі Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області від 20 грудня 2019 року, копія якого наявна в матеріалах справи і який був прийнятий до уваги судом першої інстанції

Висновки місцевого суду були спростовані апеляційним судом з посиланням на те, що єдиним належним доказом при визначенні нормативної грошової оцінки земельної ділянки може бути витяг про нормативну грошову оцінку земельної ділянки, отриманий зацікавленою стороною в органах Держгеокадастру. Проте такі висновки спростовано Великою Палатою Верховного Суду вище.

Відповідно до Порядку № 489 зі змінами згідно з наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 162 від 27 березня 2018 року у разі, якщо у відомостях Державного земельного кадастру відсутній Код класифікації видів цільового призначення земель для земельної ділянки, то коефіцієнт, який характеризує функціональне використання земельної ділянки (Кф), з 01 січня 2017 року по 16 липня 2018 року застосовується із значенням 2,0, а з 17 липня 2018 року застосовується із значенням 3,0.

Отже, у позивача були відсутні правові підстави для зміни коефіцієнта функціонального використання цієї земельної ділянки, оскільки з моменту державної реєстрації речового права на земельну ділянку їй було визначено цільове призначення за кодом «11.03», що зумовлювало застосування коефіцієнта функціонального використання «1,2» згідно з додатком 1 до Порядку № 489.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 листопада 2021 року у справі № 905/1680/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211542>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо порядку встановлення змісту

норм іноземного права, що підлягають застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. ВП ВС визначила, що встановлення змісту норм іноземного права є обов'язком суду, який розглядає справу, в силу закону та здійснюється *ex officio* (за офіційним принципом). Натомість учасники справи, зацікавлені в застосуванні судом норм права відповідної іноземної держави, мають право сприяти суду в ужитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права шляхом подання до суду документів, що підтверджують зміст норм, на які вони посилаються на обґрунтування своїх вимог або заперечень. При розгляді спорів, що виникли з правовідносин з іноземним елементом, суд враховує принцип *jura novit curia* («суд знає закони»), згідно з яким суд зобов'язаний застосувати ті норми матеріального та процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, незалежно від того, чи посилаються на них сторони.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо встановлення дійсного змісту норм іноземного права (Англії та Уельсу), визначивши, що разом із нормативно-правовими актами, які поширюються на певні правовідносини, висновок експерта є допустимим способом здобуття судом інформації про іноземні норми, які застосовуються до правовідносин з іноземним елементом.

У зобов'язальних правовідносинах між резидентом України та нерезидентом України, які виникли на підставі договору поруки з вибором права іноземної держави, як щодо наслідків вчинення правочину поруки для його сторін, так і щодо строку дії поруки як забезпечувального зобов'язання, а також щодо строку позовної давності за вимогами кредитора до поручителя підлягає застосування право іноземної держави

16 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Північного інвестиційного банку (Nordic Investment Bank) на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 01 червня 2021 року та ухвалу Господарського суду Дніпропетровської області від 24 березня 2021 року у справі за заявою Північного інвестиційного банку (Nordic Investment Bank) до боржника – Публічного акціонерного товариства «Дніпровський металургійний комбінат» про визнання грошових вимог у загальному розмірі 1 660 417 042,99 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою Господарського суду Дніпропетровської області від 31 травня 2019 року за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Технобудмонтаж Груп» відкрито провадження у справі про банкрутство Публічного акціонерного товариства «Дніпровський металургійний комбінат».

Скаржник звернувся з грошовими вимогами до боржника після затвердження реєстру вимог кредиторів під час санації боржника.

Суди встановили, що 16 липня 2008 року між Компанією «Лендмонт Лімітед» (LANDMONT LIMITED) як позичальником та Банком укладено кредитний договір, пунктом 2.01 якого передбачено надання Банком позичальнику кредиту до 40 000 000 доларів США протягом періоду доступності.

Підпунктом (а) пункту 2.06 кредитного договору встановлено графік погашення кредиту із зобов'язанням позичальника повернути кредит у дати сплати процентів вісьмома платежами по 5 000 000 доларів США в період з 17 грудня 2011 року по 17 червня 2015 року.

Кредитне зобов'язання позичальника перед Банком забезпечено порукою чотирьох солідарних фінансових поручителів, зокрема, Публічного акціонерного товариства «Дніпровський металургійний комбінат» (боржник у цій справі), на підставі укладеного з Банком єдиного договору поруки від 16 липня 2008 року.

Сторони цих договорів визначили право Англії як право іноземної держави, згідно з яким регулюються і тлумачаться зазначені договори (пункт 7.05 кредитного договору і пункт 6.05 договору поруки).

Банк зазначив, що позичальник з дня настання строку оплати першого траншу тіла кредиту (17 грудня 2011 року) жодного разу не вносив платежів на погашення кредиту відповідно до графіка.

Скаржник надав докази письмового повідомлення позичальника та боржника-поручителя про триваюче порушення позичальником умов кредитного договору листом від 28 жовтня 2020 року та пред'явлення вимоги про повернення кредитної заборгованості, проте такі вимоги виконані не були.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що до спірних правовідносин між Банком – нерезидентом України та боржником-поручителем, що виникли за договором поруки з вибором сторонами права Англії як права іноземної держави, яке застосовується при виконанні цього правочину, слід застосувати норми ЦК України про поруку, у зв'язку з тим, що кредитор не надав допустимих доказів, з яких би вбачалося можливим встановити дійсний зміст норм права Англії згідно з діючим нормативно-правовим актом, який є аналогічним або схожим за змістом із приписами ЦК України щодо поруки та підстав її припинення. Суди виснували, що зобов'язання за договором поруки припинилися внаслідок застосування преюльзивного строку згідно із частиною четвертою статті 559 ЦК України.

ОЦІНКА СУДУ

Визначаючи матеріальне право якої держави підлягає застосуванню в зобов'язальних правовідносинах між резидентом України (боржником) та нерезидентом України (кредитором), судам необхідно керуватися приписами Закону України від 23 червня 2005 року № 2709-IV «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон № 2709-IV), яким встановлено порядок урегулювання приватноправових відносин суб'єктів, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок

У статті 5 Закону № 2709-IV розкрито суть автономії волі (*lex voluntatis*) як принципу міжнародного приватного права. Так, у випадках, передбачених законом, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту правових відносин (частина перша статті 5 цього Закону).

Аналіз положень частини першої статті 32, статті 33 Закону № 2709-IV дозволяє дійти висновку, що зміст правочину може регулюватися правом, яке обрано сторонами, якщо інше не передбачено законом. Дійсність правочину, його тлумачення та правові наслідки недійсності правочину визначаються правом, що застосовується до змісту правочину.

Отже, у правовідносинах з іноземним елементом, які виникли на підставі правочину з вибором сторонами права іноземної держави, що підлягає застосуванню до таких правовідносин, як зміст правочину, так і його тлумачення визначаються іноземним правом, що сторони обрали за принципом автономії волі.

У справі, що розглядається, між боржником-поручителем та Банком-кредитором склались приватноправові відносини за договором поруки, у яких наявний іноземний елемент (стороною договору є іноземна юридична особа). Пунктом 6.05 договору поруки сторони визначили право Англії таким, що підлягає застосуванню до правовідносин, які виникли на підставі цього правочину.

Визначаючи обсяг застосування права іноземної держави до правовідносин з іноземним елементом, законодавець у частині першій статті 6 Закону № 2709-IV передбачив, що застосування права іноземної держави охоплює всі його норми, які регулюють відповідні правовідносини.

Відтак у спірних правовідносинах між кредитором та боржником право Англії підлягає застосуванню як щодо наслідків вчинення правочину поруки для його сторін, так і щодо строку дії поруки як забезпечувального зобов'язання, а також щодо строку позовної давності за вимогами кредитора до поручителя.

За приписами частини першої статті 8 Закону № 2709-IV вбачається обов'язок суду при застосуванні права іноземної держави встановити зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Зі змісту статті 8 Закону № 2709-IV вбачається, що встановлення змісту норм іноземного права, що підлягають застосуванню до правовідносин з іноземним елементом, є обов'язком суду, який розглядає справу, в силу закону та здійснюється *ex officio*, тоді як учасники справи, які зацікавлені у застосуванні судом норм права відповідної іноземної держави, мають право сприяти суду у вжитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права шляхом подання суду документів, що підтверджують зміст таких норм, на які вони посилаються на обґрунтування своїх вимог або заперечень.

Неможливість встановлення судом, який вжив передбачені частинами першою, другою статті 8 цього Закону способи здобуття інформації, змісту норм права іноземної держави може бути підставою для застосування судом права України для забезпечення розгляду такої справи в розумні строки.

Відтак ненадання учасником справи на вимогу суду витребуваних документів на підтвердження змісту норм права іноземної держави, на які він посилався у своїх доводах, не може бути самостійною підставою для настання передбаченого частиною четвертою статті 8 Закону № 2709-IV негативного наслідку у вигляді застосування до правовідносин з іноземним елементом відповідних норм права України, що регулюють спірні правовідносини, якщо судом не вживалися заходи, передбачені частинами першою та другою статті 8 Закону № 2709-IV.

Отже, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, викладені в постанові від 28 липня 2020 року у справі № 904/2104/19, про здійснення судом заходів щодо з'ясування змісту іноземних норм виключно за клопотанням кредитора та на підставі поданих ним доказів без можливості вжиття заходів щодо встановлення змісту цих норм господарським судом самостійно із застосуванням відповідних способів здобуття інформації про іноземне право.

При застосуванні національними судами права Англії допустимими інструментами встановлення дійсного змісту правового інституту поруки є насамперед судові рішення (прецеденти), правові звичаї, правова доктрина відповідної держави та норми кодифікованого законодавства, яке регулює окремі питання, зокрема про позовну давність. Зміст таких норм підлягає встановленню судами *ex officio* шляхом вжиття заходів, передбачених частинами першою, другою статті 8 Закону № 2709-IV, із залученням експертів та аналізу їх висновків у галузі права Англії.

Отже, висновок експерта є допустимим способом здобуття судом інформації про іноземні норми, які застосовуються до правовідносин з іноземним елементом.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду відступає від викладених у постанові від 28 липня 2020 року у справі № 904/2104/19 висновків Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо можливості встановлення дійсного змісту норм іноземного права, в тому числі права Англії та Уельсу, виключно з джерела права, яким, на думку колеги суддів, є тільки відповідний нормативно-правовий акт, та про неналежність висновку експерта в галузі іноземного права як доказу у справі на підтвердження змісту норм іноземного права.

Як убачається з Висновку експерта у галузі права пана Джона Мачелла [John Machell], королівського адвоката, щодо деяких питань англійського права від 22 січня 2021 року та його Другого висновку у галузі права щодо деяких питань англійського права від 17 березня 2021 року в англійському праві «сторони можуть на власний розсуд погоджувати скільки має тривати договір поруки та обумовити у договорі будь-які положення, які вони забажають, у зв'язку з цим <...>».

Аналізуючи спірний договір поруки, пан Джон Мачелл [John Machell] зазначив, що «Договір Поруки у цій справі не містить попередньо визначеної конкретної дати припинення, тобто він є необмеженим у своїй тривалості посиланням на певний період або дату. Натомість, він залишатиметься чинним до настання певної події. Розділ 2.03 (а) Договору Поруки вказує на поруку, яка є «безстроковою»,

і передбачає, що вона зберігатиме чинність до того часу, поки «Забезпечені зобов'язання не будуть сплачені в повному обсязі та у суворій відповідності до положень Документів Фінансування ПІБ [Північного інвестиційного банку], без урахування будь-яких проміжних платежів або виплат, що здійснюються у повному обсязі або частково».

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду вважає достатнім обґрунтування про дійсність зобов'язань поручителя (боржника у цій справі) за договором поруки від 16 липня 2008 року, укладеним з іноземним елементом та щодо якого сторони обрали право Англії таким, що застосовується до укладення та тлумачення цього договору поруки.

Також Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду в постанові від 28 липня 2020 року у справі № 904/2104/19 про незастосування судами при розгляді спорів, що виникли з правовідносин з іноземним елементом, принципу *jura novit curia* («суд знає закони»), згідно з яким суд зобов'язаний застосувати ті норми матеріального та процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, незалежно від того, чи посилаються на них сторони. Такий висновок Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду не відповідає приписам статті 8 Закону № 2709-IV щодо встановлення змісту норм іноземного права безпосередньо судом через вжиття передбачених цією статтею заходів у розумні строки та за сприяння сторін у з'ясуванні цих норм судом шляхом подання документів на підтвердження змісту норм як їх вільного волевиявлення.

Частиною першою статті 14 Закону № 2709-IV передбачено, що правила цього Закону не обмежують дії імперативних норм права України, що регулюють відповідні відносини, незалежно від права, яке підлягає застосуванню.

У доктрині міжнародного приватного права до імперативних норм віднесено виняткові норми матеріального права, які мають настільки особливе значення для забезпечення прав та інтересів учасників приватноправових відносин, що можуть одержувати надімперативний характер у порівнянні з нормами іноземної держави, що були обрані сторонами правовідносин з іноземним елементом за принципом автономії волі в порядку статті 5 Закону № 2709-IV.

В розумінні статті 14 Закону № 2709-IV імперативними нормами є не будь-які норми права України, що прямо визначають правила поведінки та виражаються в категоричних розпорядженнях держави, а такі норми, які регулюють правовідносини, що мають виключне та особливе значення для держави чи суспільства, у зв'язку із чим держава Україна за жодних обставин не допускає підпорядкування таких правовідносин іноземному праву.

Однак норми ЦК України про поруку і підстави її припинення такими нормами не є. Порука як забезпечувальне зобов'язання виникає між учасниками цивільного обороту на підставі договору поруки, що укладається на засадах свободи договору, а визначені у статті 559 ЦК України підстави припинення поруки є особливістю національного законодавства, вони не встановлюють виключних правових

наслідків для цивільного обороту, що б зумовлювало їх застосування переважно над нормами права іноземної держави у правовідносинах з іноземним елементом.

Застосовуючи принцип добросовісності щодо поведінки боржника, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що, визнаючи факт існування своїх зобов'язань за укладеним ним договором поруки від 16 липня 2008 року та їх припинення по закінченню преклюзивного строку згідно із частиною четвертою статті 559 ЦК України, боржник діяв недобросовісно, заперечуючи в цілому факт перерахування Банком коштів за кредитним договором від 16 липня 2008 року Компанії «Лендмонт Лімітед» (LANDMONT LIMITED) та стверджуючи про неповноту наданих Банком доказів у справі про банкрутство щодо перерахування спірної суми грошових коштів - 40 000 000 доларів США.

Велика Палата Верховного Суду вважає правильним скасувати постанову апеляційного суду та ухвалу місцевого суду про відмову Банку у визнанні його вимог та прийняти у справі нове рішення про визнання вимог Банку в заявленому ним розмірі на загальну суму 59 065 191,70 долара США, визначивши їх в еквіваленті до національної валюти України на день подання заяви Банку з кредиторськими вимогами (10 листопада 2020 року) згідно з абзацом четвертим частини другої статті 45 КУзПБ

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 листопада 2021 року у справі № 904/2104/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду та Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо належності доказів поширення недостовірної інформації на телебаченні визначивши, що позивач має право надати або відеозапис, отриманий у порядку статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», або відеозапис з електронного інтернет-джерела (електронної платформи), на якому (якій) розміщено відеоролик. Якщо особа не має такого запису й надає копію, отриману з інших джерел, відповідно до частини п'ятої статті 96 ГПК України суд може витребувати відеозапис за наявності сумніву у відповідності поданого відеозапису оригіналу. Якщо відеозапис не зберігся взагалі, то сторони мають право доводити факти порушеного права у справі будь-якими доказами.

Звернення громадянина або юридичної особи до телерадіоорганізації зі скаргою в порядку статті 64 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» не є обов'язковою передумовою звернення до суду за захистом недоторканості ділової репутації

7 грудня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Комунального підприємства «Центр поводження з тваринами» (далі – КП «Центр поводження з тваринами») на постанову Східного апеляційного господарського суду від 20 травня 2021 року та рішення Господарського суду Донецької області від 21 січня 2021 року у справі за позовом КП «Центр

поводження з тваринами» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «Україна» (далі – ТОВ «ТРК «Україна») про захист ділової репутації, спростування недостовірної інформації, стягнення упущеної вигоди та моральної шкоди в сумі 178 840,00 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

КП «Центр поведження з тваринами» стало відомо про існування відеосюжету, знятого журналістами телеканалу «Україна» (відповідно до відомостей вебресурсу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, ліцензія на загальнонаціональне телемовлення та регіональне телемовлення телеканалу «Україна» видано саме ТОВ «ТРК «Україна»), трансляція якого відбулась в етері телеканалу «Донбас», під час якого звинувачено позивача в неправомірному примусовому вилученні приватних домашніх тварин у їх господарів та подальшому позбавленню життя цих тварин.

Позивач вважає, що в межах цього відеосюжету інформація подана таким чином, що нібито між КП «Центр поведження з тваринами» та Лиманською міською радою Донецької області існують договірні відносини щодо надання послуг з вилучення безпритульних тварин, вартість яких виділена позивачу з міського бюджету в розмірі 200 000,00 грн. Проте, за твердженням позивача, поширені ТОВ «ТРК «Україна» відомості є хибними та не відповідають дійсності. При цьому позивач вказує, що особа на відео, яка забирає тварину в місцевого мешканця, не є працівником КП «Центр поведження з тваринами».

За доводами позивача, розповсюдження оспорюваної інформації, відповідач здійснив шляхом: 1) передання по телебаченню, а саме в етері телеканалу «Донбас», у програмі «ІНФОРМАЦІЯ_3»; 2) поширення в мережі «Інтернет», а саме в соціальній мережі Facebook та відеохостингу YouTube.

Позивач зазначає, що записи відеосюжетів завантажені ним за допомогою програмних засобів з мережі «Інтернет», зокрема, файл формату MP4 з назвою «ІНФОРМАЦІЯ_8» – з офіційного сайту телеканалу «Донбас» за наданим посиланням, а файл формату MP4 з назвою «ІНФОРМАЦІЯ_7» – з відеохостингу YouTube за наданим посиланням. На підтвердження таких обставин КП «Центр поведження з тваринами» надало завантажені відеозаписи на електронному носії CD-R 700Mb.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, апеляційний суд виходив з того, що в матеріалах справи відсутні докази звернення позивача до відповідача з відповідною скаргою в межах 14-денного строку зберігання етерного запису як сюжету, так і самої телевізійної програми відповідно до вимог статті 48 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» і позивач не звертався до відповідача з вимогою надати запис фрагменту передачі в етері телеканалу в порядку частини п'ятої статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Наданий позивачем суду компакт-диск, що містить відеофайли зі спірною інформацією, не є належним та допустимим доказом такого поширення, оскільки цей відеофайл

не є оригіналом запису сюжету зі спірною інформацією, а отриманий позивачем самостійно зі сторінки в мережі «Інтернет».

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до змісту статті 48 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» усі передачі, які телерадіоорганізація транслювала чи ретранслювала або забезпечувала їх трансляцію чи ретрансляцію у повній та незмінній формі третьою особою (оператором телекомунікацій), повинні бути записані і зберігатися протягом 14 днів від дати їх розповсюдження, якщо у цей строк не надійшло скарги щодо їхнього змісту. У разі подання скарги щодо змісту передачі її записи зберігаються до того часу, поки скаргу не буде розглянуто і рішення стосовно неї не буде прийнято у визначеному порядку.

За змістом частин першої, третьої, п'ятої статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» громадянин або юридична особа мають право вимагати від телерадіоорганізації спростування поширених у її програмі чи передачі відомостей, які не відповідають дійсності та/або принижують честь і гідність особи. Заяву з вимогою спростування має бути подано до телерадіоорганізації у письмовій формі протягом 14 днів з дня поширення таких відомостей з письмовим повідомленням про це Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. На вимогу заявника телерадіоорганізація зобов'язана надати йому можливість безкоштовного прослуховування (перегляду) відповідного фрагмента програми чи передачі або надати копію запису фрагмента з відповідною оплатою.

Однак звернення громадянина або юридичної особи до телерадіоорганізації зі скаргою в порядку статті 64 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» не є обов'язковою передумовою звернення до суду за захистом недоторканості ділової репутації, адже передбачає право, а не обов'язок особи на звернення до телерадіоорганізації зі скаргою щодо змісту відповідних програм та передач та, відповідно, на отримання копії запису фрагмента зі спірної інформацією. Право на судовий захист ділової репутації не залежить від того, чи скористалися громадянин чи юридична особа правом вимагати від телерадіоорганізації спростування недостовірної інформації в позасудовому порядку.

Тому вплив встановленого законом 14-денного строку зберігання трансльованої передачі та незвернення заявника до телерадіоорганізації протягом цього строку з відповідною (відповідними) вимогою (вимогами) у порядку частин третьої, п'ятої статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» про спростування недостовірної інформації та/або про надання копії запису фрагмента передачі не позбавляє його можливості захистити свої права у судовому порядку з дотриманням принципу змагальності сторін, суть якого полягає, зокрема, в тому, що кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом (пункт 5 частини третьої статті 2, частина третя статті 13 та частина перша статті 74 ГПК України).

Основні положення про докази та доказування, наведені у главі 5 ГПК України, передбачають, що докази мають бути досліджені та оцінені судом з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та вірогідності.

Водночас законодавство, що регулює відносини, пов'язані з поширенням недостовірної інформації шляхом передання її по радіо, телебаченню, не передбачає, що докази поширення такої інформації (докази транслявання чи ретранслявання телерадіоорганізацією передачі зі спірною інформацією) можуть бути отримані виключно в порядку, передбаченому Законом України «Про телебачення і радіомовлення».

Відповідно до змісту вказаних норм, для досягнення мети здійснення судового розгляду, позивач має право надати або відеозапис, отриманий у порядку статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», або відеозапис з електронного інтернет-джерела (електронної платформи), на якому (якій) розміщено відеоролик. Якщо особа не має такого запису і надає копію, отриману з інших джерел, відповідно до частини п'ятої статті 96 ГПК України суд може витребувати відеозапис за наявності сумніву у відповідності поданого відеозапису оригіналу. Якщо відеозапис не зберігся взагалі, то сторони мають право доводити факти порушеного права у справі будь-якими доказами.

Відтак суд апеляційної інстанції не надав оцінки наявним матеріалам справи на предмет того, чи містяться в них дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги позивача, не врахував, що по суті передбачені статтями 48 та 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» порядок та термін на звернення зі скаргою щодо змісту програми не можуть бути обмеженням особи у праві на судовий захист, гарантований як статтею 6 Конвенції, так і нормами національного законодавства.

Здійснюючи апеляційний перегляд справи, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що позивач не дотримав вимог статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та не надав суду доказів виходу в етері спірного сюжету з недостовірною інформацією. Відповідно, не дослідивши обставин наявності або відсутності факту поширення неправдивої інформації, суд апеляційної інстанції дійшов передчасного висновку про відсутність у діях відповідача складу правопорушення, яке обумовлює обов'язок спростовувати інформацію та про наявність чи відсутність підстав для застосування матеріальної відповідальності у вигляді стягнення збитків (упущеної вигоди) та моральної шкоди.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про наявність підстав для відступу від правового висновку, викладеного в постановках Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 9 вересня 2020 року у справі № 759/6513/17, від 20 червня 2019 року справі № 404/1691/16-ц, а також у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 березня 2021 року у справі № 905/2137/19, відповідно до якого доказом поширення телерадіоорганізацією спірної інформації в етері є лише оригінал

запису передачі, що містить спірну інформацію, та/або отримана позивачем в порядку частини п'ятої статті 64 зазначеного Закону копія запису такої передачі.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 7 грудня 2021 року у справі № 905/902/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342551>.

3.3. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду конкретизувала власні правові висновки та правові висновки Верховного Суду України щодо критеріїв встановлення подібності правовідносин, визначивши, що на предмет подібності слід оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними в порівнюваних ситуаціях. Установивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має визначити, чи є певні спільні риси між спірними правовідносинами насамперед за їх змістом.

Якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, стосовно якого вони вступають у правовідносини, то в такому разі подібність треба також визначати за суб'єктивним і об'єктивним критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктивний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання не обов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими

12 жовтня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Приватного акціонерного товариства «АПК-ІНВЕСТ» (далі – позивач; ПрАТ «АПК-ІНВЕСТ») до ОСОБА_1 (далі – відповідачка) за участю третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, – Костянтинівської районної державної адміністрації Донецької області – про переукладення договору оренди землі та за зустрічним позовом відповідачки до позивача про припинення договору оренди земельної частки (паю) шляхом його розірвання за касаційною скаргою позивача на рішення Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 11 грудня 2019 року і постанову Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22 березня 2012 року позивач уклав із відповідачкою строком на 20 років договір оренди земельної частки (паю).

Позивачеві стало відомо, що відповідачці земельну частку (пай) виділили у натурі, а сформованій земельній ділянці присвоїли кадастровий номер. Відповідачка порушила умови договору оренди земельної частки (паю), бо не повідомила позивача про виділення їй земельної частки (паю) в натурі та не переуклала з позивачем договір оренди землі. Оскільки договір оренди земельної частки (паю) сторони уклали строком на 20 років, то після виділення

в натурі земельної частки (паю) є підстави для переукладення договору оренду землі.

26 листопада 2018 року відповідачка звернулась до позивача з листом-повідомленням про припинення договору оренди земельної частки (паю) у зв'язку з оформленням права власності на земельну ділянку.

15 липня 2019 року відповідачка звернулася із зустрічним позовом. Просила припинити дію договору оренди земельної частки (паю) шляхом його розірвання у зв'язку з неможливістю виконання. Позивачка вважала, що після оформлення права власності на земельну ділянку сертифікат, на підставі якого укладався договір оренди земельної частки (паю), втратив чинність, а тому договір оренди земельної частки (паю) слід вважати припиненим.

Оскаржуючи рішення судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позову, позивач, серед іншого, зазначав, що суди мали застосувати висновки, які сформулював Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постановках від 19 березня 2018 року у справі № 924/468/14 і від 22 травня 2019 року у справі № 904/3558/18.

ОЦІНКА СУДУ

В ухвалі про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що відповідно до пункту 5 частини першої статті 396 ЦПК України (пункту 5 частини першої статті 296 ГПК України) у разі відкриття касаційного провадження на підставі пункту 1 частини другої статті 389 ЦПК України (пункту 1 частини другої статті 287 ГПК України) касаційний перегляд справи по суті спору можливий лише за встановлення того, що висновок Верховного Суду про застосування норми права, який особа згадала у касаційній скарзі, стосується правовідносин, що є подібними, та якщо відсутні підстави для закриття касаційного провадження.

На думку зазначеної колегії суддів, правовідносини у справах № 924/468/14 і № 904/3558/18 не є подібними до правовідносин у справі № 233/2021/19. Тому касаційне провадження за касаційною скаргою позивача слід закрити. Велика Палата Верховного Суду з цим не погоджується.

Для цілей застосування приписів процесуального закону, в яких вжитий термін «подібні правовідносини», таку подібність слід оцінювати за змістовим, суб'єктивним та об'єктивним критеріями.

З-поміж цих критеріїв змістовий (оцінювання спірних правовідносин за характером урегульованих нормами права та договорами прав і обов'язків учасників) є основним, а два інші – додатковими.

Суб'єктивний і об'єктивний критерії матимуть значення у випадках, якщо для застосування норми права, яка поширюється на спірні правовідносини, необхідним є специфічний суб'єктивний склад саме цих правовідносин (як-от участь банку або іншої фінансової установи у кредитних правовідносинах, що слідує зі змісту частини першої статті 1054 ЦК України) та/чи їх специфічний об'єкт (об'єктом

правовідносин за кредитним договором є кошти). Так само не завжди для встановлення подібності правовідносин має значення й об'єктний критерій.

Подібність спірних правовідносин, виявлена одночасно за трьома критеріями, означатиме тотожність цих відносин (однакового виду суб'єкти, однаковий вид об'єкта й однакові права та обов'язки щодо нього). Але процесуальний закон не вимагає встановлювати тотожність. Необхідно встановити подібність правовідносин (відносин), що з огляду на значення слова «подібний» не завжди означає тотожність.

Самі по собі предмети позовів і сторони справ можуть не допомогти встановити подібність правовідносин ні за змістовим, ні за суб'єктним, ні за об'єктним критеріями. Не завжди обраний позивачем спосіб захисту є належним й ефективним. Тому формулювання предмета позову може не вказати на зміст і об'єкт спірних правовідносин. Крім того, сторонами справи не завжди є сторони спору. Тому порівняння сторін справи не обов'язково дозволить оцінити подібність правовідносин за суб'єктами спірних правовідносин.

Ураховуючи наведені висновки щодо тлумачення поняття «подібні правовідносини», Велика Палата Верховного Суду вважає за потрібне конкретизувати висновки, викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 27 березня 2018 року у справі № 910/17999/16 (пункт 32), від 25 квітня 2018 року у справі № 925/3/17 (пункт 38), від 11 квітня 2018 року у справі № 910/12294/16 (пункт 16), від 16 травня 2018 року у справі № 910/24257/16 (пункт 40), у постановках Верховного Суду України від 21 грудня 2016 року у справі № 910/8956/15, від 6 вересня 2017 року у справі № 910/3040/16, від 13 вересня 2017 року у справі № 923/682/16 тощо); а також у постановках Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 373/1281/16-ц, від 16 травня 2018 року у справі № 760/21151/15-ц, від 29 травня 2018 року у справах № 305/1180/15-ц і № 369/238/15-ц (реєстровий номер 74842779), від 6 червня 2018 року у справах № 308/6914/16-ц, № 569/1651/16-ц та № 372/1387/13-ц, від 20 червня 2018 року у справі № 697/2751/14-ц, від 31 жовтня 2018 року у справі № 648/2419/13-ц, від 12 грудня 2018 року у справі № 2-3007/11, від 16 січня 2019 року у справі № 757/31606/15-ц тощо).

Конкретизація полягає у тому, що на предмет подібності слід оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними у порівнюваних ситуаціях. Встановивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має визначити, чи є певні спільні риси між спірними правовідносинами насамперед за їхнім змістом. А якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, з приводу якого вони вступають у правовідносини, то у такому разі подібність слід також визначати за суб'єктним і об'єктним критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання не обов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, формулюючи в ухвалі від 11 листопада 2020 року підстави для передання справи № 233/2021/19 на розгляд Великої Палати Верховного Суду, вказав, що необхідно відступити від висновку, викладеного у постанові останньої від 1 вересня 2020 року у справі № 233/3676/19, де Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновком, викладеним у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19 березня 2018 року у справі № 924/468/14 і від 22 травня 2019 року у справі № 904/3558/18, та висувала про відсутність підстав для відступу від нього. Але не звернула увагу на те, що спірні правовідносини у справі № 233/3676/19 і у порівнюваних господарських справах не є подібними. Відсутність такої подібності мала зумовити закриття касаційного провадження на підставі пункту 5 частини першої статті 396 ЦПК України.

У трьох зазначених справах порівняння спірних правовідносин за змістовим критерієм демонструє подібність останніх. Власники земельних ділянок після їхнього виділення у натурі вважали, що укладені раніше договори оренди земельних часток (паїв) припинилися. Тому вони або уклали договори оренди землі з іншими орендарями, або почали самостійно господарювати на відповідній ділянці, що зумовило виникнення юридичних спорів із орендарями за договорами оренди земельних часток (паїв).

Відмінність у предметах і підставах позовів у зазначених справах означає, що спірні правовідносини не є тотожними. Однак це не спростовує їх змістовну подібність, зумовлену, зокрема, подібним матеріально-правовим регулюванням прав і обов'язків учасників спірних правовідносин.

З огляду на висновки, наведені у цій постанові в справі № 233/2021/19, Велика Палата Верховного Суду вважає, що немає підстав ні для відступу від її висновку, викладеного у постанові від 1 вересня 2020 року у справі № 233/3676/19, ні для закриття касаційного провадження у справі № 233/2021/19 на підставі пункту 5 частини першої статті 396 ЦПК України.

Водночас Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного в ухвалі від 4 березня 2020 року у справі № 233/2217/19, про те, що спірні правовідносини щодо договору оренди земельної частки (паю) за участю позивача не є подібними зі спірними правовідносинами у справах № 924/468/14 і № 904/3558/18, які розглянув Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду.

У справі, що переглядається, спір виник через відмову відповідачки переукласти з позивачем договір оренди земельної частки (паю) після виділення земельної ділянки у натурі (на місцевості).

Після виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) договір оренди землі переукладається відповідно до державного акта на право власності на земельну ділянку на тих самих умовах, що і раніше укладений, і може бути змінений лише за згодою сторін. Припинення дії договору оренди допускається лише у випадках, визначених цим Законом (абзац

другий Розділу IX «Перехідні положення» Закону № 161-XIV у редакції, чинній на час оформлення відповідачкою права власності на земельну ділянку).

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом (частина друга статті 651 ЦК України).

Як встановили суди першої й апеляційної інстанцій, у пункті 2.3 договору оренди земельної частки (паю) сторони погодили, що у випадку виділення земельної ділянки на основі земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) договір оренди землі переукладається відповідно до державного акта на право власності на земельну ділянку на тих самих умовах, що і раніше укладений, і може бути змінений лише за згодою сторін.

Хоча сторони прямо не домовилися про порядок переукладення договору оренди земельної частки (паю) на договір оренди землі, Велика Палата Верховного Суду вважає, що словосполучення «переукладення договору», яке вжили сторони у договорі оренди земельної частки (паю), а парламент – у розділі IX «Перехідні положення» Закону № 161-XIV, слід розуміти і як укладення нового договору оренди земельної ділянки на тих самих умовах, що і раніше укладений договір оренди земельної частки (паю), з урахуванням необхідних змін у предметі оренди відповідно до юридичного статусу виділеної на місцевості земельної ділянки, і як внесення змін до договору оренди земельної частки (паю) з метою його приведення у частині предмета оренди у відповідність з юридичним статусом виділеної на місцевості земельної ділянки. Інші умови договору оренди, за виключенням тих, які стосуються предмета оренди, можна змінити виключно у випадках, передбачених самим договором або за домовленістю сторін.

У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах (частина перша статті 652 ЦК України).

За змістом наведених приписів виділення земельної ділянки в натурі (на місцевості) та набуття права власності на неї ніяк не впливає на дійсність договору оренди земельної частки (паю) та не перешкоджає виконанню цього договору. Таке виділення не можна вважати обставиною, що є підставою для розірвання договору відповідно до статей 651 і 652 ЦК України, зокрема не можна розглядати як «істотну зміну обставин».

З огляду на викладене помилковими є висновки судів першої й апеляційної інстанцій про те, що зміна предмета оренди та статусу сторін за договором оренди земельної частки (паю) є підставою для припинення останнього.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 жовтня 2021 року у справі № 233/2021/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829987>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо заволодіння земельними ділянками лісогосподарського призначення, визначивши, що заволодіння земельними ділянками є неможливим лише в разі, якщо на такі ділянки за жодних умов не може виникнути право власності. Водночас приватні особи можуть мати земельні ділянки лісогосподарського призначення на праві власності. У разі незаконного, без відповідної правової підстави заволодіння особою такими землями право власності (включно з правами володіння, користування та розпорядження) і далі належатиме власникові. Інша особа внаслідок державної реєстрації за нею права власності на нерухоме майно стає його фактичним володільцем (бо про неї є відповідний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно), але не набуває право володіння на земельну ділянку.

Велика Палата Верховного Суду відступила шляхом уточнення від власного правового висновку щодо наслідків зайняття земельних ділянок фактичним користувачем, указавши, що зайняття земельних ділянок, зокрема фактичним користувачем, треба розглядати як таке, що не є пов'язаним із позбавленням власника його володіння цими ділянками.

Велика Палата Верховного Суду підтвердила власний правовий висновок щодо способу захисту права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення, визначивши, що вимога про витребування земельної ділянки лісогосподарського призначення з незаконного володіння (віндикаційний позов) у порядку статті 387 ЦК України є ефективним способом захисту права власності.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо належного способу захисту прав власника в разі заволодіння його нерухомим майном, визначивши, що пред'явлення власником нерухомого майна вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідним для ефективного відновлення його права.

Велика Палата Верховного Суду частково відступила шляхом уточнення від власного правового висновку щодо розмежування віндикаційного та негаторного позовів, зауваживши, що визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негаторного позовів є відсутність або наявність у позивача володіння майном. Відсутність або наявність в особи володіння нерухомим майном визначається з огляду на принцип реєстраційного підтвердження володіння; особа, до якої перейшло право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі правоможності власника, зокрема право володіння

23 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула в порядку письмового провадження справу за позовом першого заступника прокурора Київської області, який діє в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України

(далі – КМУ) та Державного підприємства «Бориспільське лісове господарство» (далі – ДП «Бориспільський лісгосп», ДП), до Щасливської сільської ради Бориспільського району Київської області (далі – Сільрада), ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, Товариства з обмеженою відповідальністю «Березова роща» (далі – ТОВ «Березова роща»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Сілквей комунікейшн» (далі – ТОВ «Сілквей комунікейшн», Товариства з обмеженою відповідальністю «Зелена садиба» (далі – ТОВ «Зелена садиба»), про визнання недійсними рішень органу місцевого самоврядування, державних актів на право власності на земельні ділянки, свідоцтв про право власності на земельні ділянки, рішень про державну реєстрацію права власності на ці об'єкти нерухомого майна, договорів іпотеки та витребування земельних ділянок із чужого незаконного володіння за касаційною скаргою заступника прокурора Київської області на рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 21 листопада 2017 року та постанову Апеляційного суду Київської області від 20 березня 2018 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ДП «Бориспільський лісгосп» надав згоду на передачу земельної ділянки до запасу Сільради.

Рішенням Сільради від 24 лютого 2004 року було припинено право ДП «Бориспільський лісгосп» на користування земельною ділянкою площею 10,0 га, а також було передано цю земельну ділянку до земель запасу Сільради.

В цей же день Сільрада ухвалила рішення № 153.77-16-XXIV - № 153.87-16-XXIV, якими передала у власність ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13, ОСОБА_22, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_18, ОСОБА_19 та ОСОБА_20 земельні ділянки площею по 0,25 га, а у власність ОСОБА_17 та ОСОБА_21 земельні ділянки площами 0,145 га та 0,12 га для будівництва та обслуговування жилого будинку.

Рішенням Сільради від 27 травня 2010 року №1052-35-V був затверджений проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок у власність ОСОБА_10, ОСОБА_8, ОСОБА_4 та ОСОБА_3 для ведення особистого селянського господарства.

В подальшому частина приватизованих земельних ділянок була відчужена на користь інших фізичних та юридичних осіб.

На думку прокурора, рішення Сільради від 24 лютого 2004 року № 153.12-16-XXIV прийняте всупереч законодавству, а тому і всі подальші рішення Сільради про передачу громадянам у власність земельних ділянок за рахунок земель лісгосподарського призначення державної власності є протиправними. Власники земельних ділянок, які незаконно приватизували ці об'єкти нерухомого майна, не мали права відчужувати земельні ділянки та змінювати їх цільове призначення.

ОЦІНКА СУДУ

Вирішуючи питання про належні способи захисту прав власника земельної ділянки лісгосподарського призначення, Велика Палата Верховного Суду нагадує про свої висновки щодо способу захисту прав власника земельної ділянки

водного фонду, відповідно до яких заволодіння громадянами та юридичними особами землями водного фонду (перехід до них володіння цими землями) всупереч вимогам ЗК України є неможливим. Тому ані наявність державної реєстрації права власності за порушником, ані фізичне зайняття ним земельної ділянки водного фонду не приводять до заволодіння порушником такою ділянкою. Отже, як зайняття земельної ділянки водного фонду, так і наявність державної реєстрації права власності на таку ділянку за порушником з порушенням ЗК України та Водного кодексу України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади, а належним способом захисту прав власника є негаторний позов.

Водночас володіння приватними особами лісовими ділянками цілком можливе, оскільки вони можуть мати такі ділянки на праві власності.

Відповідно до статті 12 ЛК України громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів <...>.

Відповідно до усталеної практики Великої Палати Верховного Суду факт володіння нерухомим майном може підтверджуватися, зокрема, державною реєстрацією права власності на це майно в установленому законом порядку (принцип реєстраційного підтвердження володіння).

Особа, за якою зареєстроване право власності на нерухоме майно, є його володільцем. У випадку незаконного, без відповідної правової підстави заволодіння нею таким майном, право власності (включаючи права володіння, користування та розпорядження) насправді і далі належатиме іншій особі – власникові. Останній має право витребувати це майно з незаконного володіння особи, за якою воно зареєстроване на праві власності.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що володіння як фактичний стан слід відрізняти від права володіння. Зокрема, права володіння, користування та розпорядження майном належать власнику майна (частина перша статті 317 ЦК України), незалежно від того, є він фактичним володільцем чи ні. Тому власник не втрачає право володіння нерухомим майном у зв'язку з державною реєстрацією права власності за іншою особою, якщо остання не набула права власності. Натомість така особа внаслідок реєстрації за нею права власності на нерухоме майно стає фактичним володільцем такого майна, але не набуває права володіння, доки право власності зберігається за попереднім володільцем. Отже, володіння нерухомим майном, яке посвідчується державною реєстрацією права власності, може бути правомірним або неправомірним (законним або незаконним). Натомість право володіння, якщо воно існує, неправомірним (незаконним) бути не може.

Виходячи з викладеного Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постановках від 04 лютого 2020 року по справах № 911/3311/17,

№ 911/3574/17, 911/3897/17 та від 03 вересня 2020 року у справі № 911/3449/17 про те, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями означає перехід до них права володіння цими землями, та про те, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями лісогосподарського призначення є неможливим.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що у своїй постанові від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц зазначила: «Зайняття земельних ділянок фактичним користувачем (тимчасовим володільцем) треба розглядати як таке, що не є пов'язаним із позбавленням власника його права володіння на цю ділянку. Тож у цьому випадку ефективним способом захисту права, яке позивач як власник земельних ділянок вважає порушеним, є усунення перешкод у користуванні належним йому майном, зокрема шляхом заявлення вимоги про повернення таких ділянок. За змістом статті 391 ЦК України негаторний позов застосовується для захисту від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння, а не права володіння (яке належить власнику незалежно від вчинених щодо нього порушень); тому слово «права» у першому реченні є зайвим. З метою більш чіткого і ясного викладення своєї правової позиції Велика Палата Верховного Суду відступає від наведеного висновку шляхом уточнення, виклавши його перше речення так: зайняття земельних ділянок, зокрема фактичним користувачем, треба розглядати як таке, що не є пов'язаним із позбавленням власника його володіння цими ділянками.

Окрім того, в пункті 39 постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц зазначено, що визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негаторного позовів є наявність або відсутність в особи права володіння майном на момент звернення з позовом до суду; в пункті 89 зазначено, що особа, яка зареєструвала право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі правоможності власника. Велика Палата Верховного Суду вважає доцільним частково відступити від зазначених висновків шляхом такого уточнення: визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негаторного позовів є відсутність або наявність у позивача володіння майном; відсутність або наявність в особи володіння нерухомим майном визначається виходячи з принципу реєстраційного підтвердження володіння; особа, до якої перейшло право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі правоможності власника, включаючи право володіння.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу, що для витребування майна оспорування рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, ланцюга договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективними.

Пред'явлення власником нерухомого майна вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідним для ефективного відновлення його права. У зв'язку з цим Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку у своїй постанові від 22 серпня 2018 року у справі № 925/1265/16, де зазначалося про можливість скасування запису про проведену державну реєстрацію права власності як належного способу захисту права або інтересу.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що прокурор не має права вимагати витребування спірних земельних ділянок з володіння відповідачів у зв'язку з тим, що підстави набуття відповідачами права власності на земельні ділянки не визнані недійсними, а тому держава не є ані власником, ані володільцем спірних земельних ділянок.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що приватизація земельної ділянки полягає в укладенні договору між громадянином і власником – державою або територіальною громадою (в особі відповідного органу) шляхом здійснення оферти та її прийняття відповідно до частини другої статті 638 ЦК України.

Таким чином, дії відповідачів були спрямовані на набуття права власності на земельні ділянки (яке заперечується позивачем) на підставі договірних правовідносин між ними, іншими фізичними особами та територіальною громадою.

Водночас держава не є учасником цих договірних правовідносин. Відповідно позивач не просить про повернення йому майна як стороні договору. Позивач, вважаючи себе власником, прагне витребувати своє майно від осіб, які незаконно, без відповідної правової підстави заволоділи ним (стаття 387 ЦК України). Для такого витребування оспорування рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, ланцюга договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника.

Тому відмова в задоволенні віндикаційного позову з тих підстав, що підстави набуття відповідачами права власності на земельні ділянки не визнані недійсними, або що вони не оскаржені, відповідні позовні вимоги не пред'явлені, не допускається, а висновок, що зазначене свідчить про відсутність права власності позивача, є помилковим.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо можливості оскарження ухвали суду, постановленої за результатами розгляду заяви (поданої поза межами встановленого строку) про перегляд заочного рішення. ВП ВС визначила, що в разі відмови в задоволенні заяви про поновлення строку на подання заяви про перегляд заочного рішення суд із цієї причини відмовляє в задоволенні такої заяви про перегляд. Тоді відповідач, який її подав,

може оскаржити в апеляційному порядку заочне рішення, обґрунтувавши, зокрема, поважність причин для пропуску строку на подання заяви про перегляд цього рішення. Передбачене в реченні другого частини четвертої статті 287 ЦПК України спеціальне правило про початок відліку строку на апеляційне оскарження заочного рішення застосовне лише до тих рішень, які суд ухвалив за правилами, що діють із 15 грудня 2017 року.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо порядку розгляду заяви про перегляд заочного рішення, поданої поза межами встановленого строку, визначивши, що суд приймає до розгляду належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення незалежно від пропуску строку на її подання та залишає цю заяву без задоволення в разі, якщо немає підстав для поновлення вказаного строку

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 (далі – відповідачка) про стягнення орендної плати, пені, вартості комунальних послуг за касаційною скаргою відповідачки на ухвалу Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30 червня 2020 року і постанову Дніпровського апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

25 травня 2017 року Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області ухвалив заочне рішення про часткове задоволення позову (далі – заочне рішення), яким стягнув солідарно з відповідачів на користь позивача заборгованість за договором оренди.

25 червня 2020 року відповідачка звернулася до суду із заявою про перегляд заочного рішення. У заяві просила поновити строк на її подання.

30 червня 2020 року Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області постановив ухвалу, згідно з якою відмовив у задоволенні клопотання про поновлення строку на подання заяви про перегляд заочного рішення та залишив цю заяву без розгляду. Апеляційний суд погодився з висновками місцевого суду.

Відповідачка заперечила правомірність висновків судів попередніх інстанцій. Вважала, що оскільки суд першої інстанції неналежно повідомив її про розгляд справи, а вона невчасно отримала копію заочного рішення, то цей суд не міг відмовити у поновленні строку на подання заяви про перегляд заочного рішення, а тим більше залишити цю заяву без розгляду.

ОЦІНКА СУДУ

Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача. Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Учасник справи,

якому повне заочне рішення суду не було вручене у день його проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на подання заяви про його перегляд - якщо така заява подана протягом двадцяти днів з дня вручення йому повного заочного рішення суду. Строк на подання заяви про перегляд заочного рішення може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин (стаття 284 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду заяви про перегляд заочного рішення).

За змістом речення першого частини першої статті 286 ЦПК України суд зобов'язаний прийняти до розгляду заяву про перегляд заочного рішення, якщо вона відповідає вимогам частин першої - сьомої статті 285 ЦПК України, тобто є належно оформленою.

Право на вчинення процесуальної дії втрачається із закінченням строку, встановленого законом або судом. Документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом (стаття 126 ЦПК України).

Отже, не у всіх випадках, коли до суду надійшли документи після спливу процесуального строку, ці документи слід залишати без розгляду. Так, якщо відповідач подав заяву про перегляд заочного рішення поза межами встановлених частинами другою та третьою статті 284 ЦПК України строків, то це згідно з положеннями Глави 11 Розділу III ЦПК України не звільняє суд від обов'язку застосувати порядок, визначений у статті 287 ЦПК України, та постановити через пропуск строку на подання заяви про перегляд заочного рішення ухвалу про залишення цієї заяви без задоволення, якщо немає підстав для задоволення заяви про поновлення відповідного строку.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою: 1) залишити заяву без задоволення; 2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження (частина третя статті 287 ЦПК України).

Оскільки кожна належно оформлена заява про перегляд заочного рішення, суд зобов'язаний згідно з реченням першим частини першої статті 286 ЦПК України прийняти та невідкладно надіслати її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим учасникам справи, то немає ґрунтовних підстав вважати, що визначений статтею 287 ЦПК України порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення застосовний тільки до розгляду суті цієї заяви та незастосовний до розгляду на предмет дотримання строку її подання.

Тому у випадку, якщо суд вважатиме неможливим поновити строк на подання заяви про перегляд заочного рішення, він має залишити її з цієї підстави без задоволення.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення (частина четверта статті 287 ЦПК України).

З огляду на наведені приписи у випадку, якщо суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви про поновлення строку на подання заяви про перегляд заочного рішення та з цієї причини залишив без задоволення останню, особа може оскаржити в апеляційному порядку заочне рішення, обґрунтувавши, зокрема, поважність причин для пропуску такого строку. Передбачене у реченні другого частини четвертої статті 287 ЦПК України спеціальне правило про початок відліку строку на апеляційне оскарження заочного рішення застосовне лише до тих рішень, які суд ухвалив за правилами, що діють з 15 грудня 2017 року.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що судові рішення слід скасувати, а справу направити в суд першої інстанції для продовження розгляду заяви про перегляд заочного рішення з урахуванням висновків цієї постанови.

З огляду на висновки, викладені у цій постанові, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, викладеного в її ухвалі від 12 червня 2019 року у справі № 761/23218/17, за якого постановила ухвалу про закриття касаційного провадження про оскарження у касаційному порядку ухвали суду першої інстанції про залишення без розгляду заяви про перегляд заочного рішення через пропуск строку на подання цієї заяви та відсутність клопотання про його поновлення. Мотивувала закриття касаційного провадження тим, що оскільки згідно зі статтею 353 ЦПК України ухвалу про залишення без розгляду заяви про перегляд заочного рішення не можна оскаржити в апеляційному порядку окремо від судового рішення по суті спору, таку ухвалу суду першої інстанції відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України не можна оскаржити і у касаційному порядку.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, сформульованого у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 січня 2021 року у справі № 1519/2-4031/11, що лише у випадку подання належно оформленої заяви про перегляд заочного рішення у строки, визначені статтею 284 ЦПК України (статтею 228 ЦПК України у редакції, що діяла до 15 грудня 2017 року), або з клопотанням про їхнє поновлення, яке суд задовольнив, можливо прийняти до розгляду заяву про перегляд заочного рішення та постановити ухвалу про залишення такої заяви без задоволення або скасувати заочне рішення та призначити справу до розгляду. На думку колегії суддів, суд приймає до розгляду належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення незалежно від пропуску строку на її подання та залишає цю заяву без задоволення у разі, якщо нема підстав для поновлення вказаного строку.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 листопада 2021 року у справі № 214/5505/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101473381>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо юрисдикційності розгляду скарги на постанову державного виконавця про накладення штрафу у зв'язку з наявністю заборгованості зі сплати аліментів, визначивши, що така скарга підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Частина чотирнадцята статті 71 Закону України «Про виконавче провадження», яка передбачає накладення штрафу в разі наявності заборгованості зі сплати аліментів і яка набрала чинності 28 серпня 2018 року, застосовується не лише до заборгованості, що виникла після набрання чинності цією нормою, а й до тієї, що виникла до цього, але продовжила існувати після набрання нею чинності. Визначальними для вирішення справи є встановлення наявності такої заборгованості на час ухвалення постанови про накладення штрафу та її сума, з якою пов'язано визначення розміру штрафу.

Кошти, які отримує особа, що здійснює догляд за особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, та щомісячні компенсаційні виплати непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, не зараховуються до складу доходів, із яких мають сплачуватися аліменти. Тому для обчислення суми аліментів та заборгованості боржника, який є непрацюючою працездатною особою, щодо їх сплати мають застосовуватися положення частини другої статті 195 СК України.

Якщо заборгованість зі сплати аліментів виникла з вини не боржника, а державного виконавця, який неправильно визначив розмір аліментів та базу їх стягнення, то постанова державного виконавця про накладення штрафу не може вважатися справедливою

14 грудня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Відділу примусового виконання рішень Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів) на постанову Київського апеляційного суду від 03 червня 2020 року у цивільній справі за скаргою ОСОБА_1, заінтересована особа – ОСОБА_2, на дії виконувача обов'язків начальника відділу примусового виконання рішень Управління державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Львівській області Зубика Олега Івановича, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На виконанні ВПВР УДВС ГТУЮ у Львівській області перебуває виконавче провадження № 40797678 з примусового виконання виконавчого листа, виданого Шевченківським районним судом м. Києва 14 жовтня 2013 року про стягнення з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 аліментів на сина ОСОБА_3 у розмірі 1/4 від усіх видів його заробітку щомісячно, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з 26 жовтня 2012 року і до повноліття.

5 грудня 2018 року виконувачем обов'язків заступника начальника ВПВР УДВС ГТУЮ у Львівській області в рамках виконавчого провадження № 40797678 проведено розрахунок заборгованості зі сплати аліментів та встановлено суму заборгованості в розмірі 52 369,67 грн.

19 грудня 2018 року постановою виконувача обов'язків заступника начальника ВПВР УДВС ГТУЮ у Львівській області на ОСОБА_1 накладено штраф

у розмірі 50 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів, а саме 26 184,84 грн, у зв'язку з наявною заборгованістю зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки та станом на 05 грудня 2018 року складає 52 369,67 грн.

Вважаючи вказану постанову про накладення штрафу неправомірною, ОСОБА_1 оскаржив її в порядку цивільної юрисдикції.

Судами попередніх інстанцій розглянуто скаргу та ухвалено відповідні судові рішення по суті заявлених вимог.

ОЦІНКА СУДУ

Частиною чотирнадцятою статті 71 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» (далі – Закон № 1404-VIII) передбачено, зокрема, що за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки, виконавець виносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 50 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів.

Відповідно до пункті 8 глави XVI Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5, якщо після закінчення виконавчого провадження з виконання рішення про стягнення аліментів з підстав, передбачених пунктами 7, 9 статті 39 Закону № 1404-VIII, суми штрафів не стягнуто, постанова про накладення штрафу не пізніше наступного робочого дня з дня закінчення виконавчого провадження реєструється в автоматизованій системі виконавчого провадження як виконавчий документ та підлягає виконанню в порядку, передбаченому Законом № 1404-VIII та цією Інструкцією.

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що правова природа, характер, цільове призначення та стягувач штрафу, визначеного в частині другій статті 63 Закону № 1404-VIII, частині другій статті 74 Закону № 1404-VIII, та штрафу, передбаченого частиною чотирнадцятою статті 71 Закону № 1404-VIII, - відмінні, оскільки постанова виконавця про накладення штрафу у зв'язку з наявністю заборгованості зі сплати аліментів є рішенням виконавця щодо виконання судового рішення про стягнення аліментів, як це передбачено частиною першою статті 74 Закону № 1404-VIII. Це дає можливість тлумачити частину другу статті 74 Закону № 1404-VIII таким чином, що оскарження постанов виконавців про накладення штрафу у зв'язку з наявністю заборгованості зі сплати аліментів має відмінний порядок від оскарження постанов виконавців про накладення інших штрафів, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

Також Великою Палатою Верховного Суду враховується, що відповідно до частини третьої статті 195 СК України розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом й такі спори вирішуються за правилами цивільного судочинства.

Порядок стягнення аліментів, крім норм СК України, регулюється також положеннями статті 71 Закону № 1404-VIII, якою передбачається, серед іншого,

накладення на користь стягувача штрафу за наявності заборгованості зі сплати аліментів у відповідних розмірах (частина чотирнадцята).

Оскільки предметом регулювання за указаними нормами є як визначення розміру заборгованості за аліментами, так і накладення штрафів за наявності заборгованості, порядок вирішення спору як щодо розміру заборгованості, так і про накладення штрафу з огляду на наявність заборгованості має відбуватися у межах однієї юрисдикції – у порядку цивільного судочинства, що буде відповідати принципам верховенства права та ефективності провадження як механізму судового захисту.

Велика Палата Верховного Суду висноує, що скарга на постанову державного виконавця про накладення штрафу у зв'язку з наявною заборгованістю зі сплати аліментів підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, оскільки така постанова не є постановою про накладення штрафу в розумінні частини другої статті 63 Закону № 1404-VIII, яка підлягає оскарженню до суду в порядку, визначеному частиною другою статті 74 цього Закону, тобто в порядку адміністративного судочинства.

Велика Палата Верховного Суду відступає від правового висновку, викладеного у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04 березня 2020 року у справі № 682/3112/18, в якій, зокрема, оскаржувалася постанова державного виконавця про накладення штрафу у зв'язку з наявною заборгованістю зі сплати аліментів, про те, що відповідно до частини другої статті 74 Закону № 1404-VIII скарга на постанову державного виконавця про накладення штрафу підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Частково задовольняючи скаргу ОСОБА_1, апеляційний суд зазначав, що зміни в законодавстві, визначені у частині чотирнадцятій статті 71 Закону № 1404-VIII, можуть застосовуватись лише до випадків, які виникають після 28 серпня 2018 року. Проте спірна заборгованість утворилася до вказаної дати, що потягло помилковий висновок про необґрунтованість скарги.

Нормами Закону України від 03 липня 2018 року № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання», який набрав чинності 28 серпня 2018 року (далі – Закон № 2475-VIII), посилено відповідальність за несвоєчасну сплату аліментів, зокрема, запроваджено нарахування штрафів за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки (50 відсотків суми несплачених аліментів).

Згідно з оскаржуваною постановою про накладення штрафу від 19 грудня 2018 року заборгованість ОСОБА_1 зі сплати аліментів станом на 05 грудня 2018 року складала 52 369,67 грн та перевищувала суму відповідних платежів за три роки. Боржник вказував, що заборгованість зі сплати аліментів нарахована виконавцем за період з жовтня 2012 року по листопад 2018 року.

Отже, заборгованість зі сплати аліментів у розмірі, що зумовила застосування до нього штрафу, утворилася до набрання чинності частиною чотирнадцятою статті 71 Закону № 1404-VIII.

При цьому положення абзацу третього частини чотирнадцятої статті 71 Закону № 1404-VIII містить вказівку на суму заборгованості, за якої виникають підстави для накладення штрафу на боржника, а не на період її виникнення.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що виконувачем обов'язків заступника начальника ВПВР УДВС ГТЮУ у Львівській області правильно застосовано цю норму до триваючих правовідносин, а саме до прав та обов'язків, що продовжувалися на момент набрання ним чинності, безпосередньо застосувавши нормативний акт прямої дії у часі.

Дата виникнення заборгованості зі сплати аліментів не впливає на можливість застосування штрафу до боржника. Визначальним для вирішення справи є встановлення наявності такої заборгованості на час винесення постанови від 19 грудня 2018 року про накладення штрафу та її сума, з якою пов'язано визначення розміру штрафу. Неможливість застосування частини чотирнадцятої статті 71 Закону до заборгованості, що виникла до 28 серпня 2018 року, але продовжила існувати після набрання ним чинності, нівелювала б зміни до законодавства щодо посилення захисту прав дитини.

З наведених підстав Велика Палата Верховного Суду вважає, що суд апеляційної інстанції зробив помилковий висновок про те, що зміни в законодавстві, визначені у частині чотирнадцятій статті 71 Закону № 1404-VIII, можуть застосовуватись лише до випадків, які виникають після 28 серпня 2018 року.

Крім того, ОСОБА_1 у своїй скарзі на постанову виконувача обов'язків заступника начальника ВПВР УДВС ГТЮУ у Львівській області вказував, що розрахунок заборгованості виконаний без урахування того, що він деякий період працював, потім перебував на обліку у центрі зайнятості та наразі отримує допомогу по догляду за особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу та щомісячну компенсаційну виплату непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, а тому такий розрахунок на підставі частини другої статті 195 СК України є неправильним.

Заборгованість за аліментами платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості або є фізичною особою - підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, або є громадянином України, який одержує заробіток (дохід) у державі, з якою Україна не має договору про правову допомогу, визначається виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості (частина друга статті 195 СК України).

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що кошти, які отримує особа, що здійснює догляд за особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, та щомісячні компенсаційні виплати непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла

80-річного віку, не включаються до складу доходів, з яких мають сплачуватися аліменти.

Вказані суми відшкодування на догляд за відповідними особами не визнаються заробітком, а є компенсаційною виплатою, тому для обчислення суми аліментів та заборгованості боржника, який є непрацюючою працездатною особою, по їх сплаті, мають застосовуватись положення частини другої статті 195 СК України.

З урахуванням наведеного державним виконавцем при проведенні оскаржуваного розрахунку було обґрунтовано визначено, що у випадку якщо боржник офіційно не працює та доходу не має, існують підстави для визначення заборгованості по сплаті аліментів відповідно до частини другої статті 195 СК України.

Разом з тим Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскаржувана постанова державного виконавця не може вважатися справедливою, оскільки заборгованість зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки, виникла не з вини ОСОБА_1, а з вини державного виконавця, який неправильно визначав розмір аліментів та базу їх стягнення.

Встановлення дійсного розміру заборгованості в сумі 52 369,67 грн, ураховуючи неправильне обрахування попереднім державним виконавцем заборгованості по сплаті аліментів, не може перекладати тягар відповідальності у вигляді штрафу в розмірі 50 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів, а саме в розмірі 26 184,84 грн, на платника аліментів, оскільки до виникнення заборгованості в значному розмірі призвели не винні дії/бездіяльність останнього, яких ні в суді першої інстанції, ні в суді апеляційної інстанції не встановлено, а дії державного виконавця ВДВС Стрийського МРУЮ.

Тому стягнення штрафу в повному обсязі з ОСОБА_1 буде суперечити спрямованості змін до СК України та Закону № 1404-VIII, які і вносилися задля захисту прав дитини та спонукання саме недобросовісного платника аліментів певним чином поновити майнові втрати чи обмеження, які вимушена була нести дитина. А недобросовісність платника аліментів у цьому випадку відсутня.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 2610/27695/2012 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221948>.

4. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції

4.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства

Спори щодо проходження особою служби на посаді капітана морського порту, які виникли в період до 14 травня 2019 року, коли посада капітана морського порту ще не була зарахована до посад державної служби, а сама діяльність капітана

морського порту – до державної служби, але вже мала характер публічної служби, підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства

14 вересня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Державного підприємства «Адміністрація морських портів України», Міністерства інфраструктури України, третя особа – Державна служба України з безпеки на транспорті, про визнання незаконним та скасування наказу, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу за касаційними скаргами Міністерства інфраструктури України, Державного підприємства «Адміністрація морських портів України» на рішення Центрального районного суду м. Миколаєва від 21 грудня 2018 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 12 квітня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Наказом Міністерства інфраструктури України від 02 травня 2018 року № 32-0 припинено повноваження ОСОБА_1 на посаді капітана морського порту Миколаївської філії ДП «Адміністрація морських портів України» та звільнено з посади на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України. Наказ про його звільнення прийнятий на підставі подання Голови Укртрансбезпеки від 19 лютого 2018 року.

Позивач вважав, що підстава звільнення за пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України не може до нього застосовуватись, оскільки він не є посадовою особою у розумінні положень указаної норми трудового права, а відповідно його звільнення є незаконним.

Загальні суди розглянули справу та задовольнили позов.

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду вважав за необхідне окреслити як виключну правову проблему питання про те, на яке коло посадових осіб, окрім першої особи – керівника підприємства (товариства), можуть поширюватись положення пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України як підстава для звільнення.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до статті 75 Кодексу торговельного мореплавства України (далі - КТМ України) державний нагляд за безпекою мореплавства у морському порту, на підходах до нього та в суміжних акваторіях здійснюється капітаном морського порту.

Державний нагляд за безпекою мореплавства у морських терміналах, розташованих у межах територій та акваторій, відокремлених від основної території та акваторії відповідного морського порту, здійснює окремий підрозділ служби капітана морського порту.

Відповідно до абзацу другого пункту 1 розділу I Положення про капітана морського порту та службу капітана морського порту, затвердженого наказом Міністерства інфраструктури України від 27 березня 2013 року № 190 (далі -

Положення № 190) капітан морського порту керує службою капітана морського порту (далі – Служба), яка входить до складу Державної служби морського та річкового транспорту України (Морська адміністрація). Згідно з абзацом третім пункту 2 розділу I Служба є самостійним структурним підрозділом Морської адміністрації, що забезпечує державний нагляд (контроль) за безпекою мореплавства, в тому числі у морських терміналах, розташованих у межах територій та акваторій, відокремлених від основної території та акваторії відповідного морського порту, відповідно до статті 75 КТМ України.

З аналізу наведених у КТМ України та Положенні № 190 функцій та повноважень капітана морського порту вбачається що він в основному здійснює наглядові, контрольні та дозвільні функції, а отже, можна однозначно стверджувати, що капітан морського порту є посадовою особою, адже виконує організаційно-розпорядчі функції (зокрема, керує службою капітана морського порту, тобто певним колективом працівників, розглядає справи про адміністративні правопорушення і накладає адміністративні стягнення тощо).

Стосовно порядку призначення капітана морського порту та припинення його повноважень вирішальними є приписи статті 77 КТМ України, відповідно до яких капітан морського порту призначається і звільняється з посади центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах морського і річкового транспорту, за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки на морському і річковому транспорті.

Згідно з пунктом 1.2 розділу I Положення № 190 (в редакції, яка діяла на момент виникнення спірних правовідносин) капітан морського порту призначається на посаду і звільняється з посади Міністерством інфраструктури України за поданням Морської адміністрації. Капітан морського порту підпорядковується Голові Морської адміністрації.

Згідно з приписами пунктів 1, 2 розділу I Положення № 190 (в редакції, яка діє з 14 травня 2019 року) капітан морського порту призначається на посаду та звільняється з посади відповідно до Закону України «Про державну службу». Капітан морського порту підпорядковується Голові Морської адміністрації.

Капітан морського порту та працівники Служби є державними службовцями.

Водночас відповідно до пунктів 1, 2 Положення про Державну службу морського та річкового транспорту України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2017 року № 1095 (далі – Положення № 1095), Державна служба морського та річкового транспорту України (Морська адміністрація) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури і який реалізує державну політику у сферах морського та річкового транспорту, торговельного мореплавства, судноплавства на внутрішніх водних шляхах, навігаційно-гідрографічного забезпечення мореплавства, а також у сфері безпеки на морському та річковому транспорті (крім сфери безпеки мореплавства суден флоту рибної промисловості).

Проаналізувавши приписи законодавства Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що з 11 вересня 2018 року після утворення Державної служби морського та річкового транспорту України (Морської адміністрації) згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2017 року № 1095 розмежовано функції між ДП «Адміністрація морських портів» та Морською адміністрацією, капітан порту перебуває у підпорядкуванні Морської адміністрації, призначається на посаду і звільняється з посади Міністерством інфраструктури України за поданням Морської адміністрації.

З 14 травня 2019 року у зв'язку з набранням чинності наказом Міністерства інфраструктури України від 18 квітня 2019 року № 266 «Про затвердження Змін до Положення про капітана морського порту та службу капітана морського порту» капітан порту набув статусу державного службовця і є керівником служби капітана морського порту, яка входить до складу Державної служби морського та річкового транспорту України (Морської адміністрації). Визначено, що прийняття на службу та звільнення зі служби відбувається за правилами Закону України «Про державну службу». Однак вимоги щодо підпорядкування капітана морського порту Голові Морської адміністрації змін не зазнали, як і не змінились зміст та природа його посадових обов'язків, що свідчить про характер його трудової діяльності як державного службовця ще до набуття цього статусу.

Таким чином, капітан морського порту, забезпечуючи функції держави, є суб'єктом публічної служби у правовідносинах, що впливають із безпеки мореплавства у морському порту, на підходах до нього та в суміжних акваторіях, ці повноваження реалізуються на підставі законів України та у визначених випадках, зокрема, шляхом прийняття адміністративних актів. Капітан морського порту є суб'єктом з компетенцією спеціального характеру як представник адміністративної влади, юридичні наслідки від його діянь переважно у формі адміністративних (індивідуальних) актів справляють вплив на суб'єктів приватного права, що не перебувають зі службовими особами в службово-правових відносинах.

Отож, принаймні тільки за окресленими властивостями, які характеризують правовий статус капітана морського порту, його повноваження, призначення, функції та завдання, слід визнати, що особа, яка обіймає посаду капітана морського порту, повинна підпадати під визначення особи, яка здійснює публічну службу. У разі виникнення до та після 14 травня 2019 року спору за участю такої особи з приводу прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби на такі спори поширюється юрисдикція адміністративних судів.

На час виникнення спірних правовідносин, як згадано вище, посада капітана морського порту ще не була віднесена до посад державної служби. Запровадження нового регулювання, за яким посада капітана морського порту відноситься до державної служби, вказує на те, що змінився статус капітана морського порту, але не змінився обсяг його прав та обов'язків, сфера його діяльності, це не означає, що капітан морського порту до цього не виконував функцій публічної особи, якою є робота, сфера (коло) його діяльності, унормований обсяг

прав та обов'язків, що визначають його компетенцію у зв'язку з обійманням цієї посади.

Підсумовуючи наведені міркування, Велика Палата Верховного Суду визнала, на спори з приводу проходження особою служби на посаді капітана морського порту, які виникли у період до 14 травня 2019 року, коли посада капітана морського порту ще не була віднесена до посад державної служби, а сама діяльність капітана морського порту – до державної служби, але вже мала характер публічної служби, поширюється юрисдикція адміністративних судів.

У зв'язку із цим спір підвідомчий судам не цивільної, а адміністративної юрисдикції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 вересня 2021 року у справі № 490/4465/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424436>.

4.2. Справи, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства

Скарги на рішення, дії та/або бездіяльність посадової особи органу державної виконавчої служби, здійснені в порядку контролю за рішеннями, діями, або бездіяльністю державного виконавця щодо виконання рішення суду підлягають розгляду за юрисдикцією суду, який ухвалив відповідне судові рішення.

Скарга на постанову начальника органу державної виконавчої служби, прийняту за наслідками розгляду скарги на постанову державного виконавця у виконавчому провадженні, відкритому на виконання рішення суду в цивільній справі про передачу такого виконавчого провадження з одного органу державної виконавчої служби до іншого, підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства

23 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за скаргою ОСОБА_1 до начальника Олександрійського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Кіровоградській області, заінтересована особа (боржник) – ОСОБА_2, на неправомірне рішення – постанову начальника Олександрійського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Кіровоградській області від 26 вересня 2019 року за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Дніпровського апеляційного суду від 02 жовтня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Заочним рішенням Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 14 серпня 2015 року по справі № 175/1571/2015-ц, яке набрало законної сили 16 листопада 2015 року, стягнуто з ФОП ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 пеню за порушення строків виконання робіт за договорами.

17 листопада 2015 року Дніпропетровський районний суд Дніпропетровської області видано виконавчий лист, який перебував на виконанні в Олександрійському міськрайонному ВДВС з 27 листопада 2015 року.

10 вересня 2019 року головним державним виконавцем на підставі частини четвертої статті 25 Закону України від «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (далі – Закон № 1404-VIII) винесено постанову про передачу виконавчого провадження із Олександрійського ВДВС до Центрального ВДВС міста Дніпра у зв'язку з тим, що в Центральному ВДВС міста Дніпра відкрите перше виконавче провадження щодо боржника ОСОБА_2, а також у вказаному відділі перебуває зведене виконавче провадження щодо цього боржника.

Не погодившись із цією постановою, ОСОБА_1 16 вересня 2019 року оскаржив її до начальника Олександрійського міськрайонного ВДВС, який постановою відмовив у задоволенні скарги у повному обсязі.

ОСОБА_1 вважає оскаржувану постанову неправомірною та такою, що суперечить вимогам пунктів 6 та 7 розділу V Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5 (далі – Інструкція № 512/5).

Закриваючи провадження у справі, апеляційний суд виходив з того, що ОСОБА_1 оскаржив до суду не виконавчі дії державного виконавця з виконання виконавчого листа, виданого місцевим судом, а результати перевірки законності постанови, прийнятої при здійсненні виконавчого провадження, а тому такі дії та таке рішення (постанова начальника ВДВС) підлягають оскарженню у порядку адміністративного судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

У цій справі постала правова проблема оскарження постанови начальника ВДВС, ухваленої при розгляді скарги на постанову державного виконавця, щодо направлення виконавчого провадження до іншого ВДВС, а саме: чи є такі дії діями суб'єкта владних повноважень, спрямованими на виконання функцій контролю за діяльністю підлеглих осіб, чи рішенням, прийнятим як державним виконавцем щодо виконання судового рішення.

Відповідно до частин першої та другої статті 74 Закону № 1404-VIII рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.

Згідно зі статтею 7 Закону України від 02 червня 2016 року № 1403 - VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» державними виконавцями є керівники органів державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби. Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом

та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом.

Відтак, за змістом зазначеного Закону, як державний виконавець, так і керівники органів державної виконавчої служби є державними виконавцями та державними службовцями, а органи державної виконавчої служби є одночасно суб'єктами владних повноважень та органами, діяльність яких підпадає під контроль судових органів, що видали виконавчий документ.

Розділ 7 ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» передбачає, зокрема, розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу. Відповідно до статті 447 ЦПК України, скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.

Передача виконавчого провадження з одного органу державної виконавчої служби до іншого є складовою процесу виконання судового рішення. Таке рішення впливає на права та обов'язки сторін виконавчого провадження, а тому такі дії або рішення державного виконавця або посадової особи державної виконавчої служби підлягають контролю з боку того суду, який видав виконавчий документ. При цьому здійснення посадовою особою державної виконавчої служби контрольних функцій на юрисдикцію спору не впливає. Такий підхід забезпечує зосередження контролю за виконанням судового рішення в одному судовому органі.

Скарги на рішення, дії та/або бездіяльність посадової особи ВДВС, здійснені в порядку контролю за рішеннями, діями, або бездіяльністю державного виконавця щодо виконання рішення суду підлягає розгляду за юрисдикцією того суду, що ухвалив відповідне судове рішення.

Разом з тим винятками є: юрисдикція справи за скаргою на рішення, дії та/або бездіяльність державного виконавця або посадової особи при виконанні зведеного виконавчого провадження, у складі якого виконуються рішення судів різних юрисдикцій та/або рішення інших органів (постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 660/612/16-ц); юрисдикція справи щодо оскарження рішень посадової особи ДВС при розгляді звернень, поданих у порядку Закону України «Про звернення громадян» (постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 461/5045/16).

З урахуванням висловленої Великою Палатою Верховного Суду правової позиції у справі, що переглядається, слід погодитися з доводами касаційної скарги про те, що скарга на дії начальника ВДВС, прийнята за наслідками розгляду скарги на постанову державного виконавця у виконавчому провадженні відкритому на виконання рішення суду у цивільній справі, підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 175/1571/15 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829975>.

Спiр за позовом спадкоємця щодо оскарження рiшень, дiй чи бездiяльностi суб'єкта владних повноважень щодо ухвалення рiшення про видiлення земельної частки (паю) у натурi (на мiсцевостi), яка належала спадкодавцю на пiдставi вiдповiдного сертифiката, пiдлягає розгляду в порядку цивiльного судочинства.

За наявностi нескасованого розпорядчого акта про видачу спадкодавцевi сертифiката про право на земельну частку (пай) та свiдоцтва про право на спадщину, забезпечення порушеного права спадкоємця на отримання земельної частки (паю) у натурi повинно здiйснюватися вiдповiдно до принципу верховенства права та застосування аналогiї закону (визначеного законодавством порядку, перелiку осiб та пiдстав розподiлення резервного фонду). Саме державнi органи та органи мiсцевого самоврядування повиннi здiйснити таке забезпечення за рахунок земель резервного фонду або земель запасу

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області, Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області та Драбинівської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області, третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «Елеватор «Чиста Криниця», про примусове виконання обов'язку в натурі за касаційною скаргою Драбинівської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області на рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 31 липня 2019 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 03 грудня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Вiдповiдно до сертифiката на право на земельну частку (пай), виданого Новосанжарською РДА Полтавської області на пiдставi розпорядження Новосанжарської РДА Полтавської області вiд 17 березня 1997 року № 89, ОСОБА_2 належало право на земельну частку (пай) у землi, яка перебувала у колективнiй власностi КСП iм. Пархоменка, розмiром 5,1 в умовних кадастрових гектарах.

ОСОБА_2 померла, пiсля чого ОСОБА_1 отримав свiдоцтво про право на спадщину за заповітом на зазначену земельну частку (пай).

22 липня 2016 року пiсля отримання свiдоцтва про право на спадщину до сертифiката на право на земельну частку (пай) на пiдставi розпорядження № 399 вiд 10 вересня 2008 року були внесенi змiни в частинi розмiру земельної дiлянки - паю та зазначено розмiр 4,54 в умовних кадастрових гектарах i, що право на земельну дiлянку, на пiдставi свiдоцтва про право на спадщину за заповітом вiд 22 липня 2016 року передано ОСОБА_1.

З метою отримання рiшення про видiл земельної частки (паю) в натурi та викопiювання земельної дiлянки ОСОБА_1 звернувся iз заявою до Богданiвської сiльської ради Новосанжарського району Полтавської області (далi – Богданiвська

сільрада) та Новосанжарської РДА Полтавської області, однак йому було відмовлено з тих підстав, що його матері пай видано незаконно.

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду вважав за необхідне відступити від правового висновку Великої Палати Верховного Суду, висловленого у постанові від 30 вересня 2020 року у справі № 807/2306/16, про те, що розгляд вимог позивача до суб'єктів владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності в питанні прийняття рішення про виділення земельної частки (паю) у натурі (на місцевості), яке відноситься до сфери земельних відносин, і вирішення земельного спору, який виник з приводу цих вимог, підлягає юрисдикції адміністративних судів.

ОЦІНКА СУДУ

За змістом пункту 1 Указу Президента України від 8 серпня 1995 року № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам та організаціям» (далі – Указ № 720/95) паювання земель передбачає визначення розміру земельної частки (паю) у колективній власності на землю кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості).

Таке паювання сільськогосподарських земель здійснювалось у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію робіт і методику розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв)» та постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження форми сертифіката на право на земельну частку (пай) і зразка Книги реєстрації сертифікатів на право на земельну частку (пай)».

Зміст цих нормативних актів свідчить про те, що після паювання земель сільськогосподарського підприємства або сільськогосподарської організації у його членів виникає майнове право на виділення своєї частки в натурі (на місцевості).

Отже, зазначені норми матеріального права з самого початку визначали право громадянина на пай як право власності і майнове право.

Така правова оцінка права у подальшому підтверджена Законом України від 05 червня 2003 року № 899-IV «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» (далі – Закон № 899-IV), за загальним змістом якого право осіб, що мають право на пай, визначається як право власності на земельну частку (пай).

Відтак право на земельну частку (пай), у тому числі отримане у порядку спадкування, є окремим об'єктом земельних відносин, а правовідносини щодо права власності на нього та перетворення права на земельну частку (пай) у право власності на земельну ділянку як річ є цивільними правовідносинами щодо зміни прав та обов'язків власника таких прав.

За таких обставин спори, що виникають з приводу наявного права на земельну частку (пай) та його перетворення у право власності на земельну ділянку, є спорами щодо цивільних прав та обов'язків і мають розглядатися судами цивільної юрисдикції.

Саме факт перетворення наявного майнового права у право власності на земельну ділянку як річ відрізняє юрисдикцію цих спорів від спорів щодо отримання дозволу та/або на отримання земельної ділянки вперше за рахунок земель державної або комунальної власності.

При цьому не повинно впливати на визначення юрисдикції, чи дійсно особі належить право власності на земельну частку (пай), чи особа помиляється щодо наявності такого права, оскільки визначення наявності самого права та/або наявності його порушень здійснюється судом при розгляді справи по суті.

Не впливає також на юрисдикцію спору щодо земельної частки (паю) наявність спору із суб'єктом владних повноважень, оскільки реальний або уявний з боку позивача факт порушення суб'єктом владних повноважень його прав на земельну частку (пай) або його права на отримання замість майнового права на частку іншого права – права власності на річ, не перетворює ці правовідносини у публічно-правові.

Водночас підстави для відступу від правової позиції, викладеної у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 вересня 2020 року у справі № 807/2306/16, відсутні, оскільки зазначена правова позиція висловлена за специфічних обставин справи, притаманних саме цій справі.

В Указі № 720/95 року визначено, що право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Насамперед право на земельну частку (пай) виникає з моменту видачі акта на право колективної власності на землю у членів колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, зазначених у списку, що додається до державного акта.

Як встановлено судами у цій справі, сертифікат на право на земельну частку (пай) виданий матері позивача на підставі включення її до списку осіб, що мають право на земельну частку (пай), як члену КСП ім. Пархоменка та розпорядження Новосанжарської РДА Полтавської області від 17 березня 1997 року № 89. Таке розпорядження не оскаржувалось і до цього часу не скасовано.

Зазначені та встановлені судами факти свідчать про наявність та визнання права ОСОБА_2 на земельну частку (пай) за її життя.

За статтею 1 Закону 899-IV право на земельну частку (пай) мають: колишні члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських

кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, у тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) у встановленому законодавством порядку; громадяни – спадкоємці права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом <...>.

Згідно зі статтею 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини.

Судом встановлено, що після смерті ОСОБА_2 її син отримав свідоцтво про право на спадщину за заповітом на зазначену земельну частку (пай). Разом з тим мати позивача не отримала державного акта на право власності на земельну ділянку та належний їй пай не було виділено у натурі.

З аналізу Закону № 899-IV (стаття 13) вбачається право осіб, яким належить право на земельну частку (пай), та їх спадкоємцям отримати земельні ділянки в натурі до 01 січня 2025 року; виділення таких земельних ділянок здійснюється сільськими, селищними або міськими радами. Відтак саме сільська рада повинна здійснити заходи щодо відновлення права позивача.

Доводи касаційної скарги про те, що у зв'язку з тим, що ОСОБА_2 була виключена із списків осіб, які мали право на земельну частку (пай) колективної власності КСП ім. Пархоменка, Богданівська сільрада не видавала викопіювання земельної частки (пай) у зв'язку тим, що земельна частка (пай) при розпаюванні земель КСП ім. Пархоменка ОСОБА_2 не виділялась, не можна взяти до уваги як підставу для відмови у задоволенні позову, оскільки, як установили суди, рішення про виключення ОСОБА_2 зі списків на паювання реалізоване не було, і рішення про виділення їй земельної частки (паю) було прийнято на підставі поданих списків про паювання, до цього часу не скасовано і не оскаржено, а відповідно у ОСОБА_2 на момент смерті виникло право на земельну частку (пай), яке перейшло у порядку спадкування до позивача.

Забезпечення порушеного права позивача на отримання земельної ділянки в натурі за встановлених судами обставин повинно здійснюватися відповідно до принципу верховенства права та застосування аналогії закону (визначеного законодавством порядку, переліку осіб та підстав розподілення резервного фонду). Саме державні органи та органи місцевого самоврядування повинні здійснити таке забезпечення за рахунок земель резервного фонду або земель запасу.

Детальніше з текстом постанови від 9 листопада 2021 року у справі № 542/1403/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101473380>.

5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду

Добросовісний набувач, крім відомостей, що містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, не повинен перевіряти історію придбання нерухомості та робити висновки щодо правомірності попередніх переходів майна,

а може діяти, покладаючись на такі відомості, за відсутності обставин, які з точки зору розумного спостерігача можуть викликати сумнів у достовірності цих відомостей.

Добросовісний набувач не може відповідати у зв'язку з порушеннями інших осіб, допущеними в межах процедур, спеціально призначених для запобігання шахрайства при вчиненні правочинів із нерухомим майном (прилюдних торгів у межах здійснення виконавчого провадження). Конструкція, за якої добросовісний набувач втрачає такий статус усупереч приписам статті 388 ЦК України, а отже втрачає майно і змушений сам шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний та надмірний тягар

2 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Північного апеляційного господарського суду від 22 вересня 2020 року та рішення Господарського суду Черкаської області від 18 червня 2020 року у справі за заявою Державного підприємства «Машинобудівний завод «Оризон» (далі – ДП «МЗ «Оризон») до ОСОБА_1 про витребування майна, скасування запису про право власності, реєстрацію права власності у межах справи за заявою Управління Пенсійного фонду України в м. Сміла до ДП «МЗ «Оризон» про банкрутство, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Згідно з протоколом проведення прилюдних торгів (аукціону) з продажу арештованого майна, складеного Товариством з обмеженою відповідальністю «Стратег», 15 лютого 2008 року на прилюдних торгах (аукціоні), проведених за ініціативною відділу державної виконавчої служби Смілянського міськрайонного управління юстиції, ОСОБА_2 придбав адміністративно-побутові виробничі приміщення корпусу № 19 «Машинобудівного заводу «Оризон».

ОСОБА_2, не отримавши свідоцтва про придбання з прилюдних торгів об'єкта нерухомості, за відсутності на час продажу цього майна з аукціону в заводу належним чином оформлених документів про право власності на об'єкт нерухомості, звернувся до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу, не посвідченого нотаріально, дійсним та визнання права власності на придбане ним з прилюдних торгів майно – адміністративно-побутові та виробничі приміщення корпусу № 19. Смілянський міськрайонний суд Черкаської області Суд позов ОСОБА_2 задовольнив повністю.

8 квітня 2008 року внесено запис про державну реєстрацію права власності ОСОБА_2 на спірне нерухоме майно, що дало можливість у подальшому вчинити ряд правочинів купівлі-продажу щодо цього майна на користь інших набувачів, спірне нерухоме майно неодноразово було об'єктом перепродажу.

Як установили суди, станом на подання заяви про витребування майна, власником спірного майна зареєстрований ОСОБА_1 на підставі договору купівлі-продажу від 25 липня 2018 року.

Водночас постановою від 2 грудня 2016 року Апеляційний суд Черкаської області рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову ОСОБА_2 про визнання дійсним договору купівлі-продажу та визнання права власності відмовив повністю.

Позивач зазначав, що нерухоме майно вибуло з володіння ДП «МЗ «Оризон» поза його волею за результатами продажу на прилюдних торгах ОСОБА_2, що відбулись із порушенням Порядку відчуження об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2007 року № 803 та статуту підприємства.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо порядку вчинення правочину з реалізації спірного майна

Розділом 6 Тимчасового положення унормовано порядок оформлення результатів торгів, за яким після повного розрахунку покупців за придбане майно, на підставі протоколу про проведення прилюдних торгів та копії документів, що підтверджують розрахунок за придбане майно, державний виконавець складає акт про проведені прилюдні торги і подає його на затвердження начальнику відповідного органу державної виконавчої служби.

На підставі цього акта нотаріус видає покупцеві свідоцтво про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів.

Виходячи з аналізу правової природи процедури реалізації майна на прилюдних торгах, яка полягає у продажу майна, тобто в забезпеченні переходу права власності на майно боржника, на яке звернуто стягнення, до покупця – учасника прилюдних торгів, та враховуючи особливості, передбачені законодавством щодо проведення прилюдних торгів, проведення процедури прилюдних торгів є правочином.

Висновки суду апеляційної інстанції про нікчемність правочину з купівлі-продажу спірного майна в силу відсутності його нотаріального посвідчення не ґрунтуються на приписах законодавства, які б передбачали подальше нотаріальне посвідчення результатів здійснення процедури прилюдних торгів (аукціону) в межах виконавчого провадження, зафіксованих складеним державним виконавцем актом про проведені прилюдні торги.

Що ж до отримання покупцем свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів, то видача нотаріусом свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів є окремою нотаріальною дією, передбаченою статтею 34 Закону України «Про нотаріат», спрямованою на посвідчення відповідного права покупця, тобто, юридичним оформленням факту, що відбувся на підставі правочину.

Відповідно до статті 655 ЦК України зміст зобов'язань сторін за договором купівлі-продажу полягає в тому, що одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві),

а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Тобто, права та обов'язки за договором купівлі-продажу виникають та виконуються щодо сторін договору, і саме їх виконання/невиконання створює відповідні правові наслідки для сторін договору, виникнення, зміну чи припинення правовідносин за договором. Питання ж оформлення свого права покупцем не охоплюється змістом зобов'язальних правовідносин сторін купівлі-продажу.

Тому постановою від 2 грудня 2016 року, якою Апеляційний суд Черкаської області рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову ОСОБА_2 про визнання дійсним договору купівлі-продажу та визнання права власності відмовив повністю, не має вирішального значення для правовідносин, які склалися в межах процедури прилюдних торгів з реалізації спірного майна, а викладені у постанові висновки не мають юридичних наслідків для відповідача у цій справі в силу приписів частини другої статті 51 ГПК України.

Щодо волевиявлення при здійсненні примусового продажу майна у межах виконавчого провадження на виконання судового рішення

За статтею 658 ЦК України право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, належить власникові товару. Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник не має права вимагати його повернення.

При здійсненні виконавчого провадження державний виконавець, зокрема, має право накладати арешт на майно боржника, опечатувати, вилучати, передавати таке майно на зберігання та реалізовувати його в порядку, встановленому законодавством (абзац шостий частини третьої статті 5 Закону України «Про виконавче провадження»).

Розглядаючи дії виконавця в порядку виконання судового рішення, Велика Палата Верховного Суду в пункті 88 постанови від 6 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009 зазначила, що виконавець виконує за боржника його обов'язок перед стягувачем лише в разі, коли боржник має юридичну і фактичну можливість самостійно виконати свій обов'язок, але через дефект волі не виконує його. При цьому виконавець не має власного юридичного інтересу у створенні таких наслідків у правовідносинах зі стягувачем чи іншими особами під час виконання рішення за боржника.

Відповідно у контексті наявності (відсутності) волі продавця майна в процедурах примусового відчуження в межах виконавчого провадження слід враховувати обмеження правосуб'єктності власника майна, яке у даному випадку відбувається на підставі прямих, імперативних законодавчих приписів, що пов'язується з особливими завданнями та цілями правового регулювання виконавчого провадження. Після відкриття виконавчого провадження державний виконавець здійснює покладені на нього функції з реалізації майна, на яке звернено стягнення; натомість у боржника як власника майна у межах виконавчого провадження залишається процесуальне право оскарження рішень,

дій, бездіяльності державного виконавця, право оскарження судових актів (рішень, ухвал), а також право на відшкодування шкоди, заподіяної діями державного виконавця.

Саме тому відповідно до частини другої статті 388 ЦК України майно не може бути витребуване від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Щодо втручання в право відповідача на мирне володіння майном

Судові рішення, постановлені за відсутності перевірки добросовісності/недобросовісності набувача, що має важливе значення як для застосування положень статей 387, 388 ЦК України, так і для визначення критерію пропорційності втручання у право набувача майна, не можуть вважатися такими, що відповідають нормам справедливого судового розгляду згідно зі статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства України.

Якщо спірне майно є об'єктом нерухомості, то для визначення добросовісності його набувача крім приписів статті 388 ЦК України слід застосовувати спеціальну норму пункту 1 частини першої статті 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», відповідно до якої державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Тому за відсутності в цьому реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень, набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень.

ОСОБА_1 не був учасником справи № 2-705/2008, і суди не встановили, що йому було відомо про наявність спору, який розглядався у зазначеній справі, та про результати розгляду справи.

Крім того, на час укладення договору купівлі-продажу від 25 липня 2018 року було запроваджено Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, відомості з якого презюмуються правильними, доки не доведено протилежне, тож добросовісний набувач не повинен перевіряти історію придбання нерухомості та робити висновки щодо правомірності попередніх переходів майна, а може діяти, покладаючись на такі відомості, за відсутності обставин, які з точки зору розумного спостерігача можуть викликати сумнів у достовірності цих відомостей.

Задовольняючи позов про витребування спірного нерухомого майна з підстав, передбачених статтею 388 ЦК України, господарські суди попередніх інстанцій наведеного не врахували, поклавши на відповідача додатковий обов'язок, крім відомостей, що містяться у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, перевіряти та аналізувати також обставини правомірності

попередніх переходів майна, зокрема, обставини вибуття майна з володіння позивача.

Велика Палата Верховного Суду не погоджується з такими висновками судів та звертає увагу, що за встановленими у цій справі обставинами спірне нерухоме майно було предметом продажу на прилюдних торгах. При оцінці добросовісності/недобросовісності набувача майна слід враховувати, що прилюдні торги у межах здійснення виконавчого провадження мають виступати найбезпечнішим способом набуття майна, публічна процедура реалізації якого гарантує невідворотність результатів торгів та «юридичне очищення» майна, придбаного у такий спосіб.

Добросовісний набувач не може відповідати у зв'язку із порушеннями інших осіб, допущеними в рамках процедур, спеціально призначених для запобігання шахрайства при вчиненні правочинів з нерухомим майном. Конструкція, за якої добросовісний набувач втрачає такий статус всупереч приписам статті 388 ЦК України, а, відтак, втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний та надмірний тягар.

Враховуючи викладене, судові рішення у цій справі слід скасувати, а в позові відмовити з тих підстав, що за встановлених судами обставин майно у відповідача не може бути витребувано в порядку статей 387, 388 ЦК України, а права позивача в зв'язку з цим захисту не підлягають.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 листопада 2021 року у справі № 925/1351/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829977>.

Пайовий внесок замовника у створення і розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту має бути розрахований на підставі нормативно-правових актів, чинних на момент виникнення в замовника будівництва обов'язку щодо сплати пайового внеску, а не на той момент, коли орган місцевого самоврядування дізнався про його несплату замовником.

Водночас за умови встановлення судом наявності правових підстав загалом для стягнення із замовника будівництва на користь органу місцевого самоврядування коштів пайової участі саме лише неправильне визначення позивачем правового акта, відповідно до якого здійснено розрахунок пайового внеску, не може бути підставою для відмови в позові про стягнення такого внеску

22 вересня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Дніпровської міської ради на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 10 лютого 2021 року у справі за позовом Дніпровської міської ради до Приватного акціонерного товариства «АТП 11263», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Департамент економіки, фінансів та міського бюджету Дніпровської міської ради, про стягнення 946 634,71 грн збитків, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Відповідно до договорів оренди земельної ділянки від 11 червня 2003 року, укладених з Міськрадою, ЗАТ «АТП № 11263» передані в оренду земельні ділянки площею 2,4342 га, 0,1394 га та 0,8620 га, що знаходяться за адресою: АДРЕСА_1, для фактичного розміщення АТП строком до 09 квітня 2018 року.

За даними технічного паспорта на будівлі та споруди за адресою: АДРЕСА_1, виданого КП «Дніпропетровське МБТІ», станом на 15 грудня 2008 року ЗАТ «АТП №11263» переобладнано приміщення в будівлі літ. Б-2, самовільно збудовано прибудову літ. Фш-1 та ангари літ. 2Б-1, літ. 2В-1, літ. 2Г-1, літ. 2Д-1.

Рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 17 листопада 2009 року у справі № 31/339-09 визнано за відповідачем право власності на вказані об'єкти нерухомого майна без додаткових актів уведення в експлуатацію.

Відповідач з питання укладання договору про пайову участь у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури міста Дніпра по зазначеному об'єкту нерухомого майна до Департаменту Міськради не звертався.

Міськрада дізналася про факт порушення свого права на отримання коштів пайової участі на розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури міста Дніпра у зв'язку зі зверненням 29 листопада 2018 року громадянки ОСОБА_1 до міського голови із заявою про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки за фактичним розміщенням ангара на АДРЕСА_1.

На підставі договору купівлі-продажу від 16 червня 2015 року ПрАТ «АТП 11263» передало у власність громадянки ОСОБА_1 нежитлове приміщення загальною площею 472,5 кв. м, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_1.

Листом від 18 липня 2019 року Департаментом Міськради направлено відповідачу два примірники проекту договору про пайову участь на розвиток соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури м. Дніпра для ознайомлення та підписання, із зазначенням, що вони підлягають поверненню третій особі у 20-денний строк після отримання.

На час розгляду справи відповідач зобов'язання щодо укладення договору про пайову участь та сплати пайового внеску не виконав.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний господарський суд виходив з того, що проект договору пайової участі містить посилання на неправильний розрахунок величини пайової участі (а розмір величини пайової участі забудовника є істотною умовою договору), та посилання на Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» і Порядок № 5/14, які не були чинними на час виникнення правовідносин між сторонами.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до статті 5 ЦК України акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набрання ними чинності. Акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він пом'якшує або скасовує цивільну відповідальність особи. Якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом цивільного законодавства, який втратив чинність,

новий акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання ним чинності.

Як встановили суди, рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 17 листопада 2009 року, яким визнано за відповідачем право власності на об'єкти нерухомого майна, набуло законної сили 24 листопада 2009 року.

Станом на 24 листопада 2009 року був чинним Закон України «Про планування і забудову територій» у редакції від 14 жовтня 2009 року, відповідно до частин другої та третьої статті 27-1 якого замовник, який має намір здійснити будівництво об'єкта містобудування у населеному пункті, зобов'язаний взяти участь у створенні і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

Таким чином, станом на час визнання за відповідачем права власності на переобладнане та самовільно збудоване нерухоме майно за адресою: АДРЕСА_1, законом був установлений обов'язок замовника будівництва взяти участь у створенні і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту, який мав бути реалізований шляхом звернення до органу місцевого самоврядування щодо укладення договору про пайову участь, укладення з органом місцевого самоврядування такого договору до моменту одержання дозволу на виконання будівельних робіт та сплати визначеного органом місцевого самоврядування у вказаному договорі пайового внеску протягом одного місяця після прийняття об'єкта містобудування в експлуатацію.

Оскільки рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 17 листопада 2009 року визнано за відповідачем право власності на переобладнане та самовільно збудоване нерухоме майно без додаткових актів введення в експлуатацію, то дату набрання цим судовим рішенням законної сили (24 листопада 2009 року) слід вважати датою прийняття відповідного об'єкта містобудування в експлуатацію.

Відтак суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про виникнення у листопаді 2009 року у відповідача як замовника будівництва вказаного нерухомого майна обов'язку взяти участь у розвитку інфраструктури міста Дніпра.

Відповідно до Закону України «Про планування і забудову територій» та постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2007 року № 40 «Про встановлення граничного розміру коштів замовників, що залучаються для розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населених пунктів» рішенням Міськради від 21 березня 2007 року затверджено Порядок № 6/11.

У розділі 5 Порядку № 6/11 з-поміж іншого вказано, що величина обов'язкового внеску розраховується виходячи з розміру відсотків від розрахункової вартості будівництва (реконструкції), улаштування об'єкта з урахуванням обладнання, що входить до складу будівництва, та коефіцієнта території, на якій розміщено об'єкт, у розмірах (обсягах), зазначених у додатку 1 до цього Порядку.

Закон України «Про планування і забудову територій» втратив чинність 12 березня 2011 року у зв'язку із прийняттям Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», стаття 40 якого визначала умови пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, подібні до наведених вище.

З метою приведення Порядку № 6/11 у відповідність із Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» рішенням Міськради від 29 липня 2011 року було затверджено нову редакцію Порядку № 6/11, а саме Порядок № 5/14.

Третя особа у своїх поясненнях вказує, що оскільки про порушення своїх прав сторона позивача дізналася у 2019 році, розмір несплаченого відповідачем пайового внеску Департаментом Міськради розраховано відповідно до чинних на той момент положень статті 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та Порядку № 5/14.

Такий підхід до визначення розміру пайового внеску, належного до сплати з відповідача за переобладнане та самочинно збудоване майно, введене в експлуатацію в 2009 році, суперечить частині першій статті 5 ЦК України, отже, є неправильним, про що обґрунтовано зауважено судом апеляційної інстанції. Пайовий внесок має бути розрахований на підставі нормативно-правових актів, чинних на момент виникнення у відповідача обов'язку щодо сплати пайового внеску, а не на той момент, коли позивач дізнався про його несплату відповідачем.

Водночас за умови встановлення судом наявності правових підстав у цілому для стягнення з відповідача на користь позивача коштів пайової участі саме лише неправильне визначення позивачем правового акта, відповідно до якого здійснено розрахунок пайового внеску, не може бути підставою для відмови в позові про стягнення такого внеску.

Отже, апеляційний господарський суд, встановивши, що до спірних правовідносин помилково застосовано Порядок № 5/14, якого не існувало на час виникнення у відповідача обов'язку щодо сплати пайового внеску, мав самостійно застосувати належний нормативно-правовий акт для правильного вирішення цієї справи.

Ухилення замовника будівництва від укладення з органом місцевого самоврядування договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту не звільняє такого забудовника від обов'язку укласти договір та сплатити визначений законом пайовий внесок.

Отже, встановивши наявність правових підстав для стягнення з ПрАТ «АТП 11263» на користь Міськради збитків у вигляді упущеної вигоди у розмірі несплаченого пайового внеску за переобладнання та самочинне будівництво нерухомого майна за адресою: АДРЕСА_1, суди попередніх інстанцій мали правильно визначити розмір спричинених збитків відповідно до Закону України «Про планування і забудову територій» і Порядку № 6/11, які були чинними на момент виникнення у відповідача обов'язку зі сплати пайового внеску.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 22 вересня 2021 року у справі № 904/2258/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424439>.

Після ухвалення рішення про розірвання договорів банківського вкладу та набрання ним законної сили на правовідносини між сторонами не поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів» і не нараховується пеня відповідно до частини п'ятої статті 10 цього Закону. До грошового зобов'язання зі сплати коштів, підтвердженого судовим рішенням, застосовуються приписи статті 625 ЦК України в разі його невиконання

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Публічного акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» на рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 18 жовтня 2017 року та постанову Апеляційного суду Запорізької області від 07 червня 2018 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_5, ОСОБА_3, ОСОБА_4 до Публічного акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» (далі – ПАТ «КБ «Приватбанк», банк відповідно) про стягнення процентів, трьох процентів річних та неустойки (пені) за договорами банківських вкладів, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На підставі договорів-анкет між позивачами – ОСОБА_1, ОСОБА_3, ОСОБА_4 ОСОБА_5 та ПАТ «КБ «Приватбанк» укладено ряд договорів банківських вкладів.

Факт внесення коштів на депозитні рахунки підтверджується квитанціями про внесення на рахунок та платіжними дорученнями.

4 грудня 2014 року рішенням Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області, залишеним без змін рішенням апеляційного та касаційного судів, позов ОСОБА_1, ОСОБА_5, ОСОБА_3, ОСОБА_4 до ПАТ «КБ «Приватбанк» про захист прав споживачів, про визнання неправомірною відмову достроково розірвати договори банківських вкладів, про зобов'язання вчинення певних дій та про стягнення грошових коштів задоволено частково.

Зі змісту вказаних судових рішень встановлено та не заперечувалося сторонами у справі, що 5 серпня 2014 року позивачі зверталися до ПАТ «КБ «Приватбанк» про розірвання договорів банківського вкладу, проте банк посилався на неможливість повернення вкладів на першу вимогу у зв'язку з невизначеністю правового статусу території Кримського півострову, її правового режиму та відсутністю можливості в банку здійснити розблокування рахунків позивачів.

6 травня 2015 року Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області видав виконавчі листи, а 27 травня 2015 року Соборним відділом державної виконавчої служби м. Дніпра Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області (далі – Соборний ВДВС м. Дніпра ГТУЮ у Дніпропетровській області) за заявами позивачів відкрито виконавчі провадження.

Борг за вказаними виконавчими листами не сплачений боржником та не стягнутий державною виконавчою службою.

Позивачі вважали, що з відповідача на їх користь підлягають стягненню проценти за договорами банківських вкладів після закінчення строку їх дії на підставі статей 1061, 1070 ЦК України, три проценти річних на підставі частини другої статті 625 ЦК України та неустойка (пеня) на підставі частини п'ятої статті 10 Закону України від 12 травня 1991 року № 1023-XII «Про захист прав споживачів» (далі – Закон № 1023-XII).

ОЦІНКА СУДУ

Звертаючись до суду, позивачі з посиланням на статтю 1070 ЦК України просили стягнути проценти за договорами банківського вкладу за користування грошовими коштами за період прострочення з 25 березня 2015 року (з дня набрання рішенням від 04 грудня 2014 року законної сили) по 20 липня 2017 року (по день звернення позивачів з позовом).

Водночас рішенням Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 04 грудня 2014 року у справі № 320/9186/14-ц розірвано договори та стягнуто грошові кошти, внесені позивачами за договорами банківського вкладу. Отже, договірні зобов'язання на майбутнє, після набрання чинності судовим рішенням, між сторонами припинилися.

Відповідно до частини другої статті 653 ЦК України у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються.

Однак при вирішенні спору судами не враховано, що виплата передбачених пунктом 1 договорів та встановлених статтями 1061, 1070 ЦК України процентів поширюється лише на період дій договорів вкладу та після припинення таких договорів вказані проценти не нараховуються.

Після розірвання договорів банківського вкладу за судовим рішенням проценти не виплачуються, оскільки договірні зобов'язання, у тому числі і з виплати процентів, припиняються.

Тому положення статті 1070 ЦК України до правовідносин, які виникли після рішення суду, яким припинено договори вкладу, не застосовуються.

Суди першої й апеляційної інстанцій помилково стягнули проценти за ставкою в розмірі 1 %, що зазвичай сплачується банком за вкладом «на вимогу» відповідно до вимог статті 1070 ЦК України.

Після розірвання договорів банківського вкладу в судовому порядку банк не звільняється від відповідальності за порушення виконання зобов'язань згідно зі статтею 625 ЦК України, частиною другою якої встановлено, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Також Велика Палата Верховного Суду враховує, що грошове зобов'язання між сторонами виражене в іноземній валюті – доларах США, тому при розрахунках процентів та інших стягнень за основу береться розрахунок заборгованості в доларах США, що відповідає практиці Великої Палати Верховного Суду.

У статті 533 ЦК України встановлено, що грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях.

Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом.

Однак заборони на виконання грошового зобов'язання в іноземній валюті, у якій воно зазначено в договорі, чинне законодавство не містить.

Отже, як вклад, так і нарахування на нього мають здійснюватися в тій валюті, яка була внесена на банківські рахунки фізичними особами, і при розрахунку трьох процентів річних має братися за основу розмір заборгованості, визначений в іноземній валюті.

З наведених підстав вказівка в резолютивній частині рішення суду першої інстанції про стягнення відповідних сум з конвертацією цієї суми в національну валюту на день здійснення платежу є помилковою, тому з резолютивної частини рішення суду першої інстанції слід виключити слова «з конвертацією цієї суми у національну валюту на день здійснення платежу» у всіх випадках їх застосування.

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що розміщення грошових коштів у вигляді вкладу (депозиту) та отримання процентів за вкладом є фінансовими операціями, які здійснюються у разі укладення договору банківського вкладу, і в сукупності становлять суть фінансової послуги, яка надається банком споживачу (вкладнику).

Відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону № 1023-XII у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Отже, пеня, передбачена частиною п'ятою статті 10 Закону № 1023-XII, застосовується в разі порушення виконання договірної зобов'язання на користь споживача.

Разом з тим після ухвалення судового рішення Мелітопольським міськрайонним судом Запорізької області від 04 грудня 2014 року, яке набрало законної сили 25 березня 2015 року, розірвано договори банківського вкладу, тому між сторонами, кожним із вкладників та банком, припинилися договірні правовідносини з договорів банківського вкладу.

Після ухвалення рішення про розірвання договорів банківського вкладу та набрання ним законної сили між сторонами не існує споживчих правовідносин, а до грошового зобов'язання зі сплати коштів, наявність якого підтверджене судовим рішенням, застосовуються приписи статті 625 ЦК України у разі його невиконання.

Тобто з моменту набрання рішенням законної сили на вказані правовідносини не поширюється дія Закону № 1023-XII, а відтак пеня відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону № 1023-XII не нараховується.

Як встановлено судами, позивачі, звертаючись до суду з позовом, просили стягнути пеню відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону № 1023-XII, обчислену саме за період з 19 липня 2016 року по 19 липня 2017 року, тобто за один рік, що передував зверненню до суду із цим позовом, у той час як рішення суду, яким розірвано договори банківського вкладу, набрало законної сили 25 березня 2015 року.

Таким чином, рішення судів попередніх інстанцій підлягають скасуванню в частині стягнення пені згідно із частиною п'ятою статті 10 Закону № 1023-XII за період з 19 липня 2016 року по 19 липня 2017 року з банку на користь ОСОБА_1, ОСОБА_4, ОСОБА_3, ОСОБА_5 з ухваленням у цій частині нового судового рішення – про відмову в задоволенні вказаних позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 листопада 2021 року у справі № 320/5115/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424464>.

Односторонні дії газорозподільної організації щодо встановлення загальнобудинкового лічильника газу без згоди на це співвласників відповідного багатоквартирного будинку слід кваліфікувати як протиправні незалежно від того, вчинені вони до чи після 20 січня 2018 року.

Якщо з будь-яких причин установити загальнобудинковий лічильник природного газу в певний проміжок часу з дотриманням вимог чинного законодавства (зокрема, внаслідок відсутності згоди співвласників будинку) не є можливим, то визначення обсягу спожитого газу до встановлення індивідуальних лічильників має відбуватися за нормами споживання, встановленими Кабінетом Міністрів України.

У разі виникнення спору в умовах відсутності юридичної визначеності у правовому регулюванні щодо застосовних норм споживання природного газу суд повинен застосовувати останні норми споживання природного газу, які затвердив Кабінет Міністрів України (незалежно від втрати чинності відповідною постановою, зокрема визнання її нечинною чи скасування), до затвердження нових норм споживання природного газу.

26 жовтня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 і ще 24 осіб до Публічного акціонерного товариства «Криворіжгаз», третя особа на стороні відповідача – Товариство з обмеженою відповідальністю «УЮТ-2011», про визнання права на забезпечення та встановлення споживачам індивідуальних газових лічильників у порядку захисту прав споживачів за касаційною скаргою позивачів на рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 07 лютого

2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 11 липня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивачі у справі проживають у будинку за адресою: АДРЕСА_4, та є споживачами послуг з надання природного газу, регулярно оплачували послуги згідно з договором у терміни, визначені у рахунках.

У січні 2017 року ПАТ «Криворіжгаз» установило позивачам на будинок за адресою: АДРЕСА_1 загальнобудинковий вузол обліку газу.

У червні 2017 року позивачам з рахунків за спожитий природний газ стало відомо, що для них ПАТ «Криворіжгаз» в односторонньому порядку з 01 травня 2017 року почало нараховувати об'єми використаного природного газу згідно з показаннями загальнобудинкового прибору обліку газу.

На думку позивачів, ПАТ «Криворіжгаз» неправомірно нараховує позивачам, які проживають у вказаному будинку, плату за спожитий природний газ згідно з показаннями загальнобудинкового вузла обліку газу. Такі доводи обґрунтовуються тим, що зазначений вузол документально не введений в експлуатацію, ПАТ «Криворіжгаз» не складено акт балансового розмежування зі схемою, акт зняття первинних показників лічильника та не отримано дозвіл власника будинку на його встановлення.

У червні 2017 року мешканцями будинку проведені загальні збори співвласників багатоквартирного будинку. З метою забезпечення раціонального використання природних ресурсів та забезпечення оплати кожним споживачем фактично спожитого об'єму газу на зборах прийнято рішення щодо ініціювання звернення власників квартир, які не обладнані індивідуальними лічильниками газу, до ПАТ «Криворіжгаз» із заявами про забезпечення та встановлення індивідуальних лічильників газу за рахунок ПАТ «Криворіжгаз».

Листом ПАТ «Криворіжгаз» від 17 липня 2017 року повідомлено, що ПАТ «Криворіжгаз» не передбачено фінансування робіт зі встановлення індивідуальних лічильників газу в кожній квартирі будинку.

ОЦІНКА СУДУ

Відмовляючи в задоволенні позову в частині вимог про визнання дій ПАТ «Криворіжгаз» щодо встановлення загальнобудинкового вузла обліку незаконними, суди попередніх інстанцій виходили з того, що встановлення загальнобудинкового вузла обліку природного газу у будинку, розташованому за адресою: АДРЕСА_1, здійснено за кошти ПАТ «Криворіжгаз», тому позивачі як співвласники багатоквартирного будинку не мають права заперечувати проти встановлення такого лічильника.

Відповідно до приписів частини другої статті 2 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» в редакції від 20 січня 2018 року загальнобудинковий лічильник газу може бути встановлений лише за згодою співвласників багатоквартирного будинку в порядку, визначеному статтею 10 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку».

До 20 січня 2018 року питання встановлення загальнобудинкового приладу обліку природного газу не було врегульоване на рівні закону, а регламентувалося підзаконними нормативно-правовими актами.

З аналізу приписів Тимчасового положення про порядок проведення розрахунків за надання населенню послуг з газопостачання в умовах використання загальнобудинкового вузла обліку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2002 року № 620 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2016 року № 46), та Кодексу газорозподільних систем, затвердженого постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 вересня 2015 року № 2494, вбачається, що до 20 січня 2018 року оператор газорозподільної системи мав право встановити загальнобудинковий лічильник природного газу, врегулювавши з власником (власниками) будинку, експлуатаційною організацією, балансоутримувачем будинку (будинків) тощо договірні відносини щодо зняття показань будинкового вузла обліку, а також забезпечити можливість проведення монтажу, збереження та здійснення експлуатації будинкового вузла обліку.

Будь-яке втручання у належні до багатоквартирного будинку інженерні мережі (незалежно від місця їх розташування – всередині чи за межами будинку) є діями, які вчиняються щодо майна, належного співвласникам такого будинку на праві спільної сумісної власності.

Відтак Велика Палата Верховного Суду вважає, що до та після 20 січня 2018 року першочергово слід враховувати, що втручатися у газові мережі, що складають спільне майно багатоквартирного будинку, можна лише за згодою власників такого майна, яка мала бути надана в порядку, визначеному статтею 10 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (якщо в такому будинку створене об'єднання співвласників – у порядку статті 10 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»). У свою чергу, будь-які підзаконні нормативно-правові акти не могли встановлювати інший порядок вирішення цього питання і тим більше надавати оператору газорозподільної системи право в односторонньому порядку втручатися в газові мережі багатоквартирного будинку для встановлення загальнобудинкового лічильника.

Суди попередніх інстанцій установили, що в управителя будинку – Товариства з обмеженою відповідальністю «УЮТ-2011» відсутні договірні відносини з ПАТ «Криворіжгаз» щодо зняття показань будинкового (загальнобудинкового) вузла обліку та лічильників газу, а також щодо проведення монтажу, збереження та здійснення експлуатації будинкового (загальнобудинкового) вузла обліку природного газу в будинку за адресою: АДРЕСА_1, відсутня також згода власників будинку.

Стаття 2 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» в редакції від 10 жовтня 2015 року визначає, що постачання природного газу здійснюється за умови його комерційного обліку, зокрема, для населення,

що проживає у квартирах та приватних будинках, у яких природний газ використовується: тільки для приготування їжі – з 1 січня 2018 року.

Закон України від 21 грудня 2017 року № 2260-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» щодо порядку встановлення лічильників споживачам природного газу» змінив строк постачання природного газу, яке здійснюється за умови його комерційного обліку в частині населення, що проживає у квартирах та приватних будинках, у яких природний газ використовується тільки для приготування їжі, – з 1 січня 2021 року. Ці зміни набули чинності 20 січня 2018 року.

Отже, з 1 січня 2018 року почало діяти правило про облік до моменту встановлення лічильників газу за нормами споживання, визначеними Кабінетом Міністрів України.

Законодавчими актами передбачено лише два механізми обчислення обсягу спожитого газу: за даними лічильників газу; за встановленими Кабінетом Міністрів України нормами споживання.

Дії газорозподільної організації щодо визначення обсягів спожитого природного газу до 01 січня 2021 року на підставі показників загальнобудинкового лічильника газу будуть правомірними за одночасного дотримання таких умов: у споживачів не встановлені індивідуальні лічильники обліку газу; загальнобудинковий лічильник газу встановлений з дотриманням положень законодавства, зокрема за наявності згоди на це співвласників відповідного багатоквартирного будинку.

Якщо з будь-яких причин установити загальнобудинковий лічильник природного газу у певний проміжок часу з дотриманням вимог чинного законодавства (зокрема, внаслідок відсутності згоди співвласників будинку) не виявляється можливим, то визначення обсягу спожитого споживачами газу до встановлення індивідуальних лічильників має відбуватися за нормами споживання, встановленими Кабінетом Міністрів України.

З березня 2016 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 203 «Про норми споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників» (далі – постанова № 203), що мала усунути неналежний стан правового регулювання у відносинах між постачальником та споживачем природного газу, який немає лічильника.

В подальшому 30 травня 2018 року Окружний адміністративний суд міста Києва ухвалив рішення, залишене без змін судами апеляційної та касаційної інстанції, яким зокрема, визнав протиправною та нечинною постанову № 203.

30 січня 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 63 «Деякі питання споживання природного газу побутовими споживачами» (далі - постанова № 63), якою, зокрема, затвердив норми споживання природного газу побутовими споживачами природного газу у разі відсутності лічильників та установив, що не допускається нарахування та облік заборгованості на особовому рахунку побутового споживача за природний газ, яка виникла у зв'язку з втратою чинності постановами № 237 та № 203.

27 лютого 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 143 «Питання споживання природного газу» (далі - постанова № 143), яка за змістом відповідає нормам постанови № 63.

14 серпня 2019 року Окружний адміністративний суд міста Києва ухвалив рішення, залишене без змін апеляційним судом, яким визнав протиправними дії Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо прийняття зазначених пунктів постанови № 63.

13 лютого 2020 року Окружний адміністративний суд міста Києва ухвалив рішення, залишене без змін судом апеляційної інстанції, яким визнав протиправними дії Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо прийняття зазначених пунктів постанови № 143.

Враховуючи зазначене, виникла прогалина у правовому регулюванні відносин щодо споживання населенням природного газу за відсутності лічильників.

Велика Палата Верховного Суду вважає що, особи розраховують на стабільність та усталеність юридичного регулювання, тому часті та непередбачувані зміни законодавства перешкоджають ефективній реалізації ними прав і свобод, а також підривають довіру до органів державної влади, їх посадових і службових осіб. Однак очікування осіб не можуть впливати на внесення змін до законів та інших нормативно-правових актів.

Застосування норм споживання комунальних послуг не може погіршуватися невизначеністю дії нормативних актів, яким вони затверджуються.

Отже, у разі виникнення спору в умовах відсутності юридичної визначеності у правовому регулюванні щодо застосованих норм споживання природного газу суд повинен застосовувати останні норми споживання природного газу, які затвердив Кабінет Міністрів України (незалежно від втрати чинності відповідною постановою, зокрема від визнання її нечинною чи скасування), до затвердження нових норм споживання природного газу.

У спірний період такими постановами Кабінету Міністрів України слід вважати постанову № 203, постанову № 63, постанову № 143, якими затверджені норми споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників.

Відтак, Велика Палата Верховного Суду вважає, що вирішуючи позов у частині вимог про визнання дій ПАТ «Криворіжгаз» щодо встановлення загальнобудинкового вузла обліку незаконними та в частині вимог щодо зобов'язання відповідача поновити позивачам режим нарахування природного газу відповідно до норм споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників, затверджених постановою Кабінету Міністрів України, суди першої та апеляційної інстанцій помилково відмовили у задоволенні вимог у цих частинах.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2021 року у справі № 212/5836/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101584601>.

Належним способом захисту прав власника майна, яке вибуло з його власності на підставі рішення третейського суду, (власник не був стороною третейського розгляду) є позов про витребування майна із чужого незаконного володіння. Вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідними для ефективного відновлення його права

9 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 19 травня 2017 року та постанову Апеляційного суду Львівської області від 11 вересня 2018 року у справі за позовом Львівської місцевої прокуратури № 2 в інтересах Львівської міської ради до ОСОБА_1, ОКП ЛОР «БТІ та ЕО», треті особи: Львівське міське управління юстиції, Управління державної реєстрації Львівської міської ради, Управління комунальної власності Департаменту економічної політики Львівської міської ради, про витребування майна із чужого незаконного володіння, скасування державної реєстрації права власності, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

14 квітня 1987 року рішенням суду оформлено право власності територіальної громади м. Львова на будинок, зокрема нежитлові приміщення площею 847,2 кв. м на АДРЕСА_1.

04 жовтня 2004 року ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» зареєстровано право власності територіальної громади м. Львова на вказаний будинок, включаючи нежитлові приміщення.

25 березня 2009 року третейський суд ухвалив рішення у справі № 1-25/09 за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 за участю третьої особи – ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» про визнання за ОСОБА_2 права приватної власності на нежитлові приміщення будівлі загальною площею 847,2 кв. м на АДРЕСА_1.

08 травня 2012 року ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» на підставі зазначеного рішення третейського суду зареєструвало право власності ОСОБА_2.

03 вересня 2012 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 укладено договір дарування, за яким ОСОБА_1 прийняв у дар 3/4 частини цегляних нежитлових приміщень на АДРЕСА_1 загальною площею 847,2 кв. м, а 26 вересня 2012 року – договір дарування, за яким ОСОБА_1 прийняв у дар 1/4 частину цих приміщень.

06 вересня та 01 жовтня 2012 року на підставі зазначених договорів ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» зареєструвало право власності ОСОБА_1 на вказані приміщення.

На думку Львівської місцевої прокуратури № 2, оскільки після прийняття третейським судом рішення і до набрання чинності Законом України від 05 березня 2009 року № 1076-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності третейських судів та виконання рішень третейських судів» (далі – Закон № 1076-VI) не було проведено державну реєстрацію права власності на вказане нерухоме майно за ОСОБА_2, то дії ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» щодо реєстрації права власності на спірне нерухоме майно є неправомірними.

ОЦІНКА СУДУ

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що реєстрація ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» за ОСОБА_2 права власності на спірну нежитлову будівлю, здійснена на підставі рішення третейського суду від 25 березня 2009 року, є неправомірною.

Відповідно до частини першої статті 50 Закону України «Про третейські суди», сторони, які передали спір на вирішення третейського суду, зобов'язані добровільно виконати рішення третейського суду, без будь-яких зволікань чи застережень.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про третейські суди» сторони третейського розгляду – позивач та відповідач.

Обов'язковість виконання рішення третейського суду передбачена тільки для сторін третейського розгляду справи. Оскільки ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» залучено до розгляду справи як третю особу, рішення третейського суду від 25 березня 2009 року не створило для ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» жодних правових наслідків і не підлягало виконанню, оскільки ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» не може бути зобов'язаною особою за таким рішенням третейського суду. Отже, ОКП ЛОР «БТІ та ЕО» неправомірно здійснило реєстрацію права власності на спірні об'єкти нерухомості за ОСОБА_2.

Львівська міська рада не була стороною третейського розгляду при ухваленні рішення про визнання права власності за ОСОБА_2 на спірні нежитлові приміщення. Оскільки рішення третейського суду у справі, в якій особа не була відповідачем, не створює для цієї особи правових наслідків, то рішення третейського суду від 25 березня 2009 року не спричинило припинення права власності позивача.

Особа, яка покладається на рішення третейського суду для того, щоб робити власні висновки про права та обов'язки, у тому числі сторін третейського розгляду, робить це на власний ризик. Тому Велика Палата Верховного Суду критично ставиться до посилання на рішення третейського суду з боку ОСОБА_1 і вважає, що наявність рішення третейського суду само по собі не свідчить про добросовісне набуття спірного майна.

Крім того, відповідач ОСОБА_1 одержав спірне майно за безвідплатними договорами – договорами дарування. Відповідно до частини третьої статті 388 ЦК України якщо майно було набуто безвідплатно в особи, яка не мала права його відчужувати, власник має право витребувати його від добросовісного набувача у всіх випадках. Отже, в разі безвідплатного набуття майна в особи, яка не мала права його відчужувати, власник на підставі статті 387 ЦК України має право витребувати його від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним, незалежно від добросовісності останньої.

Тому Велика Палата Верховного Суду вважає, що суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про задоволення позову в частині витребування спірного майна із чужого незаконного володіння.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що повноцінний захист прав та інтересів позивача можливий шляхом витребування майна із чужого

незаконного володіння останнього набувача в сукупності зі скасуванням державної реєстрації права власності на осіб, що незаконно набули це право. Велика Палата Верховного Суду не погоджується з такими висновками.

Відповідно до усталеної практики Великої Палати Верховного Суду, якщо позивач вважає, що його право порушене тим, що право власності зареєстроване за відповідачем, то належним способом захисту є віндикаційний позов, оскільки його задоволення, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Натомість вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідним для ефективного відновлення його права.

Ефективність віндикаційного позову забезпечується саме наявністю державної реєстрації права власності за відповідачем, оскільки за відсутності такої реєстрації судові рішення про задоволення віндикаційного позову не є підставою для державної реєстрації права власності за позивачем. Тому позовна вимога про скасування державної реєстрації права власності відповідача суперечить позовній вимозі про витребування нерухомого майна. Виходячи з цього в задоволенні позовних вимог про скасування державної реєстрації права власності слід відмовити.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 листопада 2021 року у справі № 466/8649/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424487>.

Забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, що передбачено нормою пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України, зокрема зупинення звернення стягнення на майно боржника шляхом його примусової реалізації на торгах, не охолюється заборонаю, передбаченою частиною дванадцятою статті 137 ГПК України (недопустимість ужиття заходів забезпечення позову шляхом зупинення аукціону)

24 листопада 2021 року Велика Палата Верховного Суду касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Насіння» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 22 грудня 2020 року за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Насіння» про забезпечення позову у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Насіння» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Дюпон Україна», треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача: приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, приватний виконавець Виконавчого округу міста Києва, про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

23 липня 2020 року приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу вчинений виконавчий напис на векселі АА 2474944 від 18 вересня 2019 року про стягнення з ТОВ «Торговий дім «Насіння» на користь ТОВ «Дюпон Україна» 19 186 131,93 грн, який було подано відповідачем до примусового виконання.

На підставі вказаного виконавчого напису приватним виконавцем Виконавчого округу м. Києва винесено постанову про відкриття виконавчого провадження від 23 липня 2020 року ВП № 62648972, а 13 серпня 2020 року – постанову про опис та арешт майна (коштів) боржника – автомобілів, які були передані Державному підприємству «Сетам» на зберігання.

Постановою приватного виконавця від 17 серпня 2020 року призначено суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для участі у виконавчому провадженні ВП № 62648972. Листом від 21 серпня 2020 року повідомлено ТОВ «Торговий дім «Насіння» і ТОВ «Дюпон Україна» про вартість описаного та арештованого майна.

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання виконавчого напису, вчиненого на векселі АА 2474944 від 18 вересня 2019 року, таким, що не підлягає виконанню.

31 серпня 2020 року позивач подав до суду заяву про забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі зазначеного вище виконавчого напису.

Заява обґрунтована тим, що існує реальна ймовірність реалізації арештованого рухомого майна (автомобілів) на аукціоні 14 вересня 2020 року до проведення підготовчого судового засідання у справі та до розгляду по суті позову про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України позов забезпечується зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій у разі зупинення судом стягнення на підставі виконавчого документа.

Відповідно до частини другої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» виконавець не пізніше наступного робочого дня, коли йому стало відомо про обставини, зазначені в частині першій цієї статті, зупиняє вчинення виконавчих дій, про що виносить відповідну постанову.

Згідно з частиною першою статті 48 Закону України «Про виконавче провадження» звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації.

Згідно з частиною першою статті 61 Закону України «Про виконавче провадження» реалізація арештованого майна здійснюється шляхом електронних торгів або за фіксованою ціною.

Системне розуміння норм пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України, статті 10, пункту 2 частини першої статті 34, частини першої статті 48, частини

першої статті 61 Закону України «Про виконавче провадження» дозволяє дійти висновку, що внаслідок забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа виконавець має зупинити всі виконавчі дії з примусового виконання такого виконавчого документа, в тому числі звернення стягнення на майно боржника шляхом його примусової реалізації на торгах.

Відповідно до частини дванадцятої статті 137 ГПК України не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які полягають в (або мають наслідком) припиненні, відкладенні, зупиненні чи іншому втручанні у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави (державного органу), територіальної громади (органу місцевого самоврядування) або за участю призначеного державним органом суб'єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру.

Розв'язуючи питання конкуренції норм пункту 5 частини першої та частини дванадцятої статті 137 ГПК України, Велика Палата Верховного Суду виходить з такого.

Вжиття судом заходів забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа безпосередньо не полягає та не має наслідком зупинення конкурсу, аукціону, торгів, що проводяться від імені держави або за участю призначеного державним органом суб'єкта.

Забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа має наслідком зупинення виконавцем вчинення виконавчих дій, яке здійснюється шляхом винесення ним відповідної постанови, в тому числі про зупинення звернення стягнення на майно боржника шляхом його примусової реалізації на торгах.

Отже, саме зупинення виконавцем вчинення виконавчих дій шляхом винесення відповідної постанови має наслідком зупинення торгів з примусової реалізації майна боржника.

Такий запроваджений законодавцем механізм зупинення судом стягнення на підставі виконавчого документа суттєво відрізняється від обмежень припинення, відкладення, зупинення чи іншого втручання у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави або територіальної громади, передбачених частиною дванадцятою статті 137 ГПК України.

Тому очевидно, що норми пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України, пункту 2 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» та частини дванадцятої статті 137 ГПК України регулюють різні відносини та призначені для різних випадків проведення конкурсів, аукціонів, торгів, тендерів чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави чи територіальної громади, в тому числі їх зупинення.

Поширення обмежень, передбачених частиною дванадцятою статті 137 ГПК України, на заходи забезпечення судом позову, встановлені пунктом 5 частини першої статті 137 ГПК України, призвело б до повного припинення застосування

судом такого способу забезпечення позову, як зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, та унеможливило б ефективний захист або поновлення порушених прав позивачів у разі незаконної видачі виконавчого напису нотаріуса та продажу належного їм майна на його примусове виконання.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що дія норми частини дванадцятої статті 137 ГПК України не розповсюджується на відносини забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, що передбачене нормою пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України.

Як убачається з матеріалів справи, Господарський суд міста Києва ухвалою від 09 вересня 2020 року заяву ТОВ «Торговий дім «Насіння» вжив заходів забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого напису, вчиненого 23 липня 2020 року приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу на векселі АА 2474944 від 18 вересня 2019 року.

Місцевий суд виходив з того, що у разі невжиття указаних заходів забезпечення позову до розгляду справи судом існує можливість продажу під час примусового виконання спірного виконавчого напису майна позивача, внаслідок чого останній буде позбавлений можливості ефективного захисту своїх порушених прав, що також може призвести до виникнення між сторонами інших суперечок, неспіврозмірно збільшити тягар витрат на відновлення заявлених до захисту прав.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з указаними аргументами місцевого суду, що в разі продажу виконавцем під час примусового виконання виконавчого напису нотаріуса майна позивача та подальшого задоволення позову і визнання цього напису таким, що не підлягає виконанню, ефективний захист або поновлення порушених прав позивача буде неможливим, оскільки спірний виконавчий напис буде вже виконано.

Ураховуючи викладене Велика Палата Верховного Суду вважає, що суд першої інстанції правильно застосував норми статті 136 ГПК України та обрав заходи забезпечення позову, які відповідають пункту 5 частини першої статті 137 ГПК.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 24 листопада 2021 року у справі № 910/11552/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101473368>.

6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 2 листопада 2021 року

Справа № 906/513/18 (провадження № 12-66гс21)

Сторони: АТ «Житомиробленерго» до ТОВ «Малинський спецкар'єр» про стягнення коштів за недовраховану електричну енергію.

Суддя-доповідач: Пільков К.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від висновку КЦС ВС, викладеного у постанові від 26 червня 2018 року у справі № 591/5934/16-ц, щодо необхідності встановлення обставин безоблікового споживання електроенергії для застосування положень Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, необлікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженої постановою НКРЕ від 4 травня 2006 року № 562 та Правил користування електричною енергією.

2. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 3 листопада 2021 року

Справа № 910/12525/20 (провадження № 12-61гс21)

Сторони: ТОВ «Сейф Інвест» до ПАТ «Український професійний банк», ТОВ «ФК «Інвестохіллс Веста» про визнання недійсними відкритих торгів, протоколу електронного аукціону та договору купівлі-продажу.

Суддя-доповідач: Ткач І.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду; виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, виключною правовою проблемою є питання щодо можливості оспорування правочинів з реалізації майна заінтересованою особою, яка не є її стороною. У зв'язку з цим існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постановках КЦС ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 639/4836/17, від 28 липня 2021 року у справі № 761/33403/17.

3. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 4 листопада 2021 року

Справа № 908/12525/16 (провадження № 12-65гс21)

Сторони: ТОВ «Гудвеллі Україна» до Офісу великих платників податків ДПС України, ГУ ДКСУ у м. Києві про стягнення збитків.

Суддя-доповідач: Катеринчук Л. Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС зауважив про наявність виключної правової проблеми щодо ефективності судового захисту прав стягувачів у правовідносинах з державними підприємствами, які тривалий час не виконують рішень судів про стягнення коштів у добровільному порядку та включені до переліку об'єктів малої або великої приватизації, що зумовлює зупинення вчинення виконавчих дій щодо таких боржників на підставі пункту 12 частини першої статті 34 ЗУ «Про виконавче провадження», а відтак унеможливорює виконання судових рішень про стягнення коштів із такої категорії боржників за рахунок бюджету.

4. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 листопада 2021 року

Справа № 310/10621/18 (провадження № 14-192 цс 21)

Сторони: ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Бердянської РДА Запорізької області про визнання недійсним протоколу загальних зборів та скасування розпорядження.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: виключна правова проблема полягає у визначенні юрисдикційності суду у спорах про визнання недійсними рішення загальних зборів членів колективного сільськогосподарського підприємства, оформленого протоколом.

5. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 17 листопада 2021 року

Справа № 34/425 (провадження № 12-69гс21)

Сторони: ПАТ «Комерційний банк «Надра» до ТОВ «Альфа Вест Ойл Груп» і ТОВ «Молпром-Фактор» про стягнення заборгованості.

Суддя-доповідач: Катеринчук Л. Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС висловив намір відступити від висновку КЦС ВС, викладеного у постанові від 15 вересня 2021 року у справі № 727/9430/13-ц, щодо можливості заміни стягувача (позивача) у справі, якщо заява про правонаступництво подана після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання/у задоволенні заяви про поновлення відповідного строку відмовлено.

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 17 листопада 2021 року

Справа № 910/11273/20 (провадження № 12-71гс21)

Сторони: ПАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» до ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» про стягнення.

Суддя-доповідач: Власов Ю.Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: виключна правова проблема полягає у вирішенні питання щодо порядку визначення маржинальної ціни природного газу під час здійснення Оператором ГТС балансуючих дій з метою врегулювання небалансів замовників послуг балансування, а також умов та порядку стягнення заборгованості, порядок визначення остаточної плати за позитивні небаланси за договором транспортування природного газу.

7. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 17 листопада 2021 року

Справа № 826/15154/17 (провадження № 11-455ап21)

Сторони: ОСОБА_1 до Національної поліції України в особі Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва, НАБУ про визнання протиправними дій, бездіяльності, зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Анцупова Т. О.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: виключна правова проблема полягає у відсутності однакового підходу щодо визначення юрисдикції спорів стосовно оскарження дій НАБУ з надання запиту до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва, дій Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва із внесення до обліків Генерального секретаріату Інтерполу клопотання про публікацію циркулярного повідомлення щодо міжнародного розшуку, бездіяльності посадових осіб НАБУ щодо неповідомлення повної та об'єктивної інформації до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва.

8. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 18 листопада 2021 року

Справа № 910/10427/19 (провадження № 12-70гс21)

Сторони: ПАТ «Центральна збагачувальна фабрика "Вуглегірська» до ДКСУ про стягнення коштів.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку ВСУ, викладеного у постанові від 05 липня 2017 року у справі № 760/11577/15-ц, щодо можливості поширення на відносини щодо затримки платежу з вини банку відправника – органу Державної казначейської служби України наслідків, передбачених законом для відносин між отримувачем та банком, що обслуговує отримувача.

9. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 18 листопада 2021 року

Справа № 906/1318/19 (провадження № 12-68гс21)

Сторони: ОСОБА_1 до ДП «Житомирський облавтодор» ВАТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України» про стягнення заробітку, втраченого внаслідок каліцтва, з урахуванням втрати ступеня професійної працездатності.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку КГС ВС, викладеного у постанові від 20 червня 2018 року у справі № 348/2116/16-ц, щодо дати набуття потерпілою особою права на відшкодування заробітку,

втраченого внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності на підставі статей 1195, 1197 Цивільного кодексу України.

10. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 листопада 2021 року

Справа № 2-7763/10 (провадження № 14-197цс21)

Сторони: ТОВ «ФК «Інвестохілс Веста» про заміну сторони у справі шляхом заміни стягувача його правонаступником.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку КГС ВС, викладеного у постанові від 25 червня 2019 року у справі № 910/10031/13, яким суд об'єднав у собі кілька різних за своєю суттю процесуальних інститутів, які мають відмінний предмет вимог і предмет доказування, а саме поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, видачу дубліката виконавчого листа та заміну сторони виконавчого провадження. Щодо цих вимог постановляється окрема процесуальна ухвала і як за правилами ЦПК України, так і за правилами ГПК України вони є окремими об'єктами оскарження.

11. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 грудня 2021 року

Справа № 910/10956/15 (провадження № 12-74гс21)

Сторони: НБУ до ТОВ «Станіславська торгова компанія» про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Суддя-доповідач: Пільков К.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правових висновків КАС ВС: 1) про застосування положень статті 57 Закону України «Про виконавче провадження», викладеного постанові від 09 вересня 2021 року у справі № 640/11311/19, що залучати в установленому порядку для проведення оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання є правом виконавця; 2) про застосування положень статті 10 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність», викладеного у постанові від 20 липня 2020 року у справі № 808/2996/17, в яких КАС ВС відхилив доводи позивача про недотримання державним виконавцем положень цієї статті щодо необхідності визначення суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання на конкурсних засадах, оскільки спеціальним законом, який регулює умови і порядок виконання рішень судів, є Закон України «Про виконавче провадження»,

яким визначено спосіб обрання та порядок призначення суб'єкта оціночної діяльності для здійснення оцінки майна – за постановою державного виконавця.

12. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 15 грудня 2021 року

Справа № 910/2615/18 (провадження № 12-75гс21)

Сторони: ПАТ «Київгаз» до АТ «Київенерго», ПрАТ «ДТЕК Київські електромережі», КП «Київтеплоенерго» про стягнення боргу.

Суддя-доповідач: Рогач Л.І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 16 червня 2020 року у справі № 922/4519/14, щодо застосування частини третьої статті 109 ЦК України, відповідно до якого визначальним чинником для заміни первісного боржника у виконавчому провадженні двома боржниками і відповідно визначення виду відповідальності (основної чи субсидіарної) є саме створення нової юридичної особи шляхом виділу з основного боржника з розподілом зобов'язань за розподільчим балансом між юридичною особою, з якої здійснено виділ, та новоствореною особою.

13. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 грудня 2021 року

Справа № 199/8324/19 (провадження № 14-212цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до АТ «Альфа-банк», державного реєстратора виконавчого комітету Іларіонівської селищної ради Синельниківського району Дніпропетровської області про визнання протиправними рішень про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно, скасування записів про державну реєстрацію права власності.

Суддя-доповідач: Ситнік О.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду України; виключна правова проблема.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постановах ВСУ від 11 листопада 2014 року (справа № 21-357а14) та від 19 травня 2015 року (справа №21-121а15) та ВП ВС від 03 квітня 2019 року в справі № 755/5072/17, відповідно до яких наявність в державному реєстрі запису про арешт, який виник після іпотеки, є безумовною перешкодою для державної реєстрації права власності.

14. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 23 грудня 2021 року

Справа № 756/8815/20 (провадження № 14-218цс21)

Сторони: скарга ОСОБА_1 в інтересах якого діє адвокат на бездіяльність приватного виконавця виконавчого округу Донецької області

Суддя-доповідач: Сімоненко Л.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від висновків, викладених у постановках КЦС та КАС ВС, де суди зробили висновок про правомірність накладення державним виконавцем арешту на кошти боржника, які використовуються для отримання заробітної плати, з огляду на відсутність повідомлення банківської установи про те, що ці кошти перебувають на рахунках зі спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунках та звернення стягнення на них заборонено законом.

15. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 грудня 2021 року

Справа № 496/1059/18 (провадження № 14-209 цс 21)

Сторони: ОСОБА_1 до ТОВ «ФК «Довіра та гарантія», ОСОБА_2 про визнання договору іпотеки недійсним і вилучення записів з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС існує необхідність відступити від висновку ОП КГС ВС, викладеного у постанові від 6 серпня 2021 року у справі № 910/20607/17, щодо незастосування положень ЦК України про позовну давність до позову про визнання недійсним договору іпотеки.

16. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 грудня 2021 року

Справа № 483/448/20 (провадження № 14-206 цс 21)

Сторони: заступник керівника Миколаївської місцевої прокуратури № 1 в інтересах держави до Очаківської міської ради Миколаївської області, ОСОБА_1 про визнання незаконним і скасування рішення, визнання недійсним протоколу земельних торгів, визнання недійсним договору оренди та повернення земельної ділянки.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС існує необхідність відступити від висновку КГС ВС, викладеного у постанові від 27 січня 2021 року у справі № 917/341/19, відповідно до якої якщо прокурор заявив вимогу про повернення територіальній громаді в особі сільської ради земельної ділянки, то саме відповідна сільська рада повинна бути в статусі позивача, тому в силу положень статті 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор мав звертатись з відповідним позовом в інтересах держави в особі цієї сільської ради, а не зазначати її відповідачем.

7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 листопада 2021 року

Справа № 129/499/18 (провадження № 13-222кс21)

Суддя-доповідач: Британчук В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС ВС, виключною правовою проблемою є відсутність у кримінальному законодавстві критеріїв визначення кваліфікуючої ознаки частини четвертої статті 297 КК України «спричинення тяжких наслідків» в результаті наруги над могилою.

Позиція ВП ВС: колегією суддів не наведено жодної суперечливої практики ККС ВС у застосуванні частини четвертої статті 297 КК України у контексті поставленого питання.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 17 листопада 2021 року

Справа № 522/2493/18 (провадження № 14-195цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до Держави Україна в особі ДКСУ про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями прокуратури та суду.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, виключна правова проблема полягає у вирішенні питань: чи підлягає відшкодуванню моральна шкода при неповній реабілітації особи та чи підлягає застосуванню до таких правовідносин принцип пропорційності, з огляду на те, що має існувати розумне співвідношення (пропорційність) між метою, досягнення якої передбачається, та засобами, які використовуються для її досягнення.

Позиція ВП ВС: на розгляд ВП ВС в цій справі передані питання, що можуть бути вирішені КЦС ВС як належним судом. Водночас на розгляді ВП ВС перебували справи про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями

прокуратури та суду, в яких зроблені правові висновки щодо застосування відповідних норм права у такій категорії спорів.

3. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 грудня 2021 року

Справа № 916/1248/21 (провадження № 12-72гс21)

Сторони: ГО «Товариство «Восток» до Одеської обласної державної адміністрації про стягнення компенсації за завдану шкоду.

Суддя-доповідач: Пільков К.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 29 травня 2018 року у справі № 915/955/15, відповідно до якого підпункт 7 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» щодо ставки судового збору стосується подання апеляційних і касаційних скарг на всі без винятку ухвали господарського суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом України «Про судовий збір» справляння збору за подання таких заяв, за результатами розгляду яких виносяться відповідні ухвали.

Позиція ВП ВС: у даній справі, яка передана на розгляд ВП ВС, розглядається касаційна скарга на ухвалу суду першої інстанції про повернення позовної заяви заявнику у справі за його позовом щодо компенсації шкоди, заподіяної органом місцевого самоврядування, у межах якої ставиться питання застосування пункту 13 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір», що визначає позови, за подання яких позивачі судовий збір не сплачують, висновок щодо застосування якого у подібних правовідносинах ВП ВС у постанові від 29 травня 2018 року у справі № 915/955/15 не формувала.

4. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 грудня 2021 року

Справа № 161/15810/17 (провадження № 14-190цс21)

Сторони: ТОВ «Технологія Базальту» до ОСОБА_1 про визнання права власності на земельні ділянки та скасування державної реєстрації.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 22 червня 2021 року у справі № 200/606/18, відповідно до якого застосування статей 120 ЗК України та 377 ЦК України, враховуючи принцип слідування землі за будівлею, передбачає «автоматичний» перехід права

власності на земельну ділянку до особи, яка набула права власності на об'єкт нерухомості, розташований на цій земельній ділянці.

Позиція ВП ВС: правовідносини, у цій справі та справі, від висновку в якій КЦС ВС вважає за необхідне відступити, не є подібними.

5. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 грудня 2021 року

Справа № 924/250/19 (провадження № 12-76гс21)

Сторони: Заступник прокурора Хмельницької області в інтересах держави в особі Летичівської селищної ради до ПАТ «Летичівське» про скасування державної реєстрації права приватної власності на земельні ділянки.

Суддя-доповідач: Власов Ю. Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, для вирішення виключної правової проблеми, підлягають вирішенню питання щодо: можливості виникнення у юридичної особи права приватної власності на земельні ділянки на підставі державного акта на право колективної власності на землю та правомірності державної реєстрації такого права; можливості виникнення у юридичної особи права приватної власності на земельні ділянки колективної власності, у зв'язку із набуттям у власність розташованого на такій ділянці об'єкту нерухомого майна або багаторічних насаджень; можливості та умов переходу права колективної власності до юридичної особи, яка є правонаступником майнових прав колективного сільськогосподарського агроформування, внаслідок реорганізації останнього.

Позиція ВП ВС: передаючи справу на розгляд ВП ВС, КГС ВС не зробив посилання на конкретні справи, їх кількісні та якісні показники, які б свідчили про наявність інших справ з подібними правовідносинами.

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 грудня 2021 року

Справа № 906/308/20 (провадження № 12-78гс21)

Сторони: АТ «УкрСиббанк» до ОСОБА_1 (голови ліквідаційної комісії ТОВ «Промоптторг»), ТОВ «Новотекс-М» про стягнення заборгованості та пені.

Суддя-доповідач: Власов Ю. Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, виключну правову проблему становить питання наявності чи відсутності підстав для застосування солідарної відповідальності, визначеної спеціальними нормами законодавства про неплатоспроможність (банкрутство), до власника майна боржника та його ліквідатора поза межами судової процедури банкрутства.

Позиція ВП ВС: КГС ВС взагалі не зробив посилання на конкретні справи, їх кількісні та якісні показники, які б свідчили про наявність інших справ з подібними правовідносинами та формування судами різної правової практики при

їх вирішенні. На розгляд ВП ВС у цій справі передані питання, які можуть бути вирішені Касаційним господарським судом як належним судом.

7. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 23 грудня 2021 року

Справа № 199/8880/18 (провадження № 14-207цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розподіл спільного майна подружжя; за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання особистою власністю майна, набутого під час шлюбу та поділ спільного майна подружжя.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постановах ВСУ від 03 червня 2015 року, провадження № 6-38цс15, та від 02 жовтня 2013 року, провадження № 6-79цс13, про те, що у разі поділу майна подружжя інший із подружжя має право вимоги виплати половини вартості внесеного майна.

Позиція ВП ВС: правовідносини, що виникли у справах № 6-38цс15, № 6-79цс13 та у справі № 199/8880/18, яка перебуває на розгляді ВП ВС не є подібними. Крім того, питання правового режиму майна юридичної особи (зокрема, приватного підприємства) вже було предметом розгляду та правого аналізу ВП ВС.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.11.2021 по 31.12.2021 / Упоряд.: департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС Л. І. Рогач. Київ, 2022. Вип. 31. – 132 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua